

Helena Kuvaja

Lastensuojelutarpeen selvitys osana lastensuojelutyötä

Odotuksia ja kokemuksia BARO-menetelmän käytöstä

Opinnäytetyö

Syksy 2009

Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Sosiaalialan koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Koulutusohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Tekijä: Helena Kuvaja

Työn nimi: Lastensuojelutarpeen selvitys osana lastensuojelutyötä: Odotuksia ja kokemuksia BARO-menetelmän käytöstä

Ohjaaja: Päivi Rinne

Vuosi: 2009

Sivumäärä: 89

Liitteiden lukumäärä: 7

Lastensuojelutyö kehittyy koko ajan ja sen mukana työntekijät saavat uusia malleja ja menetelmiä käyttöönsä. Tämä opinnäytetyö kertoo lastensuojelun viimeaikaisista kehityslinjoista lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheen näkökulmasta. Asiakkuuden alkuarviointiin on kehitetty erilaisia työkaluja. Tämä työ esittelee BARO-menetelmän lastensuojelun alkuarviointivälineenä.

Opinnäytetyön tavoitteena oli saada tietää, miten paljon menetelmiä käytetään lasten ja nuorten kanssa tapahtuvassa työssä ja millaisia menetelmien pitäisi nykypäivän sosiaalityössä olla. Haluttiin myös tietää, millaisia odotuksia BARO-menetelmää kohtaan on ja mistä BARO-menetelmästä on saatu tietoa. Tähän osioon haastateltiin 21 sosiaalialan ammattilaista lomakehaastatteluin. Lisäksi opinnäytetyössä haluttiin saada esiin mielipiteitä siitä, millainen BARO-menetelmä on käytännön arjessa, eli kuinka sen eri työvaiheet on koettu ja mitä kehitettävää siinä olisi. Tämä tieto kerättiin teemahaastatteluin neljältä sosiaalityön ammattilaiselta. Opinnäytetyö on kokonaisuudessaan laadullinen tutkimus ja aineisto on analysoitu sisällönanalyysillä.

Tulokset osoittavat, että sekä odotukset että kokemukset BAROsta ovat hyvät. Lomakehaastatteluun osallistuneet työntekijät käyttävät menetelmiä työssään, mutta niistä näyttäisi puuttuvan suunnitelmallisen työn kehikko. Menetelmien toivottiin olevan ennaltaehkäiseviä ja lasta ja nuorta kuulevia. Tietoa BAROsta oli saatu työkavereiden välityksellä. Toivomuksena oli, että BAROsta saisi menetelmän arkityöhön nuorten ja perheiden kanssa. Kokemukset BAROsta olivat positiivisia, sillä sekä nuoret että vanhemmat ovat suhtautuneet menetelmään hyvin ja sen kautta oli saatu kokonaisvaltaista tietoa perheen tilanteesta. BARO-menetelmän avulla jatkopalvelut oli helppo kohdentaa oikein.

Avainsanat: lastensuojelu, lastensuojelutarpeen selvitys, BARO-menetelmä, tavoitteellinen sosiaalityö, lapsen osallisuus

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work
Degree programme: Degree programme in Social Work

Author: Helena Kuvaja

Title of thesis: Assessment and investigation of necessity on child protection.
Expectations and experiences of BARO the method

Supervisor: Päivi Rinne

Year: 2009 Number of pages: 89 Number of appendices: 7

Child welfare work is developing constantly and child welfare professionals regularly encounter new models and methods that can be used in their work. This thesis introduces recent developments in Finnish child welfare with a focus on the initial assessment of the client. Various tools have been developed for the initial assessment. This thesis investigates the use of the BARO method as one such tool.

The purpose of this thesis was to investigate to what extent child welfare employees are using recognised methods for their work with the young and what methods are appropriate for social work today. One focus of the investigation was to find out what expectations there are of the BARO method and where knowledge about the BARO method has come from. For this part of the thesis, twenty-one (21) social work professionals were interviewed by means of a written questionnaire. Furthermore, it was desired to present opinions of the BARO method in its practical, day-to-day application, in other words to find out what experiences there have been and how it could be developed. For this section four (4) social work professionals were interviewed by theme interviews. This thesis is the qualitative research.

The results show that expectations of the BARO method are high and experiences positive. Participants in the written questionnaire used its methods in their work, but in a non-goal oriented way. A pre-planned framework seems to be missing. The procedures were expected to be preventative and to encourage child involvement. Knowledge of BARO was passed on by colleagues. The wish was expressed that a method could be developed from BARO for day-to-day work with the young and with families. The experiences of BARO were positive, as both children and parents have reacted to the method positively. Comprehensive knowledge about a family's situation has been gained via the method, and it has been easy to allocate follow-up services correctly.

Keywords: Child welfare; Assessment and investigation of necessity on child protection; BARO method; goal oriented social work; child involvement

SISÄLLYS

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLLYS.....	4
1 JOHDANTO	6
2 LASTENSUOJELU	9
2.1 Lastensuojelun laaja kenttä	9
2.2 Arviointi osana lastensuojelutyötä	10
2.3 Kehittyvä lastensuojelu.....	11
2.4 Mallien käytön yleisyys lastensuojelun arviointityössä	13
2.5 Lastensuojelutarpeen selvitys	14
3 NYKYPÄIVÄN LASTENSUOJELUTYÖN HAASTEITA.....	17
3.1 Kaaosmaisuus.....	17
3.2 Dokumentoinnin puute	19
3.3 Lapsen osallisuus.....	20
4 RATKAISUJA LASTENSUOJELUTYÖN HAASTEISIIN	22
4.1 Suunnitelmallisuus ja läpinäkyvyys apuna kaaokseen	22
4.2 Dokumentointi työn helpottajana	24
4.3 Kohti lapsilähtöistä näkökulmaa	25
5 MALLEJA LASTENSUOJELUTARPEEN ARVIOINTIIN	27
5.1 Lastensuojelun alkuvaiheen tilannearviointimalli	27
5.2 Lapsen elämäntilanteen kartoitus (LEK).....	30
6 BARO – TYÖVÄLINE NUOREN TILANTEEN ARVIOINTIIN	32
6.1 Mitä BARO on?	32
6.2 BARO työprosessina ja -välineenä.....	33
6.3 BARO-haastattelujen tekeminen	35
6.4 Arvioinnin ja yhteenvedon tekeminen BARO-menetelmän avulla.....	36
6.5 Alkuarviointimallien yhteneväisyyksiä ja eroja	39
7 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN.....	41
7.1 Opinnäytetyön tausta ja tutkimusongelmat.....	41
7.2 Laadullinen tutkimus.....	43
7.3 Aineiston keruu ja analysointi	45

7.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	48
8 ODOTUKSIA JA KOKEMUKSIA BARO-MENETELMÄSTÄ.....	54
8.1 Odotuksia BARO-menetelmää kohtaan.....	54
8.1.1 Lomakehaastatteluun osallistuneiden taustatiedot	55
8.1.2 Ennako-odotukset ja mistä osallistujat olivat saaneet tietoa BARO- menetelmästä	56
8.1.3 Menetelmien käytön yleisyys ja asenteet menetelmiä kohtaan.....	58
8.2 Kokemuksia BARO-menetelmän käytöstä.....	61
8.2.1 Teemahaastatteluihin osallistuneiden taustatiedot	62
8.2.2 BARO-haastattelujen tekeminen.....	62
8.2.3 Eri osapuolien haastattelut.....	64
8.2.4 Haastatteluiden jälkeen.....	67
8.2.5 Yleisimmin BAROsta esille nousseet asiat	69
8.2.6 Millaisissa tilanteissa ja miksi BAROa kannattaisi käyttää	70
8.2.7 BAROn kompastuskivet ja kehittäminen	73
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	76
10 POHDINTA	82
LÄHTEET	86
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Nykypäivän sosiaalityössä on monenlaisia haasteita ja vaatimukset sekä yksittäisen työntekijän tekemästä työstä että yleisesti lastensuojelutyön vaikuttavuudesta lisääntyy koko ajan. Kiire aiheuttaa paineita arkipäivän työhön ja palaute sekä yleiset keskustelut siitä, mitä työn pitäisi olla, tuo kehittämisen kohteita sosiaalityön ytimeen. Lastensuojelussa on tapahtunut viime aikoina paljon uudistuksia vuonna 2008 voimaan astuneen lastensuojelulain myötä. Haluttaisiin, että palvelut olisivat kaikille yhtenäiset asuinpaikasta riippumatta. Myös lapsen etu on noussut voimakkaasti esiin. Tässä opinnäytetyössä kerron, mitä ongelmia nykypäivän lastensuojelutyössä on nähty ja miten epäkohtiin voitaisiin puuttua.

Lastensuojelutyö on monivaiheista, mutta arviointi on tärkeä perusta tehtävälle työlle. Arviointia tehdään koko lastensuojeluprosessin ajan pohtimalla lapsen etua ja tukitoimien riittävyttä. Tämän opinnäytetyön näkökulma on lastensuojelun asiakkuuden alku, sen selvitys ja arviointi. Yleisen arvioinnin rinnalle on nyt tullut tarkempi arviointivaihe; lastensuojelutarpeen selvitys, jonka tavoitteena on antaa hyvä pohja jatkotyöskentelylle ja tuoda lastensuojelutyö selkeämmin esille kaikille osapuolille. Lastensuojelutarpeen selvitys on uuden lain myötä löytänyt paikkansa omana työvaiheena muiden lastensuojelun työvaiheiden lomasta. Tässä työssä kerron, miksi lastensuojelun alkuarviointi nousi osaksi lastensuojelulakia ja omaksi työvaiheekseen. Kerron myös, mitä sen eteen on tehty, että vaihe on saatu osaksi lastensuojeluprosessia ja lastensuojelulakia.

Sosiaalityössä on paljon apuvälineitä ja menetelmiä työntekijän tukena arjessa. Tämän opinnäytetyön aihe koskee lastensuojelun alkuarvioinnin välineitä, menetelmiä ja mallintamista, niiden kehittämistä ja käyttöönottoa. Lastensuojelutarpeen arviointivaiheen tultua lakiin yleisistä arviointivälineistä on kehitetty lastensuojelutarpeen selvityksen malleja. Näin lastensuojelutyöstä on koetettu tehdä entistä enemmän systemaattista.

Olisi tärkeää, että jokainen työntekijä löytäisi omalle asiakasryhmälleen ja omalle persoonalleen sopivia työmenetelmiä avukseen työhön. Opinnäytetyön aiheena on BARO-menetelmä, joka on yksi malli lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen nuorten kanssa. Lisäksi esittelen kaksi muuta lastensuojelun alkuselvityksen malleja ja vertailen niitä BAROn kanssa.

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia odotuksia BARO -menetelmää kohtaan sekä tuoda esiin kokemuksia BARO -menetelmän käytöstä. Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Opinnäytetyöhön haastateltiin kyselylomakkein 21 sosiaalialan ammattilaista. Pyrkimyksenä oli saada selville, millaisia menetelmiä he yleensä käyttävät ja millaisia menetelmiä heidän mielestään tarvittaisiin nykypäivän sosiaalityöhön. Lisäksi kysyttiin, mistä he ovat saaneet tietoa BARO-menetelmästä ja mitkä heidän odotuksensa olivat tätä menetelmää kohtaan silloin, kun he olivat kouluttamassa menetelmän käyttöön. Toisen empiirisen aineiston muodostaa teema-haastattelut, joihin osallistui neljä sosiaalialan ammattilaista. Haastateltavilla on takanaan BARO-koulutus ja kokemusta menetelmän käytöstä. Tavoitteena oli saada tietää, kuinka he ovat kokeneet menetelmän eri työvaiheet ja haastattelutilanteet, millaisissa tilanteissa BARO-menetelmää on käytetty ja missä sitä voi käyttää. Lisäksi haluttiin tietää, mitä kehitettävää menetelmässä on haastatteluihin osallistuneiden mielestä. Aineistot on analysoitu sisällönanalyysillä. Vaikka BARO-menetelmää voi käyttää muihinkin tilanteisiin kuin lastensuojelutarpeen arviointiin, tässä opinnäytetyössäni näkökulma on lastensuojelutarpeen arvioinnissa.

Tämä opinnäytetyö on tilaustyö Pohjanmaa-hankkeelta. Hanke tukee kuntien mielenterveys- ja päihdetyön kehittämistä, korostaa työhyvinvointia ja edistää työelämässä pysymistä sekä painottaa ennaltaehkäisyä ja varhaista auttamista. Pohjanmaa-hanke tarjoaa työvälineitä, edistää verkostojen syntymistä ja koulutus- ja tutkimusyhteistyötä sekä välittää uusinta tietoa päihde- ja mielenterveystyöstä. BARO on ollut yksi työväline, jota Pohjanmaa-hanke on vienyt eteenpäin hankkuntiansa alueella. (Pohjanmaa – hanke, [viitattu 5.10.2009].)

Tämän tutkimuksen voi ajatella tuovan tietoa laajemmin koko lastensuojelun kentälle esittelemällä yleisesti melko tuntematonta menetelmää. Tutkimus auttaa myös menetelmän kouluttajia kehittämään BARO-koulutusta ja menetelmää siihen suuntaan, mitä BAROn käyttäjät toivovat. Toisaalta taas tutkimus tuo myös helpotusta BAROn käyttäjille, sillä tämän tutkimuksen avulla varmasti menetelmää ja sen koulutusta kehitetään. Tutkijalle itselleen tämä opinnäytetyö on lisännyt tietoisuutta lastensuojelusta ja menetelmistä, mutta on auttanut myös hahmottamaan, miten kehittäminen kansallisesti sosiaalityössä ja sen käytännöissä tapahtuu.

2 LASTENSUOJELU

2.1 Lastensuojelun laaja kenttä

Lastensuojelun perustehtävän määrittäminen on vaikeaa, sillä se on laaja, kaikkia meitä yhteisesti koskettava asia. Lastensuojelulla voidaan ajatella olevan kolme perustehtävää: lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä ja varsinainen lasten suojelutehtävä. Keskityn tässä työssäni erityisesti viimeiseen eli lastensuojeluviranomaisten tekemään työhön. Voidaan ajatella, että viranomaisten tekemä työ vaikuttaa aina kahteen edellä mainittuun. (Mitä on lastensuojelu? [viitattu 12.9.2009])

Työtä lastensuojelussa ohjaa lastensuojelulaki. Lain taustalla ovat lapsen oikeudet, joita määrittelevät Suomen perustuslaki, Euroopan ihmisoikeussopimus ja lasten oikeuksien yleissopimus. Lastensuojelulain ja lastensuojelun työmenetelmien tavoitteena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Vastuu lapsen hyvinvoinnista on ensisijaisesti vanhemmilla. Viranomaisten tehtävä on auttaa vanhempia kasvatustyössä tarjoamalla ongelmiin apua riittävän varhain sekä ohjaamalla lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Jos vanhemmat eivät jostain syystä kykene huolehtimaan lapsestaan, yhteiskunnalla on oikeus ja velvollisuus puuttua lapsen ja perheen tilanteeseen. Lastensuojelun tarkoituksena on tarjota tukitoimia ja palveluita. (L 13.4.2007/417; Mitä on lastensuojelu? [viitattu 12.9.2009])

Lastensuojelun palvelujärjestelmään kuuluvat ehkäisevä lastensuojelutyö sekä lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelutyö. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä sijaishuolto ja jälkihuolto. Ehkäisevää lastensuojelutyötä ovat mm. äitiys- ja lastenneuvolapalvelut, terveydenhoito, päivähoito, koulu ja nuorisotyö. (L 13.4.2007/417; Mitä on lastensuojelu? [Viitattu 12.9.2009]).

2.2 Arviointi osana lastensuojelutyötä

Lapsen edun arviointi kuuluu lastensuojeluprosessin eri vaiheisiin, eikä se aina ole helppo tehtävä. (Laiho 2007, 144). Arviointi on moniulotteinen käsite ja se merkitsee eri toimijoille eri asioita. Aikaisemmin laki ei määrännyt sitä, kenen tehtävä lastensuojelun arviointi oli. Suomessa ei ole ollut yhtenäisiä kriteereitä, käytäntöjä eikä sopimuksia siitä, miten, milloin tai kenen toimesta arviointi tehdään. (Heikkilä 2008, 2.) Arviointia tehtiin osana lastensuojelun sosiaalityöntekijän työtä ja sosiaalityöntekijä pystyi ohjaamaan perheen muualle arvioitavaksi. Vanhemmuuden arviointeja tehtiin esimerkiksi perheneuvoloissa ja lastenpsykiatriassa. (Möller 2005, 22.) Arvioinnille on monia eri nimityksiä ja voidaankin puhua selvityksestä, suunnitelman laatimisesta tai esimerkiksi vanhemmuuden arvioinnista. Vasta vuonna 2008 voimaan tullut lastensuojelulaki toi käyttöön toimintamuotona ja terminä lastensuojelutarpeen arvioinnin. (Laiho 2007, 134.)

Suomen kieli aiheuttaa haasteita termin 'arviointi' käyttämiselle lastensuojelun kontekstissa, sillä se kuvaa monentyyppisiä arvioita. Suomen kielessä ei ole vakiintuneita käsitteitä siitä, miten englannin kielen arvioinnin käsitteet 'evaluation' ja 'assessment' erotettaisiin toisistaan. Evaluaatiossa on kyse mittaamisesta ja arvottamisesta, jossa tarkastellaan esimerkiksi jonkin toiminnan tai palvelun toimivuutta tai soveltuvuutta, eli miten hyvin palvelu vastaa olemassa oleviin tarpeisiin. (Mäntysaari 1999; Möller 2005, 24.) Assessment -arviointi taas on enemmänkin arvioinnin väline, joka liitetään aina asiakastyössä tapahtuvaan arviointiin, nimenomaan yksittäisen asiakkaan tilanteeseen liittyvään arviointiin. Rostilan (2001, 65) mukaan arviointi on työntekijän ja asiakkaan välillä tapahtuva prosessi. Siinä kerätään ja analysoidaan tietoa ja lopuksi tiedoista kootaan moniulotteinen ongelman kuvaus. Hänen mukaansa arviointi voi olla kokonaiskuvaksi koottua, tietoon perustuvaa käsitystä asiakkaan tilanteesta.

Toinen kieleen liittyvä haaste on kielteinen konnotaatio. Hurtig (2003b, 13) kirjoittaa, että asiakas liittyy lastensuojeluun usein kontrollin ja arvioinnin. Näin ollen arviointi on kielteinen asia asiakkaan näkökulmasta. Jos arviointi jo pelkkänä sanana herättää asiakkaalle ajatuksen siitä, että arvioija on ulkopuolinen, arvioinnin sisältö on negatiivinen ja arvioinnin perustelut ovat epäselviä, ei ole ihme, että las-

tensuojelun asiakkaat suhtautuvat yhteistyön aloittamiseen usein varauksellisesti. (Möller 2005, 24.) Työntekijän tulee tiedostaa, että hän on asiakkaille tukea ja voimavaroja antava työntekijä mutta myös lapsen etua arvioiva viranomainen (Laiho 2007, 145).

Sosiaalityön käytännössä arviointityö koetaan ongelmalliseksi. Möller (2005, 22) tuo esiin sen, että sosiaalityöntekijöillä on sellainen tunne, että lääkärin kirjoittama asiantuntijalausuntoa arvostetaan enemmän kuin sosiaalityöntekijän. Toisaalta ehkä perinteisesti on ajateltu niin, että sosiaalityöntekijän asema on vahva, ja hän tekee arvioita itsenäisesti, ehkä muita asiantuntijoita konsultoiden. Kuntoutuksen piirissä arviointi tapahtuu moniammatillisessa tiimissä, jossa sosiaalityöntekijä on yhtenä jäsenenä lääkärin ja psykologin rinnalla. Peruskulmakivi kuitenkin on, että sosiaalityön arviointi tehdään asiakkaan ja työntekijän yhteistyönä. Tärkeintä on asiakkaan oma näkökulma. Asiakas pitää saada osallistumaan tilanteensa arviointiin. Työntekijä tuo sitten arviointiin mukaan oman asiantuntijatietonsa ja syvenyy tilanteen eri puoliin. (Rostila 2001, 65–68.) Laiho (2007, 146) kirjoittaa, että arvioinnin periaatteena on puolueettomuus ja selkeys, sekä asiakasta kunnioittava, asiallinen vuorovaikutussuhde. Laihon (2007, 146) mukaan arvioinnin olisi oltava monipuolista ja siksi tarvitaan myös perheen ulkopuolisten tietoa lapsen tilanteesta.

2.3 Kehittyvä lastensuojelu

Sosiaaliala ja lastensuojelutyö kehittyvät koko ajan, koska yhteiskunta muuttuu ja ihmiset sen mukana. Aikojen saatossa on kehitetty työmenetelmiä ja -välineitä, uudistettu palveluita sekä mietitty palvelujärjestelmän toimivuutta. Tälläkin hetkellä on toiminnassa useita hankkeita, joissa kehitetään maakunnallisia tai seudullisia ratkaisuja lastensuojelun järjestämiseen ja tuottamiseen, järjestetään koulutusta sekä kehitetään asiakastyötä. (Laiho 2007, 132.)

Projekteja on kritisoitu siitä, että 1990-luvulla kehittämistyötä tehtiin erillisissä hankkeissa eivätkä työn tulokset siirtyneet ja vakiintuneet perustyön työkäytännöiksi. (Tulensalo & Muukkonen 2005, 305.) Kun kehittäminen aloitetaan kansalliselta pohjalta, voisi kuvitella, että kehittämishankkeella on vankempi pohja kuin irrallisilla projekteilla. Kansallinen Sosiaalialan kehittämisohjelma vuosina 2003–2007 keskittyi omalta osaltaan lasten ja nuorten asioiden ajamiseen. Ohjelman yli 20 osahankkeesta yksi oli Lastensuojelun kehittämisohjelma. Lastensuojelun kokonaisuudistus oli osa kehittämisohjelmaa. Tarkoituksena oli kehittää lastensuojelutyötä yhteistyössä eri toimijoiden kanssa niin, että se ohjaisi pitkäjänteisesti sosiaalityötä ja että työssä mentäisiin kansallisesti entistä yhdenmukaisempaan suuntaan. Erityisesti haluttiin parantaa lapsen asemaa ja osallisuutta. Haluttiin parantaa myös läpinäkyvyyttä, suunnitelmallisuutta ja rakentaa pohjaa työn vaikuttavuuden arvioinnille. Lastensuojelulain kokonaisuudistus ja lastensuojelun kehittämisohjelma olivat laajoja projekteja, joiden tuloksien toivottiin vaikuttavan lastensuojelutyöhön merkittävästi. (Laiho 2007, 132; Oranen 2006,1.)

Lastensuojelun kehittämisohjelmassa kuusi työryhmää paneutui eri osa-alueisiin, kuten palvelurakenteiden hahmottamiseen ja työkäytäntöjen tarkasteluun. Lastensuojelun kehittämisohjelma jaettiin seitsemään eri toimenpiteeseen, joista yksi oli avohuollon ja arviointikäytäntöjen kehittäminen. Sen yhtenä osa-alueena oli tarkastella ja kehittää lastensuojelun alkuarviointia. (Oranen 2006,1.) On olemassa monia syitä siihen, miksi lastensuojelutarpeen alkuvaihetta haluttiin selkiyttää ja mallintaa. Ensiksikin lastensuojelutarpeen selvitys auttaa selvittämään sitä, kuinka moni lastensuojeluilmoituksista johtaa asiakkuuteen. Aikaisemmin asiakkuuksien alkamista ei ole voitu tarkkailla, koska lastensuojeluilmoitusten määrät eivät ole olleet tiedossa. Muutoksella haluttiin turvata entistä enemmän lapsen etua, sillä vaikka joistain perheistä ja tilanteista on tehty useitakin lastensuojeluilmoituksia, ne eivät aina ole johtaneet lastensuojelun tarpeen kokonaisvaltaiseen selvittämiseen. Toiseksi lastensuojelutarpeen selvityksen malli on tärkeä oikeusturvan kannalta. Vanhempien tulee tietää, milloin he ovat asiakkaita ja mitä asiakkuus lastensuojelussa merkitsee heidän oikeuksiensa ja vastuittensa näkökulmasta. Lapsen on myös oikeus tietää, miksi ja mistä lastensuojeluviranomaiset ovat huolissaan. Kolmanneksi, jotta lastensuojelun vaikuttavuutta voitaisiin arvioida, on tiedettävä esimerkiksi avohuollon asiakkuuksien määrä sekä toteutettavien tukitoimien määrä

ja sisältö. Jos näitä asiakkuuksien perustietoja ei ole saatavilla, kuntien lastensuojelun tarpeen määrittäminen ja siihen tarpeeseen vastaaminen on ongelmallista. Kuntien välisen kustannusvastuun näkökulmasta asiakkuuden alkamisella on myös oleellinen merkitys. (Laiho 2007. 142–143.)

2.4 Mallien käytön yleisyys lastensuojelun arviointityössä

Keväällä 2004 Lastensuojelun kehittämishankkeessa koottiin lastensuojelun alkuarvioinnin tarkastelun ja kehittämisen työryhmä, joka sittemmin mm. perehtyi alkuarvioinnin kehittämismalleihin niin Suomessa kuin ulkomailla, otti kantaa lastensuojelulain uudistukseen ja teki esityksen lastensuojelutarpeen selvittämisen malliksi. Linjauksissa esitettiin valtakunnalliset lastensuojelun tavoitteet ja kehittämisen suuntaviivat. Linjauksien pääasiallisena tarkoituksena oli toimia kunnallisen ja alueellisen tason lastensuojelupalvelujen laadun mittarina. (Laiho 2007, 132; Oranen 2006, 2-3.)

Työryhmä kartoitti keväällä 2005, minkälaisia arvioinnin menetelmiä ja välineitä kunnissa on käytössä, joko kokeillen tai vakiintuneesti, ja miten työkäytäntöjä ollaan kehittämässä. Kartoitus toteutettiin lähettämällä kysely lastensuojelun alueellisille verkostoille, osaamiskeskuksille ja kuntien lastensuojelun toimijoille. Kartoitus painottui Etelä-Suomeen. Tietoa saatiin koottua yhteensä 44 kunnasta, joista 19 kunnan osalta tiedot toimitettiin seutukunnan tai kuntayhtymän osallisina olevista kunnista. Lisäksi kartoituksessa oli mukana Satakunnan lastensuojelun kehittämishankkeen suunnitelma, jonka perusteella saatiin osittain tietoa 26 kunnan tilanteesta. (Oranen 2006, 11–12.) Kolmasosalla vastanneista kunnista oli käytössään erittäin vähän arvioinnin menetelmiä ja välineitä. Arviointia kuvattiin kartoittamisena ja tietojen keräämisenä eri lähteistä. Arvioinnin kehittämiseen liittyviä hankkeita ei ollut vireillä. Kaksi kolmasosaa kunnista nimesivät käytössä olevia arvioinnin menetelmiä, jotka yleensä olivat kokeilukäytössä. Vakiintuneita käytössä olevia arviointimalleja ei tullut esille. Kaksi kolmasosaa kunnista olivat myös mukana arviointiin liittyvissä kehittämishankkeissa tai niillä itsellään oli suunnitteilla tai menossa vastaava hanke. Kokeilukäyttö määriteltiin kyselyssä tilanteeksi, jossa käy-

tössä oli arviointimenetelmä tai -väline. Kokeilukäytöksi luettiin myös tilanteet, jossa menetelmä oli kokeilussa jossakin työryhmässä tai alueella ja sen avulla kerättiin tietoa mahdollista laajempaa käyttöönottoa varten. Vakiintuneella käytöllä tarkoitettiin tilannetta, jossa menetelmää käytetään kunnassa kattavasti ja systemaattisesti. Silloin menetelmän käyttö on ohjeistettu, ja työntekijät on perehdytetty sen käyttöön. (Oranen 2006, 12.)

Kartoituksessa tuli esiin, että arviointityöskentelyn malleina kunnissa käytettiin Pesäpuu ry:n kartoitusmallia, Kohtaava lastensuojelua -hankkeessa kehitettyä tilannearvion mallia ja sen pohjalta kehitettyä Kaupunkisosaalityön hankkeessa käytettyä arviointimallia. Arvioinnin välineinä olivat huoliseula, vanhemmuuden roolikartta ja pesäpuun välineet. Yksittäisiä mainintoja olivat saaneet perhepuntari ja pylpyrä. Lisäksi kunnissa arvioinnin tukena oli käytössä itse kehitettyjä lomakkeita. (Oranen 2006, 12.) Myös Möller (2005, 22) tuo esiin sen, että lastensuojelussa arvioinnin kehittäminen on Suomessa aikaisemmin liittynyt lähinnä vanhemmuuden arviointiin ja siihen liittyvien yksittäisten välineiden käytön kehittämiseen (pylpyrä, roolikartta). Vanhemmuuden arviointivälineet ja niiden kehittäminen eivät kuitenkaan kiinnitä erityistä huomiota lapsen rooliin arviointiprosessissa. Möllerin (2005, 22) mukaan Suomessa on vasta viime vuosina alettu kiinnittää huomiota lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheen työskentelyyn ja siihen liittyvään kokonaisarviointiin.

2.5 Lastensuojelutarpeen selvitys

Vuonna 2008 voimaan tulleen lastensuojelulain eräänä uudistuksena oli lastensuojelutarpeen selvitys. Lastensuojelutarpeen selvitys on väline, jonka tarkoitus on tehdä lastensuojelun alkuvaiheesta systemaattinen, kaikille osapuolille läpinäkyvä vaihe lastensuojelun asiakkuudessa. Ajatus on, että lastensuojelutarpeen selvitys ei olisi vain tekninen toimenpide, vaan se olisi lapsen tilanteen kokonaisvaltainen kartoitus, interventio sinänsä. Selvityksen avulla saadaan selville perheen elämäntilanne ja mahdollinen lapsen suojelun tarve. Ammattilainen auttaa jäsentämään tilannetta ja arvioimaan, millaisia ratkaisuja ongelmiin voidaan hakea. Usein voi-

daan välittömästi helpottaa perheen tilannetta. Kun tilanteesta on tehty kokonaisvaltainen kartoitus, on helppoa kohdentaa palvelut alusta asti oikein. (Laiho 2007, 143.)

Lastensuojelun asiakastyö käynnistyy lastensuojeluilmoituksesta. Se voi myös käynnistyä lapsen tai perheen omasta yhteydenotosta. Joskus tarve erityiseen suojeluun tulee ilmi niin, että joku lapsen kanssa työskentelevä huolestuu ja huomaa lapsen avun tarpeen. Perhe on voinut pitkään olla esim. toimeentulotukiasiakas. Kun ilmoitus on tullut, lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen on ryhdyttävä, mikäli ilmoitus ei ole aiheeton. Kiireellisissä tilanteissa on toimittava välittömästi, muissa tapauksissa lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen on ryhdyttävä seitsemän päivän kuluessa ilmoituksen vastaanotosta. Selvitys lapsen tilanteesta tulee tehdä kolmen kuukauden kuluessa. Ennen varsinaista lastensuojelutarpeen selvitystä kutsutaan koko perhe koolle ja tehdään alkukartoitus. Asiakkuuden alkaessa lapselle ja perheelle nimetään lastensuojelutyöstä vastaava sosiaalityöntekijä ja hänen tulisi tehdä selvitys yhdessä toisen työntekijän kanssa parityöskentelynä. Työparina voi olla esimerkiksi toinen sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja. (Laiho 2007, 143.; Rätty 2007, 170; Taskinen 2007, 30, 34–35.)

Selvityksessä arvioidaan lapsen arkielämän olosuhteita, niissä esiintyviä riskejä ja kartoitetaan mahdollisia tukitoimenpiteitä. Tarkoituksena on selvittää kaikki lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavat tekijät, kuten ystäväpiiri, koulunkäynti ja se, kuinka päivittäinen hoito on järjestetty. Selvitetään mm., onko vanhemmilla ongelmia, sairauksia tai talousvaikeuksia, mitkä voivat vaikuttaa lapsen kasvatuskykyyn. Alkuarvioinnilla selvitetään lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta ja sitä, miten vanhempien kykyä huolehtia lapsestaan voitaisiin tukea ja edistää. Selvityksen tekeminen voi edellyttää kotikäyntiä. (Rätty 2007, 169–170.)

Lastensuojelutarpeen selvitys tehdään yhdessä lapsen ja huoltajien sekä mahdollisesti muiden lapselle läheisten ihmisten kanssa. Voidaan olla yhteydessä myös lapselle läheisiin henkilöihin, asiantuntijoihin tai yhteistyötahoihin. Lasta voidaan tavata, vaikka lapsi tai vanhemmat sitä vastustaisivatkin. Jos näin tehdään, on arvioitava, onko se lapsen edun mukaista. Asiakirjoihin on merkittävät syyt, miksi lasta on tavattu ja huoltajille on myös ilmoitettava asiasta. (Rätty 2007, 169, 171.)

Selvitysvaihe päättyy yhteenvedon laatimiseen ja sen perusteella lastensuojeluasiakkuus päättyy tai asiakkuus jatkuu. (Laiho 2007, 144) Lapselle ja huoltajalle on ilmoitettava selvityksen valmistuttua, jatkuuko lastensuojeluasiakkuus vai ei. (Räty 2007, 171.)

3 NYKYPÄIVÄN LASTENSUOJELUTYÖN HAASTEITA

Lastensuojelutyötä on kuvattu kaaosmaisena ja epämääräisenä työnä, jossa työntekijä tekee arviointeja ja päätöksiä ilman lapsen ja perheen mielipidettä. Työntekijä toimii intuiutionsa varassa ja päätöksiä tehdään ilman tarkkaa selvitystyötä. Työhön kaivataan enemmän suunnitelmallisuutta ja asiakaslähtöisyyttä. Erityisesti lastensuojelutyön alkuvaihe on noussut tärkeäksi osaksi työtä, sillä se antaa pohjaa kaikelle sen jälkeen tehtävälle työlle. Tässä osiossa kerron, mitä kritiikkiä lastensuojelua kohtaan on esitetty ja miten tähän kritiikkiin voisi vastata.

3.1 Kaaosmaisuus

Suunnitelmallisuus lastensuojelutyössä on haaste, josta puhutaan paljon, mutta sen käytännön toteutus koetaan vaikeaksi. Paineita aiheuttavat niin kuntien huono taloudellinen tilanne kuin työn juridisoituminenkin. Lastensuojelutyö sisältää myös päivittäin epävarmuutta erilaisten asiakastilanteiden vuoksi: asiakkaiden voimavarat, valmiudet sekä halukkuus yhteistyöhön vaihtelevat. Tilanteet voivat kriisiytyä yllättäen ja usein uudet tilanteet tuottavat hämmennystä. Myös resurssit koetaan puutteellisiksi. Vaarana on, että lastensuojelutyö muuttuu sekä työntekijälle että asiakkaalle kaaottiseksi. (Möller 2004, 17; Oranen 2006, 6.)

Lastensuojelun sosiaalityötä on kritisoitu siitä, että työskentely on hämärää eivätkä asiakkaat aina tiedä olevansa asiakkaita. Asiakkaat eivät ehkä tiedä, mitä asiakkuus tarkoittaa tai mitä heiltä odotetaan. Asiakkuuden aikana ei oikein tiedetä, mitä asiaa ollaan muuttamassa ja minkä asian parissa työskennellään. Asiakkailla lieenee vieläkin vahva käsitys siitä, että työntekijä on ulkopuolinen arvioija. (Kanaoja & Turunen 1996, 81–85; Tulensalo & Muukkonen 2005, 309.)

Pesäpuu ry selvitti sosiaalityöntekijöiden ajatuksia siitä, mitä avohuollon sosiaalityö heidän kunnassa pitää sisällään. Keväällä 2000 168 sosiaalityöntekijää pyydettiin kuvailemaan tekemäänsä lastensuojelutyötä ja sitä, mitä kehittämistarpeita he työssään näkevät. Sosiaalityöntekijät vastasivat lastensuojelun avohuollon työn olevan lähinnä yksittäisiä palveluita eikä kokonaisvaltaista, tavoitteellista työtä niin kuin sosiaalityön kuuluisi olla. Vastauksena oli luetteloita erilaisista käytössä olevista tukitoimenpiteistä, mutta kuvauksista puuttui kokonaisvaltainen avohuollon työn kuvailu, jonka taustalla olisi perheen kanssa tehty suunnitelma. (Möller 2004, 13, 15.)

Möller (2004, 15) kuvaakin käytännön työntekijöiden vastausten perusteella lastensuojelutyön olevan usein palokuntamaista toimintaa, jossa tulipaloja pyritään sammuttamaan vasta niiden syttymisten tultua ilmi. Tavoitteellinen lastensuojelutyö ei Möllerin mukaan voi pohjautua yksittäisille, toisiinsa liittymättömille toimenpiteille. Ei ole oikein, että avohuollon tukitoimenpiteitä tarjotaan yksi toisensa perään ja huostaanottotilanteessa näyttöä haetaan siitä, että kaikki mahdolliset keinot on käytetty. Rostilan (2001, 8) mukaan tavoitteellinen sosiaalityö tulee olla prosessi, joka pitää sisällään asiakkaan tilanteen arvioinnin, tavoitteesta ja toimintasuunnitelmasta sopimisen ja työskentelyn. Työskentelyä tulee arvioida ja prosessi tulee päättää suunnitelmallisesti.

Möller (2004, 15) kertoo Westerlundin ja Isakssoniin (2001, 3) sekä Arnkiliin ja Erikssoniin (1996, 39) pohjautuen, että on kyseenalaistettu lastensuojelun tapaa toimia erityisesti uusien asiakasperheiden kanssa. On kummasteltu sitä, miten vähän perheestä tiedetään siinä vaiheessa, kun lastensuojelussa tehdään toimenpiteitä. Työntekijä on usein päätöksiä tehdessään epävarma, toimii oman persoonansa varassa ja työ vain aloitetaan jostakin. Sekä työntekijät että asiakkaat kaipaavat lastensuojeluun suunnitelmallisuutta ja yhtenäisyyttä. (Möller 2004, 16.)

Usein sosiaalityötä kritisoidaan myös siitä, että eri toimintayksiköissä tehty työ ei nivoudu yhteen. Perheen kannalta se on turhauttavaa, kun prosessi ei jatku siitä, mihin se edellisessä vaiheessa jäi, vaan joka paikassa arvioidaan vähän eri näkökulmasta ja esitykset jatkosta ovat aina erilaiset. Esimerkiksi lapsen elämäntilanteen kartoitus -mallin tarkoituksena on, että jos kartoitus on tehty sosiaalitoimistos-

sa, voivat esimerkiksi perhetyöntekijät jatkaa työskentelyä syventäen kartoituksessa olleita teemoja ja käyttää asiakkaalle tuttuja välineitä. (Möller 2004, 21.) Alkuvaiheen kartoituksen yhteenvedon avulla myös vieraan työntekijän on helppo aloittaa työskentely perheen kanssa, kun taustalla on tarkka kuvaus arvioinnista. BARO-menetelmässä on sama idea, eli lopullinen yhteenveto voi olla apuna tavoille, jotka jatkavat työskentelyä nuoren kanssa kartoituksen jälkeen (Heikkilä, 2008, 3).

3.2 Dokumentoinnin puute

Asiakirjojen kirjoittaminen on osa päivittäistä lastensuojelutyötä ja se on työntekijälle tärkeä työväline. Lastensuojelun työntekijöillä on kirjaamisvelvollisuus, eli heidän tulee merkitä asiakirjoihin kaikki lapsen tai nuoren prosessiin liittyvät tapahtumat ja muutokset. Dokumentointia ohjaa lain lisäksi muun muassa asiakkaiden tunteet, sosiaalityöntekijän oikeudet sekä byrokratia. Dokumentointityö on vaativaa, sillä dokumentin kirjoittajalla on paljon valtaa ja vastuuta. Ajatellaan, että jos tehtyä työtä dokumentoidaan, se tallentuu yhteisesti nähtäväksi ja tarkasteltavaksi (Kääriäinen, Leinonen & Metsäranta 2006, 9.) Dokumentoinnin ei pitäisi olla irrallinen osa työtä, vaan se on osa kaikkia työprosesseja. Dokumentointi pitäisi ottaa avuksi työprosesseissa, siihen liittyvissä päätöksenteossa ja erityisesti päätöksenteon valmistelussa. Lastensuojelutyön tulee olla eettisesti ja juridisesti perusteltavissa, joten kirjallisen todistusaineiston olemassaolo on tärkeää. (Dokumentointi lastensuojelutyössä. [Viitattu 20.9.2009].); Lastensuojelun dokumentoinnin haasteita. [Viitattu 20.9.2009].)

Lastensuojelutyö on helposti katkeilevaa ja haurasta ja jos asiakastyötä ei kirjata kunnolla näkyviin, tehtyjen tukitoimien toimivuutta on vaikea arvioida ja tarkastella. Kirjaamatonta työtä on vaikea muistella jälkikäteen, eikä työ jäsenny yksityiskohteisesti. Kirjoittamattomasta työstä katoaa yhteydenottajan, lapsen kanssa työskentelyn ja jo toteutettujen tukitoimien eri näkökulmat. (Kääriäinen, Leinonen & Metsäranta 2006, 9.)

3.3 Lapsen osallisuus

Lapsen osallisuus lastensuojelussa on sitä, että lapsi voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa asioita, jotka koskettavat hänen elämäänsä. Lapsella on oikeus saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista. Osallisuuteen kuuluu myös se, että lapsi saa ilmaista mielipiteensä. Ratkaisevaa on lapsen oma kokemus siitä, että hän on voinut olla mukana vaikuttamassa häntä koskevien asioiden käsittelyssä. Lapsi on asianosainen häntä koskevissa asioissa, eikä asianosaisuuden suhteen ole ikärajaa. Työntekijän velvollisuutena on turvata lapsen asianosaisuuden toteutuminen lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen. (Oranen 16.8.2009.)

Viime vuosina on keskusteltu paljon siitä, että lastensuojelutyössä lapsen tilanne välittyy paljolti vanhempien kertomana. On arvostettu liian vähän lapsen omaa kokemusta ja näkemystä tilanteesta sekä lapsen omia toiveita tilanteen muuttamiseksi. Tutkimusten (esim. Heino 1997, Forsberg 1998, Hurtig 2003a) mukaan lastensuojelussa lapsi on melko näkymätön ja kohtaamaton. Lapsi näkyy huonosti niin asiakastapaamisissa kuin asiakirja-aineistoissa. Perhekeskeisessä työtavassa lapsi on yksi perheenjäsenistä, mutta hänen yksilölliset kokemuksensa, ajatuksensa ja tunteensa eivät saa erityistä sijaa. Pekin ja Tammisen (2002, 39) selvityksen mukaan sosiaalitoimessa työntekijän omat asenteet, taidot ja tiedot vaikuttavat lapsen mielipiteen huomioonottamiseen. (Möller 2004, 9, 24.)

Kun lasten omaa halukkuutta osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon on tutkittu, on tullut esiin lasten toive olla siinä mukana. Lapset kokevat viralliset kuulemistilanteet muodollisina ja he kaipaavatkin enemmän epävirallisia tilanteita, joissa olisi riittävästi aikaa, vähemmän viranomaisia ja mahdollisuus luotettavan ystävän tai aikuisen läsnäoloon. Vanhempien läsnäolo estää erityisesti nuoria puhumasta avoimesti. (Möller 2004, 24; Forsberg 1998, 292.)

Tutkimusten mukaan (esim. Forsberg 2002, Oranen 2001, 81) lapset ovat olleet otettuja siitä, jos heidät on otettu huomioon yksilöinä. Lapset ovat kokeneet tulleensa arvostetuiksi ja omista kokemuksista puhuminen on tuntunut hyvältä. Usein on niin, että lapset ovat valmiita puhumaan ja kertomaan asioistaan, ja heillä on paljon ajatuksia ja näkemyksiä perheen tilanteesta, mutta heidän mielipidettään ei ole arvostettu tai nostettu esiin tarpeeksi. (Möller. 2004, 27.)

4 RATKAISUJA LASTENSUOJELUTYÖN HAASTEISIIN

4.1 Suunnitelmallisuus ja läpinäkyvyys apuna kaaokseen

Lastensuojelutyö tarvitsee systemaattisia toimintatapoja helpottamaan kaaosta. Möller (2004, 17–18) kuvaa hyvän suunnitelman olevan kuin kartta, joka auttaa etenemään ja helpottaa kulkua. Hyvään karttaan on merkitty vaihtoehtoisia reittejä kohti päämäärää. Vaikeakulkuisesta maastosta huolimatta suunnitelmassa on löydettävissä erilaisia etenemistapoja. Kartta ja sen tiedot ovat kaikkien matkallaolijoiden saatavilla. Maastossa liikkujilla on erilaiset roolit ja tehtävät, mutta matkanjohtaja lukee karttaa sekä käyttää tarvittaessa kompassia, eli auttaa muita löytämään päämääränsä.

Möllerin (2004, 20) mukaan työntekijän tulee asettaa työlleen kehikko, jonka sisällä yhteistyötä on mahdollista muokata kunkin asiakkaan yksilöllisen tilanteen ja tarpeen mukaan. Hyvä suunnitelma ei kahlitse toimimaan tiettyjen kaavojen mukaan, vaan sen sisään on kirjoitettuna varasuunnitelma. Lastensuojelussa voidaan joskus vesittää suunnitelmallisuuden merkitys työn ja asiakkaan vaikeudella. Möller muistuttaakin, että jos suunnitelmaa joutuu muuttamaan tai se ei sellaisenaan toteudu, se ei merkitse sitä, ettei suunnitelmaa lainkaan tarvita. (Möller 2004, 18.)

Yksinkertaisimmillaan suunnitelmallisuus on sitä, että työntekijä jakaa asiakkaansa kanssa tietoja. Asiakkaalle tärkeitä tietoja ovat mm. se, mitä asiakkaan ja lastensuojelun yhteistyössä tapahtuu, eli mitä asioita työstitään ja arvioidaan. Miksi yhteistyö on tarpeen ja mihin sillä pyritään? On hyvä tietää myös, että kuka tekee mitään, miten työskennellään, miten työskentely etenee ja milloin tavataan. (Möller 2004, 18; Rousu & Holma 1999, 47.) Mallinnettu työtapa varmistaa, että työskentelyn kuluessa lapsi, vanhemmat ja työntekijä tietävät, miten työprosessi etenee, milloin ja missä tapaamisissa kukin on paikalla sekä mikä paikka ja asema kullakin kussakin tapaamisessa on. (Tulensalo & Muukkonen 2005, 308.)

Työn läpinäkyvyyttä voi lisätä niin, että työntekijä antaa asiakkaalle kirjallista materiaalia, jossa kuvataan lastensuojelun toimintakäytäntöjä muutenkin kuin vain yleisellä tasolla. Tämän tehdessään työntekijä luo myös itselleen veloitteen toimia luvutulla tavalla. (Möller 2005, 28.) Asiakkaan ja työntekijän perehtyminen edellä mainittuihin asioihin vähentää työn epämääräisyyttä ja mystisyyttä. Se myös lisää asiakkaan valtaa ja mahdollisuuksia vaikuttaa omassa asiassaan. Asiakas saa selkeyttä siihen, mitä hän voi odottaa työskentelyltä ja työntekijältä ja hän tietää myös, mitä häneltä itseltään voidaan odottaa. (Rostila 2001, 17.) Tiedot vähentävät asiakkaan ennakkokäsityksiä siitä, että työntekijä tulee vain arvioimaan ja syyttämään. Lisäksi suunnitelmallisuus edistää asiakkaan luottamussuhteen syntymistä työntekijään. (Möller 2004, 19.)

Työntekijän kannalta suunnitelmallisuus vähentää kuormitusta siten, että työskentely ei ole pelkästään hänen persoonallisuutensa varassa, vaan työyhteisössä on yhdessä sovittuja käytäntöjä (Möller 2004, 19). Systemaattisuus tilannearviota tehdessä auttaa myös emotionaalisesti rasittavissa tilanteissa. Suunnitelmallisuus antaa tilaa improvisoinnille, spontaanisuudelle ja vapauttaa voimia asiakkaan ja työntekijän luovuudelle kun ilman suunnitelmaa työntekijä kamppailee päivittäisen epävarmuuden ja uusien tilanteiden kanssa. Jotta suunnitelmallisuus on hyödyllistä, se edellyttää työntekijältä työnsä, menetelmien, välineiden ja käytössä olevien mallien hallintaa. Mallin toteuttaminen ei kuitenkaan saa olla itseisarvo. Tärkeintä on, että sosiaalityöntekijälle syntyy hyvä käsitys asiakkaan tilanteesta ja sen avulla voidaan suunnitella jatkoa. Mallin on oltava myös joustava niin, että jokainen työntekijä voi muokata sitä omaan tapansa työskennellä. (Möller 2004, 19, 20.; Kääriäinen 2006, 6.) Vaikka hyvä malli siis helpottaa työntekijää irrottautumaan persoonasta ja auttaa toimimaan strukturoidusti, niin toisaalta se antaa myöten työntekijän niin halutessa.

4.2 Dokumentointi työn helpottajana

Kun työntekijä dokumentoi työnsä kunnolla, se helpottaa kaaoksen hahmottamista ja sosiaalityön epämääräisyyttä. Dokumentoinnin avulla päämäärä ei unohdu niin helposti eikä työ muutu epäloogiseksi tai kokeilevaksi. Ajantasainen kirjaaminen vähentää vaikeissa asiakastilanteissa myös tunnekuormitusta sekä antaa energiaa uuden suunnitteluun. Ajantasaiset asiakasmuistiinpanot vapauttavat työntekijän työaika muuhun toimintaan ja ennen kaikkea asiakirjojen ylläpito turvaa sekä asiakkaan että työntekijän asemaa ja oikeuksia. (Kääriäinen ym. 2006, 9.)

Lapsen näkemyksen esiintuominen on haaste dokumentoinnissa. Kun kyseessä on lapsen puhe ja toiminta, kirjauksen tulee olla yksityiskohtaista ja esiin olisi saatava lapsen huolenaiheet ja ymmärrys tilanteesta. On myös tärkeää pohtia, miten asiantuntijatieto tehdään näkyväksi dokumentoinnissa, sillä asiantuntijan tietoon liittyy oma ymmärrys asiakkaan tilanteesta. Ymmärryksen rakentuminen voidaan nähdä prosessina, jonka vaiheiden jälkeen työntekijällä on kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta. Arviointi asiakkaan tilanteesta vaatii työstämistä, ja se pitää erottaa arvelusta, mielikuvista, tulkinnasta ja epäilyistä. (Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun dokumentoinnin haasteita. [Viitattu 20.9.]

Sosiaalityön pitäisi aina olla reflektiivistä, jolloin sosiaalityön ammattilaisen pitäisi olla aina kriittinen omaa toimintaansa kohtaan. Hyvä asiakastyön dokumentointi tukee työn suunnittelua ja arviointia. Kirjoittaessaan työntekijä jäsentää työtään ja joutuu samalla tekemään valintoja ja painotuksia. (Kääriäinen ym. 2006, 9.) Sinko (2004, 11) kirjoittaa lastensuojelusta kerätyn tiedon olevan ainutlaatuisia, sillä jokaisen asiakkaan tilanne ja sitä helpottavat ratkaisut ovat erilaisia. Kerätty tieto ei helposti aukea muille, ja tietoa siitä voi olla vaikea yleistää sen intuitiivisuuden, äänettömyyden tai epävarmuuden vuoksi. Myös Heikkilä (2008, 2) kirjoittaa BARO-käsikirjan johdannossa, että lastensuojelutyön lähtökohtana on asiakkaan ainutlaatuisuus, jossa asiakkaat ovat erilaisia ja eri kehitysvaiheissa. Sen vuoksi työn kulkua voi olla vaikea hahmottaa ja arviointi on vaikeaa. Usein asiakkaiden ainutlaatuisuus laitetaan lastensuojelutyön epämääräisyyden syyksi. Heikkilän (2008, 2) mukaan työn luonne ei voi olla ainut epämääräisyyden syy, vaan arviointi poh-

jaa aina johonkin kriteeristöön. Työntekijöiden tekemät havainnot, heidän keräämänsä tiedot ja muodostamansa näkemykset perustuvat työntekijän henkilökohtaisesti sisäistettyihin arvoihin, kokemuksiin, koulutukseen ja ammatillisuuteen. Heikkilä (2008, 2) sanookin, että käytännön tiedolla on arvoa ja riittävyttä vasta sen jälkeen, kun sitä on refleктоitu omien olettamuksien, kollegojen ja asiakkaan kanssa.

Raunio (2000, 81) mukaan refleksiivisyys on sitä, että työntekijä on tietoinen omasta toiminnastaan ja pohtii kriittisesti sen perusteita. Hänen mukaansa ei voi olettaa, että mikään tieto tai teoria olisi valmis, pysyvä tai sellaisenaan sovellettava. Toisaalta refleksiivinen työskentely on myös sitä, että sosiaalityössä kohdattavat tilanteet ovat aina uusia ja työn perusteet tulee pohtia jokaisessa tilanteessa uudestaan. (Raunio 2000, 81.) Jos tiedot dokumentoidaan uudelleenarvioitaviksi ja kritiikin kohteeksi, asiakkaalle on helppo perustella tekemänsä päätökset. (Heikkilä 2008, 2). Vaikka siis käytössä olisi menetelmiä, jotka auttavat työntekijää asiakkaan tilanteen arvioinnissa, menetelmät eivät ole taikatemppuja. Mukaan tulee aina omaa kokemusta, jotain koulutuksesta, omia asenteita jne. Kun tehtyä työtä dokumentoidaan, se on yhteisesti nähtävissä ja tarkasteltavissa. (Kääriäinen ym. 2006, 9). Menetelmän ja dokumentoinnin kautta työ saa kaivattua refleksiivisyyttä ja työ on mahdollisimman läpinäkyvää.

4.3 Kohti lapsilähtöistä näkökulmaa

Perinteisesti lastensuojelussa asiakkuus määrittyy sen mukaan, että lapseen kohdistuu hoidon ja huolenpidon laiminlyöntiä. Kun laiminlyönnille etsitään syytä, se löydetään usein vanhempien ongelmista. Jotta tilanne parantuisi, etsitään ratkaisua vanhempien käyttäytymiseen ja olosuhteisiin. Oletetaan, että jos muutosta tapahtuu vanhemmissa, se koituu myös lapsen parhaaksi. Helposti työskentely jumiutuu vain vanhempien ongelma-alueiden ympärille. Jos vanhempien ongelmat ovat keskustelun painopisteessä, lapsen tunteet ja kokemukset jäävät sivuun. (Forsberg 2000, 80 Möller 2004, 25.) Forsbergin (2000, 80) mukaan perheen ongelmat ovat kuitenkin myös lapsen ongelmia. Esimerkiksi vanhempien välinen vä-

kivalta ei ole vain vanhempien keskinäinen ongelma, vaan lapsi on siinä asianosainen. Jos lapsi kokee perheessään väkivaltaa, se jättää jäljet. Vaikka ongelmaan puuttumisen jälkeen tilanne onkin parantunut, voidaan pohtia, onko lapsi mahdollisesti ehtinyt kokea jotain sellaista, johon hän tarvitsee apua. Vanhempien ongelmaa ei suinkaan myöskään tule unohtaa, vaan työ lapsen ja vanhempien kanssa on kuljettava rinnakkain. Työ sekä lapsen että vanhempien kanssa tulee nivoutua yhteen, koska se vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta hänen ollessaan tietoinen siitä, että myös vanhemmat saavat samanaikaisesti apua. (Möller 2004, 25; Oranen 2001, 82.) Jotta lapseen ja vanhempaan keskittynyt jatkotyö on mahdollista, alkuarviointi on tehtävä huolellisesti molempien näkökulmat huomioon ottaen.

Lapsikeskeistä ajattelumallia on kritisoitu siitä, että se unohtaa vanhemmat kokonaan. Lapsikeskeisen tilannearvion kehittäjät Tulensalo ja Muukkonen (2005, 307) korostavat, että lapsen puolella oleminen ei tarkoita vanhempien sulkemista työskentelyn ulkopuolelle. Tarkoitus on, että vanhemmat voivat tasavertaisesti olla kertomassa omia näkemyksiään lapsen arjesta ja tilanteesta. Enää ei tyydytä vanhempien kautta saatavaan tietoon, vaan lapsen kohtaaminen ja hänen oman kokemuksensa kuuleminen on työn ydintä. Lapsi on ensisijainen asiakas, mutta vanhempiin luodaan yhtäläillä työskentelysuhde. Kehittäjät kertovat myös, että usein vanhemmat haluavat olla lapsensa puolella. (Tulensalo & Muukkonen 2005, 307.) Jotta lapsi voi saada lastensuojelun sosiaalityössä suoraa apua, on lapsi-myönteinen asenne muutettava myös konkreettiseksi työksi lapsen kanssa. Systemaattiset prosessit ovat tässä apuna. Systemaattisten prosessien omaksuminen ja käyttöön ottaminen ei kuitenkaan voi olla yksittäisten sosiaalityöntekijöiden varassa, vaan työntekijät tarvitsevat koko työryhmän, lähiesimiehen ja ylemmän johdon vankan tuen sekä sitoutumisen. Lastensuojelu rajoittuu lainsäädäntöön, ohjeistuksiin ja suosituksiin sekä päättyy vakiintuneisiin työkäytäntöihin. Työtä määrittelevät tekijät koetaan vaikutusmahdollisuuksiltaan usein tavoittamattomiksi sekä työntekijöille ja aikuisille asiakkaille, saati sitten lapsille. Työtapojen muutos lapsikeskeisyyteen ideologisella, työprosessien ja kohtaamisen tasoilla on jokaiselle työntekijälle kokonaisvaltainen matka, jonka jokainen kulkee omaa tahtiaan. (Oranen 2006, 4; Tulensalo & Muukkonen 2005, 317.)

5 MALLEJA LASTENSUOJELUTARPEEN ARVIOINTIIN

5.1 Lastensuojelun alkuvaiheen tilannearviointimalli

Helsingissä, Espoossa, Vantaalla ja Kauniaisissa Kaupunkisosaalityön osaamisen ja moniammatillisen työmuotojen kehittämishankkeessa kehitettiin vuosina 2003–2005 lastensuojelun alkuvaiheen tilannearvion työkäytäntö. Hanke toteutettiin Heikki Waris- instituutissa. Hankkeen tavoitteena oli nostaa sosiaalityön keskiöön lapset ja lasten kanssa työskentely sekä kehittää lastensuojelun systemaattinen tilannearvion malli. Helsingissä lastensuojelun alkuvaiheen tilannearvion kehittämistyö aloitettiin jo vuonna 2001 Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeessa. Hanke toimi vuosina 2001–2005. (Kääriäinen 2006, 3; Oranen 2006, 16; Tulensalo & Muukkonen 2005, 304.)

Hankkeessa kehitetyn lastensuojelun alkuvaiheen tilannearviointimallin ajatellaan olevan tekemisen väline ja suunnitelmallisen työn perusta. Tarkoituksena on selvittää lapsen tilanne mahdollisimman perusteellisesti mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Työmallin tavoitteena on selkiyttää työskentelyä sekä asiakkaan että työntekijän näkökulmasta. Alkuarvioinnin tilannearvioinnissa kartoitetaan lapsen tilanne, tarpeet ja voimavarat. Arviointi tehdään yhdessä lapsen ja vanhempien kanssa ja tarkoituksena on saada tietoa lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta sekä vanhemmuudesta. Tilannearvioinnissa lapsen omilla voimavaroilla on suuri merkitys ja niitä tuetaan perheen ja muun lähiympäristön voimavaroilla. Muutoksen tarkastelu tehdään yhdessä asiakkaan kanssa, jotta palvelut kohdentuisivat oikein. Mallissa korostuu myös dokumentoinnin tärkeys, jotta työskentely olisi näkyvämpää ja se olisi arvioitavissa. (Kääriäinen 2006, 5, 7.)

Alkuvaiheen tilannearviointi tehdään lapsille ja heidän perheilleen silloin, kun lapsesta tai perheestä on tehty lastensuojeluilmoitus. Se, millaiseksi alkuvaiheen tilannearvio muodostuu, riippuu perheen ja lapsen tilanteesta. Myös lapsen ikä vaikuttaa suojelun tarpeeseen. Tilannearvio tehdään parityöskentelynä niin, että toinen pareista on sosiaalityöntekijä ja hän toimii aina vastuutyöntekijänä. Työpari-

työskentely luo keskusteluja ja reflektiota, jolloin perheen tilannetta käsitellään avoimesti, jopa kriittisestikin. Lapsen huomioimisen varmistamiseksi toinen työntekijöistä keskittyy aina lapsen kohtaamiseen. Jos lastensuojeluasiakkuus jatkuu, lapselle ja perheelle on todennäköistä ja miellyttävää, että työntekijä on tuttu. (Kääriäinen 2006, 8.; Tulensalo & Muukkonen 2005, 311.)

Lapsikeskeisyys alkuvaiheen tilannearviomallissa tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijä työskentelee lapsen kanssa. Tärkeänä pidetään tutustumista lapsen arkeen, tarpeisiin, vaikeuksiin, vahvuuksiin ja voimavaroihin. Vanhempien kanssa työskennellessä keskitytään lapseen. Lasta ei kuitenkaan aseteta yksin kuultavaksi tai vastuuseen itseään koskevista ratkaisuista. Lapsen rooli tilanteessa muotoutuu iän ja kehitystason mukaan. Tavoitteena on tavata lapsi ainakin kerran yksin iän ja kehitystason salliessa. (Kääriäinen 2006, 9.)

Lapsikeskeisen tilannearvion prosessi jakautuu neljään eri vaiheeseen. **Vireilletulovaiheessa** (1) lastensuojeluun tulee yhteydenotto ja lapselle ja vanhemmille määritellään sosiaalityöntekijä ja työpari. Lastensuojeluilmoituksen saatuaan työntekijä tekee perusselvityksen lapsen sen hetkisestä tilanteesta ja suojelun tarpeesta ja kirjaa nämä asiat ylös. (Kääriäinen 2006, 10–11; Tulensalo & Muukkonen 2005, 310.) **Aloitusvaiheessa** (2) otetaan yhteys lapseen ja vanhempiin sekä pidetään alkutapaaminen, jossa ovat paikalla lapsi ja vanhemmat. Tarkoituksena on tutkailla perheen ja lapsen kanssa ilmoituksen syytä. Selvitetään perheen tilanne, kokoonpano ja välittömän avun tarve. Tärkeää on, että lapsi ja vanhemmat tulevat kuulluksi ja sosiaalityöntekijät kertovat toimintatavoistaan. Myös jatkotapaamisien tarve selvitetään ja sovitaan. Mikäli jatkotapaamisia tulee, lapsi kirjataan sosiaalityön asiakkaaksi. (Kääriäinen 2006, 10; Tulensalo & Muukkonen 2005, 310.) Kolmas vaihe (3) on **tapaamis- ja selvittelyvaihe**, jolloin lasta tavataan 1-4 kertaa ja vanhempia kerran. Mikäli alkuvaiheen tilannearvio koskee perheen useampia lapsia, kullekin voidaan järjestää oma tai yhteinen tapaaminen. Tapaamiset järjestetään kullekin perheelle parhaiten sopivalla tavalla. Vanhempien läsnäolo lasten tapaamisissa on kuitenkin järjestettävä niin, että se vaikuttaa mahdollisimman vähän lapsen keskittymiseen ja itsenäiseen toimintaan. Tärkeintä on yksilöllinen kuuleminen ja se, että lapsi voi kokea olonsa turvalliseksi ja itseään kunnioittavaksi. Lapsen tapaamisissa hänen arkeaan käydään läpi erilaisten pelien, leikkien, piirtä-

misten ja keskustelujen avulla. Apuna on myös kuvia, kortteja, leluja ja asteikkoja. Vanhempien tapaamisessa keskustellaan lapsesta, lapsen tarpeista ja toiveista. Läpi käydään vanhempien käsityksiä lapsesta, arjesta ja vanhemmuudesta. (Kääriäinen 2006, 10; Tulensalo & Muukkonen 2005, 310.)

Alkuvaiheen tilannearvio sisältää myös kotikäynnin ja sen tarkoituksena on tuottaa tietoa lapsen elinympäristöstä ja kodin olosuhteista. Kotikäynti konkretisoi lapsen ja vanhempien aiempia kertomuksia. Vanhempien tai lapsen tapaaminen voidaan tehdä myös kotona, jolloin se korvaa ns. kotikäynnin. Kotikäynnillä keskustellaan kodista, turvallisuudesta ja omasta tilasta, lisäksi lapsi voi näyttää tavaroitaan ja tärkeitä asioita. Jokaisesta tapaamisesta tehdään asiakirja. Myös yhteistyöverkostot on tärkeä selvittää. (Kääriäinen 2006, 10; Tulensalo & Muukkonen 2005, 310.) Neljännessä vaiheessa (4) kirjoitetaan kirjallinen **yhteenveto**. Yhteenveto on tärkeä dokumentti asiakkaalle. Siinä kuvataan lapsen ja perheen tilannetta lapsen näkökulmasta. Pidetään myös yhteenvetotapaaminen, johon osallistuu lapsi ja vanhemmat. Yhteenvetotapaamisessa käydään yhdessä läpi tilannearviosta saatu yhteenveto. Jokainen saa tutustua siihen ja asiakas saa vaatia virheellisten tietojen korjausta. Yhteenvetotapaamisen tarkoituksena on luoda keskustelua jatkotilanteesta. Mikäli lapsen tilanne ei vaadi lastensuojelun toimia, asiakkuus päättyy. Mikäli asiakkuus jatkuu, luodaan yhdessä asiakkaan kanssa asiakassuunnitelma. Yhteenveto on apuna suunnitelmaa laadittaessa. (Kääriäinen 2006, 10; Tulensalo & Muukkonen 2005, 310.)

5.2 Lapsen elämäntilanteen kartoitus (LEK)

Pesäpuu ry käynnisti nelivuotisen hankkeen vuonna 2000, jossa kehitettiin lastensuojelun avohuollon työtä ja PRIDE-mallia. PRIDE- eli sijais- ja adoptiovanhempien ennakoivasta mallista on käytetty Suomessa jo vuodesta 1995. Avohuollon kehittämishanke syntyi, kun sosiaalityöntekijät kertoivat tarpeestaan saada PRIDEn työmenetelmiä ja -välineitä muokattuina lastensuojelun avohuollon työhön. PRIDEn keskeisten elementtien toivottiin tuovan vahvistusta myös avohuollon lastensuojelutyöhön, sillä ne olivat olleet hyödyllisiä sijaishuollon työssä. Keskeisiä elementtejä ovat suunnitelmallisuus, työskentelyn selkeä rakenne, prosessinomaisuus, yhteinen arviointi ja avoimuus asiakkaan ja työntekijän välillä, elämyksellisyys sekä lapsen näkökulma. (Möller 2004, 13.)

Ideoimisen ja kehittämisen tuloksena syntyi työskentelymalli, joka tähtää lapsen elämäntilanteen kartoittamiseen niin, että lapsi on itse aktiivisesti mukana työskentelyssä. Päähuomio on lapsen hyvinvoinnin ja tulevaisuuden vahvistamisessa. Kartoituksen tavoitteena on saada mahdollisimman varhain riittävän kokonaisvaltainen kuva niistä olosuhteista, joissa lapsi elää. Tietoon perustuen työntekijän on yhdessä perheen kanssa helppo tehdä päätös avohuollon tukitoimien tarpeellisuudesta tai tarpeettomuudesta. Tiedon keräämisen ohella tarkoituksena on löytää uusia selviytymiskeinoja sekä voimauttaa lasta ja hänen vanhempiaan. (Möller 2004, 13, 16.)

Kartoitustyöskentely sisältää viisi tapaamista, joissa käydään läpi erilaisia teemoja niin vanhempien kuin lapsen itsensä kanssa. Ensimmäinen tapaaminen on valmisteleminen, jossa perhe saa tietoa lastensuojelusta ja kartoitustyöskentelystä. Ensimmäisen varsinaisen tapaamisen teemana on lapsi ja lapsen verkostot. Toisena taas lapsi ja lapsen arki. Kolmannella kerralla käsitellään teemaa kasvatusta ja huolenpitoa. Neljäs tapaaminen on yhteinen arviointikeskustelu. Teemojen käsittelyn apuna käytetään erilaisia toiminnallisia välineitä, kuten verkostokarttaa, vahvuus- ja nallekortteja, ajankäyttöympyrää, minun maailmani – karttaa, elämäntarinaa jne. Malliin sisältyy paljon materiaalia, joista jokainen työntekijä voi tehdä valintoja. Malli ei neuvo siihen, miten lapsen tai hänen vanhempiensa kanssa eri

tilanteissa toimitaan, vaan jokainen työntekijä voi muokata ja soveltaa työskentelyä kuhunkin yksittäiseen asiakastilanteeseen. Kaikkea malliin sisältyvää ei asiakastapaamisissa tarvitse eikä ole tarkoituskaan käydä läpi. Teemojen syventäminen tapahtuu kartoituksen jälkeen tehtävässä jatkotyöskentelyssä, mikäli siihen on tarvetta. Kartoitustyöskentely haastaa vanhemmat yhteiseen arviointiin lapsensa elämäntilanteesta ja mahdollisesta tuen tarpeesta. Yhteinen arviointi ei kohdistu liiaksi vanhempien henkilökohtaisiin ominaisuuksiin tai elämäntapoihin vaan heidän valmiuksiinsa. (Möller 2004, 13–14, 20, 52.)

6 BARO – TYÖVÄLINE NUOREN TILANTEEN ARVIOINTIIN

Tässä osiossa esittelen BARO-menetelmän perusteellisesti työmenetelmänä nuorten, vanhempien ja koulun tai poliisin kanssa tehtävässä työssä. Lisäksi vertailen aikaisemmin esittämiäni alkuarviointimalleja BARO-menetelmän kanssa.

6.1 Mitä BARO on?

BARO (BAsis Raads Onderzoek/ Basic Child Welfare Council Screening) on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jonka on kehittänyt hollantilainen lastenpsykiatrian professori Theo A. H. Doreleijers monialaisen työryhmänsä kanssa. Menetelmä kehitettiin, koska Hollannissa 1980-luvun lopussa viranomaisilla oli käytössään monia erilaisia menetelmiä nuorten tilanteiden arvioimiseksi, eivätkä esimerkiksi lastensuojeluviranomaisten käyttämät menetelmät seuloneet tarpeeksi psykiatrisen hoidon tarvetta. Haluttiin työskentelyväline, jolla päästäisiin käsiksi erityisesti rikoksiin syyllistyneiden nuorten ongelmiin ja elämään. Menetelmä on kehitetty ja rekisteröity Hollannissa 1990-luvulla. Yleiseen käyttöön se on Hollannissa otettu vuonna 1999 sekä Sveitsissä vuonna 2001. Englannin kielelle BARO on käännetty vuonna 2003. (Heikkilä 2008, 1, 3, 28.) BARO-menetelmä on strukturoitu työprosessi ja -väline, joka on testattu rikoksilla oirehtivien nuorten arviointiin, mutta se soveltuu myös nuoren käyttäytymisen muutokseen liittyvään huolen sekä pidempien koulupoissaolojen liittyvän huolen arviointiin. Menetelmää voi käyttää nuoren elämänvaiheen nivelkohtiin liittyviin tuen tarpeen arviointeihin, esimerkiksi huostaanotetun nuoren siirtyessä jälkihuoltoon. BAROa voidaan myös käyttää lastensuojelutarpeen ja selvittämiseksi, ja se on myös tämän opinnäytetyön näkökulma. Menetelmä soveltuu 12–18-vuotiaille nuorille. Menetelmää saavat käyttää vain BARO-koulutuksen saaneet henkilöt. (Heikkilä 2008, 1, 28.) Vaikka lastensuojelulaissa kaikki alle 18-vuotiaat ovat lapsia, käytän tässä osiossa lapsista nimikettä nuori.

BARO pyrkii objektiivisuuteen ja systemaattiseen tiedonkeruuseen. Menetelmä on kehitetty nimenomaan sosiaalityöhön ja sen kysymykset ovat kattavia. Haastattelukysymykset on valittu tieteellisen tutkimuksen perusteella. Kysymykset ovat suoria, ja muotoiltu niin, että välttyttäisiin ei/kyllä -tyyppisiltä vastauksilta. Menetelmän luotettavuus perustuu eri tietolähteiden (nuori itse, huoltajat, koulu ja/tai poliisi) käyttöön. Kysymykset ovat samat nuorelle ja vanhemmille, mutta huoltajien kysymykset keskittyvät nuoreen. Koululle ja poliisille tehtävä kysely on melko lyhyt. (Doreleijers & Spaander 2001. 234.; Heikkilä 2008, 1, 5, 28.) BAROn pääasiallinen tarkoitus on selvittää nuoren ja perheen tilanne eli tehdä lastensuojelun alkukartoitus. BARO-prosessin jälkeen päätetään, jatkuuko työskentely lastensuojelussa tai tarvitseeko nuori ja/tai perhe muunlaista tukea. BAROn tarkoituksena ei ole luoda läheistä kontaktia asiakkaaseen, vaan tarkoitus on saada mahdollisimman tulkittavapaata tietoa. Tarkoituksena on myös herättää ”yhteinen kieli” eri palvelusekto- reiden välille. (Heikkilä 2008, 3.)

6.2 BARO työprosessina ja -välineenä

BARO-menetelmä kokonaisuudessaan muodostuu strukturoidusta työprosessista ja työvälineestä. Työprosessiin kuuluu **alkutapaaminen** (1), jossa on mukana perhe ja työntekijä. Työntekijä esittelee haastattelumenetelmän ja sen kulun. Hän kertoo myös, mistä yleisesti ottaen on kyse. Sovitaan, kuka haastattelee kenetkin ja milloinkin. Prosessin seuraava vaihe (2) on **haastatteluiden tekeminen**. Haastatteluiden jälkeen niistä saatu tieto **reflektoidaan ja arvioidaan** (3) ja lopuksi tehdään **yhteenveto** ja annetaan sen perusteella **palaute** (4) nuorelle ja hänen huoltajalleen. BARO-työvälineeseen kuuluu neljä erilaista osaa. Ensimmäisenä ovat haastattelukysymykset, jotka ovat vähän erilaiset eri osapuolille. Esimerkkejä muutamista BARO-kysymyksistä nuorelle: Montako ystävää sinulla on? Kuka teillä on päivisin kotona? Entä iltaisin? Käyttääkö joku teillä kotona paljon alkoholia tai huumeita? Mitä vanhempasi sanovat, kun rikot sääntöjä? Millaisia kiellettyjä asioita teet? Paljonko juot alkoholia? Esimerkkikysymyksiä vanhemmille: Tiedättekö, mitä x tekee vapaa-aikanaan? Mikä on pahin asia, mitä x:n elämässä on tapahtu-

nut? Lisäksi työvälineseen kuuluu apuvälinetaulukko (LIITE 1), huoliarviointitaulukko (LIITE 2) sekä huoli-indeksi (LIITE 3). (Heikkilä 2008, 4.)

BARO-haastattelu on jaettu yhdeksään eri elämänalueeseen, jossa on tietty etenemisjärjestys. BAROn eri osiot, eli yhdeksän eri elämänaluetta ovat kasvuolot, rikos, toimintakyky koulussa, toimintakyky perheessä, toimintakyky vapaa-ajalla, kehityshistoria, käyttäytyminen, päihteidenkäyttö (uhkapelaaminen) ja tunteet. (Doreleijers & Spaander 2001, 234; Heikkilä 2008, 3, 4, 9.) Menetelmästä on kaksi versiota: perus -BARO ja mini -BARO. Perus- eli pitkässä BAROssa kysymyksiä jokaisessa osiossa on noin 30 ja mini- eli lyhyessä BAROssa noin 15. Molemmisssa lomakkeistossa on samat kysymysalueet, mutta pitkässä lomakkeistossa kysymyksiä on yhteensä noin 270 ja lyhyessä noin 135. Lisäksi molempiin haastatteluihin voi liittää s-baro -kysymysosion, jos nuorta epäillä seksuaalirikoksesta. Mikäli nuoresta on useampia yhteydenottoja ja tilanteessa on paljon epämääräistä huolenaihetta, suositellaan käyttämään pitempää kysymyslomaketta, jotta saadaan parempi yleiskuva. BARO-prosessi kokonaisuudessaan kestää viidestä seitsemään tuntiin. Haastattelut kestävät kahdesta kolmeen tuntiin, riippuen siitä, kumpaa lomaketta käyttää apunaan. Yhteenvedon kirjaaminen vie noin kaksi tuntia ja palautetapaaminen kestää noin tunnin. Jos käyttää konsultaatiota apunaan, se kestää noin tunnin. (Heikkilä 2008, 1, 5.) BAROsta on kehitelty myös eBARO-tietokantasovellus, joka tuo helpotusta yleisesti koko haastatteluprosessiin, erityisesti dokumentointiin ja haastattelulomakkeen käyttöön. eBARO asennetaan tietokoneeseen ja BARO-haastattelijä voi kirjata eBAROon haastattelun vastaukset samaan aikaan sähköisesti tietokoneella, kun hän tekee haastattelua. BARO vähentää työvaiheita, eli sen avulla muistiinpanoja ei tarvitse siirtää paperilta tietokoneelle erikseen. Lausuntonluonnoksen eli yhteenvedon saa tehtyä eBAROn avulla ilman uutta kirjoitusvaihetta. (Heikkilä 2008, 1, 5.)

BARO-työväliseen huoli-indeksi (LIITE 3) näyttää diagnostisen tutkimuksen tarpeellisuuden tai tarpeettomuuden epävarmuustilanteissa, eli silloin kun mietitään, tarvitsisiko nuori ohjausta psykiatriseen hoitoon. Haastattelun lopussa on apuvälinetaulukko (LIITE 1), jonne merkitään nuoren tilanteen suojaavat tekijät ja riskitekijät. Apuvälinetaulukosta saadaan kokonaisuuden kattava huoliarviointitaulukko kaikilta yhdeksältä eri elämänalueelta. (Heikkilä 2008, 4, 5.)

6.3 BARO-haastattelujen tekeminen

BARO-prosessi alkaa kutsusta tai yhteydenotosta, jota ennen työntekijälle on herännyt huoli tai hänelle on tullut lastensuojeluilmoitus. Perhe kutsutaan koolle ja työntekijä kertoo, mikä on nykytilanne, miksi BARO tehdään ja millainen se on menetelmänä. Lastensuojeluasiakkuus alkaa alkutapaamisesta. (Heikkilä 2008, 7.) Mikäli alkutapaamista ei ole järjestetty, keskustelua lastensuojeluilmoituksesta ja BAROsta käydään haastattelun alussa. Haastattelun alussa haastattelija esittelee itsensä ja mahdollisen työparinsa ja käydään myös läpi, ketä kaikkia haastatellaan. Nuorelle kerrotaan, että hänen osallistuminen on vapaaehtoista, eikä kysymyksiin ole pakko vastata. Nuorelle kerrotaan, että lopuksi hänen on mahdollisuus tutustua yhteenvetoon ja että hän voi halutessaan tehdä siihen korjauksia. Samanlainen mahdollisuus on myös vanhemmilla. (Heikkilä 2008, 7.)

Haastattelu aloitetaan siitä elämänalueesta, jota ilmoitus tai huoli koskee. Osa-alueiden järjestystä voi muuttaa. Jos nuori ei ymmärrä kysymystä, työntekijä voi muokata kysymystä niin, ettei kysymyksen sisältö muutu. Päätaavoite kuitenkin olisi esittää kysymykset esitetyssä muodossa. Rikos-osion voi jättää pois, mikäli nuorta ei epäillä rikoksesta. (Heikkilä 2008, 8, 9) Haastattelun lopettaminen on vapaa-
muotoisempaa kuin muu kysely. Mikäli jonkun alueen vastaukset ovat jääneet epäselviksi, niitä voi vielä täydentää. Käydään myös läpi, minkälaiseen tulokseen nuori ja vanhempi ajattelevat viranomaisten pääsevän nuoren tilanteessa ja mitä he haluaisivat asialle tehtävän. Keskustellaan myös siitä, että millaista apua he tarvitsevat sekä mistä he voivat sitä saada. (Heikkilä 2008, 11–12.)

Asiakasarvioinnin voi tehdä yksin, koska menetelmä on niin strukturoitu. BAROn voi tehdä myös työparin kanssa, jolloin toinen työparista haastattelee nuoren ja toinen huoltajat. Näin haastatteluun tulee lisää ulottuvuutta. Toisaalta BAROa voi käyttää työparityöskentelynä myös niin, että toinen haastattelee ja toinen kirjaa. (Heikkilä 2008, 5.) Rädyn (2007, 170) mukaan lähtökohtaisesti lastensuojelutarpeen selvitys tulisi tehdä parityöskentelynä, mutta oleellista on, että käytössä on riittävä lastensuojelun asiantuntemus. Jos haastatteluista nousee keskimääräistä tai erittäin suurta huolta, BARO -haastattelija voi konsultoida monialaista tiimiä, joka koostuu BARO -koulutuksen saaneista henkilöistä, eri alojen ammattilaisista.

Sosiaalityön asiantuntijan lisäksi mukana on lastenpsykiatrian asiantuntija, mahdollisesti perheterapeutti sekä päihdehuollon asiantuntija, mikäli huoli liittyy päih-teisiin. Jos huoli liittyy kulttuurisiin ristiriitoihin, mukana on kyseisen kulttuurin asi-antuntija. (Heikkilä 2008. 20)

6.4 Arvioinnin ja yhteenvedon tekeminen BARO-menetelmän avulla

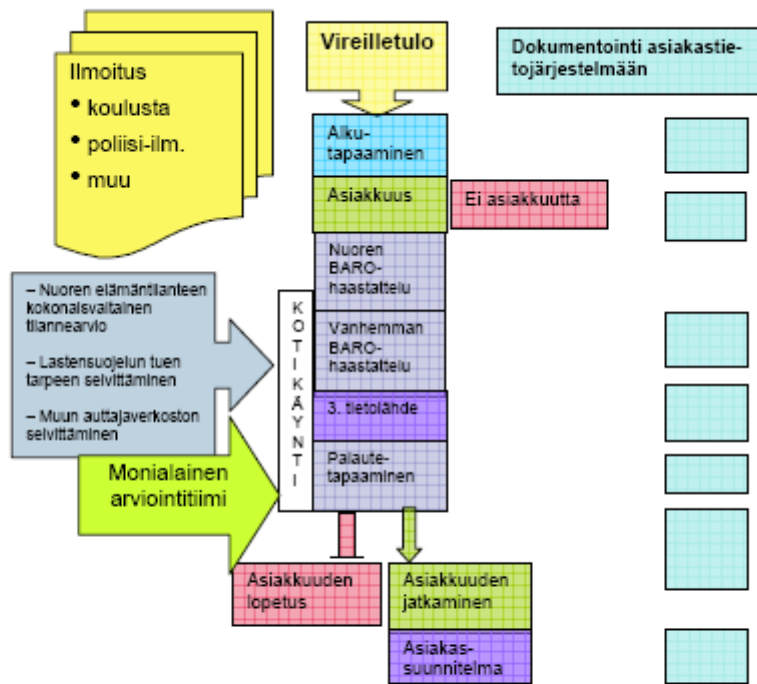
Kun BARO-haastattelut on tehty, haastatteluista saadut tiedot kirjataan ylös ja ref-lektoidaan. Haastattelujen dokumentointia suositellaan tehtäväksi mahdollisimman pian haastattelujen jälkeen. Dokumentoinnin jälkeen työntekijä kirjaa ne seikat, joiden nähdään vaikuttavan nuoren elämäntilanteeseen joko suojaavasti tai riskee-raavasti. Suojaavat tekijät ja riskitekijät voi kirjata ylös täyttämällä apuvälinelomake (LIITE 1: Yhteenveto riskitekijöistä ja suojaavista tekijöistä). Ajatellaan, että työn-tekijän oma tieto-taitopohja, elämänkatsomus ja -kokemus ovat tärkeitä tehtäessä tätä arviointia. Oma hiljainen tieto eli intuiot sekä vaikutelmat haastattelutilan-teessa ja vuorovaikutuksessa ovat tärkeitä, ja ne olisi hyvä kirjata ylös heti haas-tattelun jälkeen. Lisäksi haastattelijalla on oltava tietoa nuoren normaalista kehi-tyksestä ja tieto siitä, missä kehitysvaiheessa kyseessä oleva nuori tällä hetkellä on. BARO-koulutuksessa lähdetään aina liikkeelle nuoren normaalista kehitykses-tä ja käsikirjassa painotetaan, että samanlainen käytös toisessa kehitysvaiheessa voi olla huolestuttavaa, mutta toisessa taas jopa tyypillistä. Jokainen reagoi asioi-hin yksilöllisesti. Riskitekijöinä voi olla vaikkapa vanhempien psyykkiset sairaudet tai huonosti toimiva koulu, suojaavia tekijöitä taas lapsen hyvä suhde johonkin ai-kuiseen ja hyvät sosiaaliset taidot. Huolta herättävissä ja epämääräisissä tilanteis-sa työntekijän kannattaa käyttää konsultaatiota apunaan. (Heikkilä 2008, 13–14, 17.) Rikososiossa painoarvo on poliisin tiedoilla, kun taas ”toimintakyky koulussa” -osiossa opettajan lausunnolla on eniten painoarvoa. Jos vanhempien ja nuoren haastatteluista nousee ristiriitoja, on katsottava joko keskiarvoa tai pohdittava yh-dessä perheen kanssa, mistä ristiriitaisuus johtuu. (Heikkilä 2008, 10.)

Kun riskit ja voimavarat on kartoitettu, haastattelut käydään läpi elämänalue kerrallaan ja rastitetaan ”huolijatkumo” eli tehdään lopullinen huoliarviointi (LIITE 2: Huolen vyöhykkeiden arvioinnin perustaulukko). Lopullisen huoliarvioinnin pohjana voi käyttää aikaisemmin täytettyä riskit ja suojaavat tekijät -lomaketta (LIITE 1: Yhteenveto riskitekijöistä ja suojaavista tekijöistä). Huolijatkumon vaihtoehdot ovat: ei voida arvioida – ei huolta – jonkin verran huolta - erittäin paljon huolta. Kunkin elämänalueen kohdalle tulee yksi rasti, eli nuoren, vanhempien ja kolmannen tahon vastauksista tulisi löytää yhtenäinen kohta ”huolimittarista”. Lisäksi apuna ovat indeksikysymykset (LIITE 3: Indeksitaulukko) eli voimakkaan painoarvon kysymykset. Indeksikysymysten tarkoitus on objektivoida osittain henkilökohtaista tulkintavaraa sisältävää haastattelumetodia. Indeksikysymyksiksi ovat valikoituneet nuoren aiemmat poliisikontaktit, koulussa opettajien kanssa koetut ongelmat, väkivalta perheen ulkopuolella, sijoitukset, mielialan vaihtelut, riskien ottaminen, päihteiden käyttö ja mielenterveysongelmat perheessä. (Heikkilä 2008, 17–18.)

BARO-prosessi päättyy siihen, että haastatteluista laaditaan yhteenveto ja se käydään läpi yhdessä nuoren ja vanhempien kanssa. Palautteen antaminen voi olla vaikeaa, jos huolta on noussut paljon, ja jos esiin noussut huoli on ristiriitaista. Yhteenveto ja palautteen anto suositellaan tehtäväksi ns. hampurilaismallilla, jolloin pohjalle kerrotaan kartoituksessa esiin tulleita hyviä ja suojaavia asioita, väliin tulee ”huolipihvi” ja viimeisenä kerrotaan parannusehdotukset ja hyvät asiat, joita kannattaa korostaa, jotta tilanne paranisi. Yhteenveto ohjaa palautekeskustelua ja se annetaan nuorelle palautekeskustelun jälkeen. Palautekeskustelussa on tärkeää käyttää mahdollisimman konkreettista kieltä. Huolet voi ilmaista käyttämällä nuoren tai huoltajien käyttämiä sanoja. (Heikkilä 2008, 21.)

Yhteenvedossa voidaan päätyä monenlaisiin ratkaisuihin. Yksi vaihtoehto on, että huolta nuoren tilanteesta ei ole syntynyt, joten lastensuojelun asiakkuus voidaan päättää. Yhteenvedossa lukee silloin, miksi BARO on tehty, ketkä sen tekivät ja perustellaan, miksi asiakkuus päätetään. Jos nuoren tilanteesta on noussut paljon tai erittäin paljon huolta, tehdään päätös lastensuojelun asiakkuuden jatkamisesta. Yhteenvedossa kuvataan muuten samat asiat kuin lastensuojeluasiakkuuden päättymisen yhteydessäkin, mutta tällä kertaa perustellaan se, miksi lastensuojeluasiakkuuden jatkaminen on tarpeellista. Yhteenvedossa lukee myös ehdotukset

jatkotoimenpiteille ja tukitoimille: mitkä lastensuojelun tukitoimet ovat tässä tilanteessa tarpeellisia, ja tarvitseeko nuori laajempaa psykiatrista hoidon tarpeen arviointia tai muiden asiantuntijoiden lisätutkimuksia. (Heikkilä 2008, 21.)

Kuvio 3. BARO -työprosessi. (Heikkilä 2008, 4.)

6.5 Alkuarviointimallien yhteneväisyyksiä ja eroja

Alkuarviointimalleja tutkiessa kansallisen lastensuojeluhankkeen työryhmä halusi tuoda esiin malleja, jotka toisivat jäsenystä ja suunnitelmallisuutta lastensuojelun työskentelyyn. LEK-malli ja tilannearviomalli ovat kaksi menetelmää, jotka työryhmä Suomesta esitti hyviksi lastensuojelutarpeen selvityksen malleiksi. (Oranen 2006, 6.)

Ehkä yksi suurimmista eroista LEK-mallin, alkuvaiheen tilannearvion ja BAROn välillä on se, että kaksi ensimmäistä on tarkoitettu enemmän lapsille ja viimeinen nuorille. Kahdessa ensimmäisessä käytetään toiminnallisia välineitä apuna, kolmannessa taas käytetään suoriin kysymyksiin perustuvaa kyselylomakkeistoa. Mitä pienemmän lapsen kanssa tehdään työtä, sitä vähemmän hänellä on verbaalaisia valmiuksia ilmaista itseään ja kertoa tunteistaan, ajatuksistaan ja kokemuksistaan. LEK-mallissa ja tilannearviomallissa käytetyt välineet tarjoavat vaihtoehdon pelkälle puhumiselle. Symbolien käyttäminen helpottaa sanojen löytämistä omille ajatuksille. Ne konkretisoivat asioita ja tapahtumia, eikä vaikeiden asioiden kohtaaminen niiden avulla käsiteltynä tunnu yhtä uhkaavalta kuin jos asiaa kysyttäisiin suoraan. Toiminnalliset välineet lisäävät myös vastavuoroisuutta asiakkaan ja työntekijän välillä, esimerkiksi LEK-mallissa työntekijä valitsee itsekin kortin, kun pyytää asiakasta tekemään niin. (Möller 2004, 30; Rostila 2001, 43.) Pienempien lasten kohdalla menetelmällinen ja vastavuoroinen työskentely on melkein välttämätöntä, kun taas BAROssa tämä ei ole työskentelyn tarkoitus. Kun muissa menetelmissä luodaan pohjaa asiakassuhteelle ja oikeastaan jo tehdään työtä, BARO tekee pelkän selvityksen. Toisin sanoen työskentelyä ei vielä asiakkuuden selvitysvaiheessa aloiteta, vaan BAROssa keskitytään tiedon keräämiseen.

Kaikki menetelmät painottavat dokumentointia sekä lapsen ja nuoren omaa näkemystä. Vanhempien ja ulkopuolisten asiantuntijoiden näkemykset kulkevat rinnalla tärkeänä osana. Kaikki menetelmät ovat jäsentyneitä siten, että malliin kuuluu alkutapaaminen, työskentely ja lopputapaaminen sekä yhteenveto. Asiakas on koko ajan työskentelyssä pääosassa ja työ on läpinäkyvää.

Laihon (2007, 146) mukaan Suomessa kehitetyille malleille (LEK, tilannearviomalli) on tyypillistä kontekstuaalisuus eli mallille ei ole selkeitä kriteereitä tai normeja, mutta mallissa on tietty peruskehikko, ja arviointi noudattaa selkeää rakennetta. Työntekijän rooli kontrolloijana ja tukijana on selvästi näkyvillä, vaikka kokemukset ja tulkinnat ovatkin keskeisiä asioita arvioinnin tekemisessä. Faktatietoa kerätään ulkopuolisilta tahoilta, mutta kokemustieto ja lapsen ja perheen kanssa työskentely ovat pääasiallisesti arviointia ohjaavia tekijöitä. (Laiho 2007, 146.) BAROssa taas työntekijän tulee noudattaa menetelmän ohjeistuksia ja ajatuksena on se, että kysymykset tehdäänkin tiedon saamiseksi, ei tällä hetkellä ongelmien ratkaisemiseksi. Perheen oman tiedon lisäksi tärkeänä näkökulmana pidetään koulun näkökulmaa sekä mahdollista poliisin näkökulmaa. (Heikkilä 2008, 3, 22.)

Orasen (2006, 5) mukaan eri-ikäisten lasten ja nuorten kanssa työskentely asiakkuuden eri vaiheissa edellyttää erilaisia työskentelyvälineitä. Työskentelymallien tulee olla valmiudessa tunnistaa vauvan, taaperon, leikki-ikäisen, koululaisen ja nuoren eri mahdollisuudet osallisuuteen. Sukupuoli ja etninen tausta ovat myös sellaisia asioita, jotka tulee ottaa huomioon työskentelymallia valittaessa. Myös alkuarviointimalleja on näin ollen oltava erilaisia tai niiden on oltava joustavia niin, että jokainen lapsi ja perhe tulevat tasavertaisesti kohdelluksi. Jotta mallit saadaan käytäntöön, se vaatii muutoksia asenteissa, toimintakulttuurissa ja resursseissa. (Oranen 2006, 6.)

7 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

7.1 Opinnäytetyön tausta ja tutkimusongelmat

Tämä opinnäytetyö on tilaustyö Pohjanmaa-hankkeelta. Opinnäytetyötä aloittaessani itselläni ei ollut valmista aihetta opinnäytetyölle. Aihetta ja yhteistyötahoa miettiessäni Pohjanmaa-hanke vaikutti mielenkiintoiselta yhteistyötaholta. Otin yhteyttä Minna Laitilaan, jonka muistin käyneen luennoimassa koulussamme. Sattumalta soitin Pohjanmaa-hankkeen BARO-vastaavalle ja hän hetken pohdittuaan kertoi, että heillä olisi aihe opinnäytetyölle. Minna Laitila on toiminut koko prosessin ajan opinnäytetyöni työelämälinkkinä.

Pohjanmaa -hanke kuuluu laajojen, kansanterveydellisesti merkittävien suomalaisten kehittämishankkeiden joukkoon. Se pyrkii vaikuttamaan kasvaviin mielenterveys- ja päihdeongelmiin vuosina 2004–2015. Hanke painottaa mielenterveyden edistämistä paikallisen hyvinvointipolitiikan, sosiaali- ja terveyspalveluiden integroimisen sekä poikkihallinnollisen kehitystyön keinoin. Hankkeessa toimivat yhteistyössä Vaasan ja Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirit ja Keski-Pohjanmaan erikoissairaanhoidon ja peruspalvelukuntayhtymä. Lisäksi mukana ovat Sosiaalialan osaamiskeskus SONet BOTNIA sekä Sosiaali- ja terveysministeriö. (Pohjanmaa-hanke, [viitattu 5.10.2009].)

BARO-menetelmän kehittämistyö kuuluu Pohjanmaa-hankkeen 'mielenterveyden edistäminen ja ehkäisevä mielenterveys- ja päihdetyö' kehittämisalueeseen. Menetelmän juurruttaminen nuorten lastensuojelutarpeen arviointivälineeksi Etelä-Pohjanmaalla aloitettiin vuonna 2007. Pohjanmaa-hanke on järjestänyt kolme BARO-koulutusta. Koulutuksen kesto on kolme päivää, jolloin ensimmäiset kaksi päivää perehdyttää menetelmän käyttöön ja kolmas päivä on tarkoitettu kokemusten jakamiseen ja kysymysten esittämiseen. Kahden ensimmäisen ja kolmannen koulutuspäivän välillä on aikaa, jotta jokainen olisi kerinnyt käyttää menetelmää arkityössään. Pohjanmaa-hankkeen aikana menetelmään on kouluttautunut noin

50 työntekijää. (Laitila, M. 2009; Nuoren elämäntilanteen arviointi BARO-menetelmällä.) Haastattelumenetelmä on käännetty suomeksi vuonna 2001 ja vuonna 2002 ensimmäiset pilottityöntekijät ovat saaneet menetelmän käyttöönsä. Ennen Pohjanmaa-hankkeen koulutuksia menetelmää on käytetty lähinnä Helsingissä ja koulutuksen siellä on saanut noin 50 henkilöä. Suomeen BAROn käyttöoikeus on myönnetty 10.6.2008. (Heikkilä 2008, 1, 28; Nuoren elämäntilanteen arviointi BARO-menetelmällä)

Tämän opinnäytetyöprosessin vaiheet eivät ole kulkeneet perinteisiä reittejä pitkin niin, että ensin olisin kirjoittanut teoriaosuuden ja sitten kerännyt aineiston, vaan keräsin ensin aineiston, ja sitten vasta kirjasin teoriaosuuden. Aikataulua johdatteli paljon helmi-toukokuussa 2009 tapahtuva opiskeluihini liittyvä ulkomaanvaihto. Opinnäytetyöprosessi alkoi syksyllä 2008 ja sen tekemisessä oli siis kolmen kauden tauko keväällä 2009. Työ alkoi haastattelulomakkeen tekemisestä jatkuen haastatteluilla ja päätyen analysointiin ja teorian tiedon kirjaamiseen. Toki jotain teorian tietoa oli jo haastatteluista tehdessä, mutta lopulliseen muotoonsa se järjestäytyi vasta syksyllä 2009.

Seuraavaksi esittelen tutkimusongelmani. Tutkimusongelmia on pohdittu yhdessä opinnäytetyön ohjaajan ja työelämäohjaajan kanssa. Lähtökohtaisesti ne ovat muotoutuneet Pohjanmaa-hankkeen toiveista. Tutkimusongelmat elivät paljon koko opinnäytetyöprosessin ajan niin, että alkuperäinen tarkoitus ei ole muuttunut, mutta teoria ja aineisto ovat ohjanneet niitä lopulliseen suuntaansa. Koko ajan opinnäytetyössäni on ollut kaksi empiiristä aineistoa, ja siten siis kaksi tutkimusongelmaa. Ensimmäinen tutkimusongelma kohdistui BARO-menetelmän kouluttamiseen ja odotuksiin menetelmää kohtaan, sillä kouluttajat halusivat tietoa siitä, mihin suuntaan koulutusta voisi kehittää. Tavoitteena oli saada tietää, miten BARO on tullut tunnetuksi koulutukseen osallistuville, sillä menetelmä on yleisesti vielä melko tuntematon. Lisäksi haluttiin kuulla, ovatko menetelmät yleisesti paljon käytössä ja onko niistä apua työn arjessa. Tiedot kerättiin syksyllä 2008 Kauhajoella järjestetyssä BARO-koulutuksessa.

1) Mitä koulutukseen osallistuvat odottavat BARO-menetelmältä lasten ja nuorten sekä perheiden parissa tapahtuvassa työskentelyssä?

- Mistä BARO-menetelmästä oltiin saatu tietoa?
- Käyttävätkö työntekijät yleensä menetelmiä työssään apuna ja ovatko menetelmät hyödyllisiä?

Toinen tutkimusongelmani koskee BARO-koulutuksen saaneita, menetelmää jo käyttäneitä työntekijöitä. Tarkoituksena oli saada esille kokemuksia siitä, millaista BARO-menetelmää on käytetty työkaluna arjen työssä. BARO-menetelmästä ei ole aikaisemmin tehty tutkimuksia, joten tämän opinnäytetyön tarkoitus oli tuoda menetelmää julki ja löytää sen kehitettäviä kohteita.

2) Miten BARO-menetelmää käyttävät sosiaalialan ammattilaiset ovat kokee-neet menetelmän käytön nuorten ja perheiden parissa tapahtuvassa työskentelyssä?

- Miten BARO-menetelmän eri työvaiheet on koettu?
- Kuinka eri osapuolien haastattelutilanteet on koettu?
- Millaisissa tilanteissa BARO-menetelmää on käytetty ja missä sitä voi käyttää?
- Mitä kehitettävää BARO-menetelmässä on?

7.2 Laadullinen tutkimus

Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Tähän sisältyy ajatus siitä, että todellisuus on moninainen. Laadullisen tutkimusmenetelmän tavoitteena on saada sisällöllisesti laajaa tietoa, ei paljon aineistoa määrällisesti (Vilkka 2005, 109). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimuskohdetta pyritään tutkimaan kokonaisvaltaisesti ja sen tarkoituksena ei ole totuuden löytäminen, vaan tavoitteena on saada ihmisen omat kuvaukset koetusta todellisuudestaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157; Vilkka. 2005, 97–98.) Tässä opinnäytetyössä laadullinen tutkimustapa oli luonnollinen valinta, sillä tavoitteena oli saada esille kokemuksia menetelmän käytöstä.

Laadullisen tutkimuksen aineiston analysointi on aineistolähtöistä. Aineistosta etsitään teemoja, jotka ovat tutkittavan ilmiön kannalta merkityksellisiä. Voidaan puhua esimerkiksi erilaisista johtolangoista tai työhypoteeseista, joiden varassa tutkimukseen liittyviä ratkaisuja tehdään. Johtoajatukset voivat muuttua tutkimuksen edetessä, ja tutkijan omat intressit ja tarkastelunäkökulmat vaikuttavat aineiston keruuseen ja kerääntyvän aineiston luonteeseen. Laadullinen tutkimus on siis tulkintaa tutkijan perspektiivistä käsin. (Alasuutari 1999, 44; Kiviniemi 2001, 68–72.) Tulee myös muistaa, että tutkija ei voi sanoutua irti arvolähtökohdista, sillä arvot muokkaavat sitä, miten tutkija ymmärtää tutkimaansa ilmiötä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara. 2007, 157.)

Laadullisessa tutkimuksessa ei testata etukäteen hahmotettua teoriaa, vaan ilmiön käsitteellistäminen tapahtuu vähitellen. Käsitteellistäminen ei ole kuitenkaan välttämättä pelkästään aineistolähtöistä, vaan tutkijan teoreettiset näkökulmat ovat vuorovaikutuksessa aineiston kanssa. Keskeistä on ydinkategorioiden löytäminen, mikä auttaa pelkistämään ja jäsentämään kehittymässä olevaa teoriaa. (Kiviniemi 2001, 72.) Tutkijan suhde teoriaan voi olla aineistolähtöistä (teoria konstruoiduu aineistosta), teoriasidonnaista (analyysissa teoreettisia kytkeitä) tai teorialähtöistä (teoria ohjaa analysointia) (Eskola 2001, 136). Tässä opinnäytetyössä teoria kytkeytyy kokonaisuuteen analyysissä eli analysointi on teoriasidonnaista. Aineisto on kerätty ennen teoriaa, ja teorian kerääminen muodostui aineistosta käsin, joten toisaalta työtä voidaan pitää aineistolähtöisenä. Nostin aineistosta esiin sellaisia asioita, mitkä olivat samansuuntaisia teorian tietoon nähden. Sellainen empiirinen tieto, jolle ei löytynyt teoreettista vahvistusta, tippui työstä pois.

Laadullinen tutkimus on prosessi. Ajatuksena on se, että aineistonkeruun välineenä on ihminen itse, eli tutkija. Tällöin aineistoon liittyvät tulkinnat ja näkökulmat kehittyvät tutkijan tietoisuudessa. Tutkimusmenetelmä, teorianmuodostus, aineiston keruu ja aineiston analysointi kehittyvät joustavasti tutkimuksen edetessä. Lähestymistapa edellyttää, että tutkija itse tiedostaa tietoisuutensa kehittymisen. (Kiviniemi 2001, 68–69.) Vilkan (2005, 99) mukaan prosessin aikataulu vaikuttaa tutkimuksen syvyyteen. Vaikka toisaalta pitkässä prosessissa tutkijan taidot kehittyvät, motiivit tutkimuksensa tekemiseen voi muuttua tai tutkimuksen alkuperäinen

tarkoitus ei ole enää mielekästä. Tutkijan oman elämän muutokset vaikuttavat myös aina tutkimukseen. Tätä opinnäytetyötä on tehty kauan, mutta välillä siinä oli kolmen kuukauden tauko. Prosessin aikana sekä teoria että aineisto on syventynyt sekä tiivistynyt ja kiteytynyt. Koen, että prosessi on ollut sopivan mittainen, eikä kolmen kuukauden tauko muuttanut motiiveja tai tutkimuksen tarkoitusta.

7.3 Aineiston keruu ja analysointi

Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa voidaan kerätä monella tavalla. Yleisin tutkimusaineiston keruutapa on haastattelu. Laadullisen tutkimushaastattelun muotoja ovat lomakehaastattelu, teemahaastattelu ja avoin haastattelu. Lomakehaastattelua käytetään, kun tutkimusongelma ei ole kovin laaja ja tavoitteena on rajattu, yhtä asiaa koskevien mielipiteiden ja näkemysten kuvaaminen. Lomakehaastattelussa yleensä kysymysten ja väitteiden muoto ja niiden esittämisjärjestys on määrätty. Oletetaan, että kysymyksillä on sama merkitys kaikille. Puolistrukturoidussa lomakehaastattelussa kysymykset ovat kaikille samat, mutta jokainen haastateltava saa vastata omin sanoin. Teemahaastattelu on yleisin tutkimushaastattelun muoto. Teemahaastattelua kutsutaan myös puolistrukturoiduksi tai puolistandardoiduksi haastatteluksi. Teemahaastattelussa tutkimusongelmasta poimitaan keskeiset teema-alueet ja tavoitteena on, että kaikista teema-alueista vastaaja voi antaa oman kuvauksensa. Teema-alueiden ja kysymysten järjestystä voi muuttaa. (Eskola & Suoranta 1998, 86; Hirsjärvi & Hurme. 2008, 47; Vilkkä 2005, 101–102.)

Käytin opinnäytetyössäni sekä lomake- että teemahaastattelua. Lomakehaastattelu oli puolistrukturoitu, eli kysymykset olivat kaikille samat, mutta vastauksille oli tilaa vastata omin sanoin niin laajasti kuin halusi. Lomakehaastattelu tuli valituksi ensimmäisen tutkimusongelman ratkaisemiseksi siksi, että jatkossa haluttiin parantaa BARO-koulutusta. Tärkeä osa oli saada tietoa hankkeelle siitä, mitä ennakkotietoja yleisesti BAROsta on ennen koulutusta ja mistä koulutukseen tulevat olivat saaneet tietoa menetelmästä. Hankkeelle tärkeitä tietoja oli myös, että mitä koulutautuvat koulutukselta ja menetelmältä odottavat. Tutkimuksen kannalta tärkeä ja

tarkkaan rajattu aihe oli se, mitä menetelmiä yleensä käytetään ja millaisia menetelmiä tarvittaisiin. Teemahaastattelut valittiin muodoksi sen takia, että kokonaisuudesta haluttiin teemojen kautta laajoja mielipiteitä. Yksilöhaastattelu sopi tähän näkökulmaan parhaiten. Vaikka teemat olivat kaikille samat, painotukset eri haastateltavien kesken muotoutuivat erilaisiksi ja haastatteluista saatiin sekä erilaisia että samanlaisia mielipiteitä. Tärkeintä oli saada tietää, kuinka he juuri siinä työssään kokivat menetelmän käytön.

Kvalitatiivisen aineiston analyysitapoja on monia ja niitä kehitellään koko ajan lisää. Harvoin käytännössä pystyy soveltamaan vain yhtä analyysitapaa ja näin eri analysointitavat kietoutuvat toisiinsa. (Eskola & Suoranta 1998, 161.) Laadullisen aineiston analysointi yleisesti on luonteeltaan monivaiheista. Keskeisimmät osat ovat analyysi ja synteesi. Analysointi on erittelyä ja luokittelua, jonka jälkeen synteesissä pyritään luomaan kokonaiskuvaa ja uutta näkökulmaa. Tarkoituksena on luoda selkeä kuvaus tutkittavasta aiheesta. Tässä opinnäytetyössäni käytin sisällönanalyysia. Sisällönanalyysin tarkoituksena on järjestää aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon, informaatiota kadottamatta. Ensin aineisto hajotetaan osiin, sitten se käsitteellistetään ja lopuksi kootaan uudestaan uudella tavalla. Kun hajanainen aineisto on käsitelty, on helpompi tehdä selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 143; Tuomi & Sarajärvi 2002, 110.)

Tuomi ja Sarajärvi (2002, 110) kirjoittavat, että aineistolähtöinen sisällönanalyysi on kolmivaiheinen prosessi, johon kuuluu 1) redusointi eli aineiston pelkistäminen, 2) klusterointi eli aineiston ryhmittely ja 3) abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Aineiston kuvaileminen on analyysin perusta. Kuvailun tarkoituksena on vastata kysymyksiin kuka, missä, milloin, kuinka paljon ja kuinka usein. Aineiston luokittelu on analyysin yksi tärkeimmistä osista. Se luo pohjaa, jonka varassa haastatteluaineistoa on helpompi tulkita, yksinkertaistaa ja tiivistää. Tutkittava asia jäsentyy, kun aineiston eri osia vertaillaan toisiinsa. Luokat voivat olla käsitteellisiä työkaluja, joiden avulla voidaan nimetä abstraktilla tasolla suuresta aineistomas-
sasta tärkeät ja keskeiset piirteet. Luokkien täytyy olla yhteydessä aineistoon. Luokkien tekeminen voi olla vaikeaa, mutta luokittelun apuna on oltava tutkimus-
tehtävä, aineisto ja tutkijan oma teoreettinen tietämys ko. asiasta. Esimerkiksi tutkimusväline tai kyselylomake voi toimia luokittelun pohjana. (Hirsjärvi & Hurme

2004, 145, 147–149.) Pelkistämisen eli aineiston redusoinnin tarkoituksena on karsia aineistosta tutkimukselle epäolennainen tieto pois. Pelkistäminen voi olla esimerkiksi informaation pilkkomista osiin, jolloin etsitään ja koodataan tutkimusta kuvaavat ilmaisut. Ennen analyysin aloittamista tärkeää on määrittää analyysiyksikkö, jonka määrittämistä ohjaa tutkimustehtävä ja aineiston laatu. Analyysiyksikkö voi olla yksittäinen sana tai lause. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 111–112.) Tässä opinnäytetyössä eräs analyysiyksikkö voisi olla esimerkiksi ”nuoret mukana hyvin haastatteluissa”. Kun aineisto on luokiteltu, se järjestellään uudelleen. Tässä vaiheessa luokitteluja joutuu vielä pilkkomaan ja yhdistelemään uusiksi. Koska luokittelu ei ole analyysin lopullinen vaihe, luokkien välille on löydettävä säännönmukaisuutta tai samankaltaisuutta. Induktiivisen (aineistolähtöisen) luokittelun ja ryhmittelyn jälkeen käsittelyä tulisi jatkaa deduktiiviseen päättelyyn, jolloin tutkija tarkastelee luokiteltua aineistoa omaa ajatusmaailmaa käyttäen. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 149–150.)

Aineiston klusteroinnin eli ryhmittelyn aikana aineistosta koodatut alkuperäisilmaisut käydään läpi tarkasti ja aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samankaltaiset käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi sekä nimetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Luokitteluyksikkö voi olla esimerkiksi tutkittavan ilmiön ominaisuus, piirre tai käsitys. Luokittelussa aineisto tiivistyy, koska yksittäiset tekijät sisällytetään yleisempiin käsitteisiin. Klusterointi luo pohjaa tutkimuksen perusrakenteelle ja alustavia kuvauksia. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 112–113.) Tässä opinnäytetyössä yksi ryhmittelyn kuvaus voisi olla esimerkiksi ”Nuorten haastattelut positiivisia kokemuksia”. Aineiston klusteroinnin jälkeen tehdään abstrahointi eli tarkoituksena on erottaa tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja muodostaa niistä teoreettisia käsityksiä. Käsitteellistäminen eli abstrahointi liittyy empiirisen aineiston teoriaan. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 114.) Tässä opinnäytetyössä abstrahointi voisi olla sitä, että nuorten positiivinen suhtautuminen menetelmään liitetään teoriaan siitä, että nuoret haluavat puhua asioistaan.

Aineiston analysointi oli vaikeaa aluksi, mutta sitten kun pääsi vauhtiin, se eteni hyvin. Aloitin kuvailemalla aineistoa, eli missä haastattelut on tehty, kenelle ja mitä oli tarkoitus saada esille. Kumpaakin aineistoa käsittelin ensin niin, että nostin teemoja esiin lomakehaastattelun ja teemahaastattelun pohjalta. Eskolan ja Suorannan (1998, 182) mukaan analysointia voi jatkaa pidemmälle rakentamalla vastauksista yleisempiä tyyppisiä tai kiinnittää huomiota tyypillisestä poikkeavien tapauksien etsimiseen. Toisella kerralla jaoin aineiston uudestaan osiin ja löysin uusia mielenkiintoisia teemoja, joiden perusteella tuotin uusia luokkia. Etsin samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia, vahvasti esiin nousseita asioita ja uusia, mielenkiintoisia vastauksia. Mitä enemmän luin aineistoani, sen paremmin tutkimusongelmat alkoivat muotoutua. Samaan aikaan keräsin myös teoriatietoa, joten se suuntasi analysointia lopulliseen suuntaansa. Eskola ja Suoranta (1998, 181) kirjoittavat myös, että teemoittain järjestetyt sitaatit voivat olla mielenkiintoisia, mutta eivät edusta pitkälle menevää analyysiä ja johtopäätöksiä. Aluksi käytin paljon sitaatteja, mutta lopulta upotin ne omaan tekstiini. Runsaat sitaatit auttavat lukijaa hahmottamaan, mistä tutkija on tehnyt tulkintansa, mutta sitaattien runsaana esittämisenä tutkimus jää helposti selvityksen tasolle. (Eskola & Suoranta 1998, 181.)

7.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Luotettavuus eli reliabelius tarkoittaa määrällisessä eli kvantitatiivisessa tutkimuksessa perinteisesti mittauksen luotettavuutta. Mittauksen tulisi antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia ja mittaustulosten tulisi olla samat tutkijasta riippumatta. Pätevyys eli validius taas on sitä, että tutkimusmenetelmä kykenee mittaamaan sitä, mitä on ollut tarkoitus mitata. Tutkittavien tulisi ymmärtää mittarin tai kyselylomakkeen kysymykset niin kuin tutkija on olettanut. Validiteetin vaikuttaa myös se, miten tutkija on onnistunut siirtämään teorian käsitteet ja käyttämänsä ajatuskokonaisuuden kyselylomakkeeseen. (Vilka 2005, 161.)

Vaikka lomakehaastatteluni oli laadullinen, vastaan kuitenkin validiuskysymykseen perinteisessä mielessä oman tutkimukseni näkökulmasta. Sain yhden lomakkeen nurkassa kysymyksen siitä, oliko lomakkeita esitestattu. Sain myös kuulla, että kysymykset toistavat itseään. Lomakkeita ei ole esitestattu, mutta ne on tehty yhdessä työelämä- ja opinnäytetyöohjaajan kanssa. En voi olla täysin varma, ovatko vastaajat ymmärtäneet kysymykset niin kuin olen tarkoittanut. Mielestäni kysymykset eivät toistaneet itseään, joten näyttäisi siltä, että kysymykset on ymmärretty eri tavalla kuin mitä minä tarkoitin. Keräsin aineiston ennen kuin kirjoitin teoriatiedon, joten ajatuskokonaisuus ei ehkä ole ollut kovin vahva aineistoa kerätessä. Mm. lomakkeessa ei ollut kovin tarkasti määritelty, mikä on menetelmä ja mikä työkalu, joten vastauksista tuli hyvin erilaisia. Nämä seikat ovat voineet vaikuttaa tutkimuksen pätevyyteen eli validiuteen.

Eskola ja Suoranta (1998, 212) kirjoittavat, että valideetti ja reliabiliteetti eivät sellaisinaan sovellu kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen luotettavuuden perusteiksi. Myös Vilkka (2005, 159 -160) kirjoittaa, että jokainen laadullinen tutkimus on ainutkertainen kokonaisuus, sillä kaikilla tutkijoilla on erilainen esiyymmärrys ja teoriaosaaminen. Tutkijat voivat päätyä eri tuloksiin luokitellessaan ja tulkitessaan aineistoa, vaikka luokittelu- ja tulkintasäännöt tuotaisiin esiin yksityiskohtaisesti. Toisaalta uuden tutkijan pitäisi samoilla tulkintasäännöillä löytää muiden tulkintojensa ohella myös aikaisemman tutkijan tulkinta. (Vilkka 2005, 159–160.) Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen toteutus ja luotettavuus kulkevat käsi kädessä. Viime kädessä luotettavuuden arvioija laadullisessa tutkimuksessa on tutkija itse. Eskolan ja Suorannan (1998, 211) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuden lähtökohta on se, että tutkija myöntää olevansa keskeinen tutkimusväline. Arvioinnin kohteena ovat tutkijan tutkimuksessa tekemät teot, valinnat ja ratkaisut. Luotettavuuden arviointia tehdään koko prosessin ajan suhteessa teoriaan, analyysitapaan, tutkimusaineiston ryhmittelyyn, luokitteluun, tutkimukseen, tulkintaan ja johtopäätöksiin. Siksi tutkijan tulee perustella ja kuvata tekstissään, mistä ja miten valintoja on tehty sekä miten lopullisiin ratkaisuihin on päädytty.

Tutkijan tulee myös arvioida ratkaisujen tarkoituksenmukaisuutta tai toimivuutta tavoitteiden suunnassa. (Vilka 2005, 158–159.) Lisäksi tarvitaan pohdintaa aineiston riittävydestä ja analyysin kattavuudesta. Näiden seikkojen takia kvalitatiivisen tutkimuksen raportit ovat usein henkilökohtaisia ja sisältävät paljon tutkijan omaa pohdintaa. (Eskola & Suoranta 1998, 211, 216.)

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 140–141) ovat kirjanneet listan siitä, mitä laadullisen tutkimuksen tutkimusraportista tulisi selvittää, jotta se olisi luotettava. Ensiksikin selville pitäisi tulla tutkimuksen kohde ja tarkoitus eli tutkijan tulee kertoa, mitä on tutkinnassa ja miksi. Toiseksi tutkijan tulee kuvailla omat sitoumuksensa tutkimuksessa, eli hänen tulee kertoa, miksi tutkimus on hänen mielestään tärkeä, mitkä olivat oletukset tutkimusta aloittaessa ja miten oletukset ovat prosessin aikana muuttuneet. Kolmanneksi tutkimusraportissa tulee ilmetä, miten aineisto on kerätty ja miten sitä on analysoitu. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 140–141) mainitsevat myös, että on tärkeä kertoa, kuinka tutkimuksen tiedonantajat valittiin ja kirjata se, lukivatko tiedonantajat kommenttejaan ja jos näin tekivät, muuttuivatko kommentit. Tärkeää on myös ilmaista, millä aikataululla tutkimus on tehty ja on arvioitava, onko tutkimus eettisesti korkeatasoinen ja luotettava.

Lukijan tulisi päätyä tutkimustekstissä samaan tulokseen kuin tutkimuksen tekijä. Jotta lukija voi päätyä samoihin tuloksiin, se edellyttää tutkimusprosessin periaatteiden ja kulun tarkkaa kuvausta. Tutkijan tulee siis antaa lukijoilleen riittävästi tietoa siitä, miten tutkimus on tehty. Tutkimuksen tulokset tulevat selkeämmäksi ja ymmärrettävämmiksi, kun tekemiset on kerrottu tarkkaan ja näin lukijat voivat arvioida tutkimuksen tuloksia. Lisäksi tarvitaan tulkinnan havainnollistamista tutkimustekstissä eli tutkimusraporttia kirjoittaessa tutkija lisää luotettavuutta tuomalla tulkintansa tueksi riittävän määrän aineistokatkelmia. (Eskola & Suoranta 1998, 217, 220; Vilka 2005, 159–160.)

Tässä opinnäytetyössä olen koettanut kuvata tarkasti, miten, missä, miksi ja milloin tutkimusprosessi on edennyt. Tutkimuksen kuvaus ei tule ilmi yhdessä kappaleessa, vaan tietoa luotettavuudesta on ilmaistu pitkin raporttia. Siksi ehkä vain koko opinnäytetyön lukijat voivat saada selkeän kuvan tutkimuksen etenemisestä ja siten sen luotettavuudesta. Tässä kohtaa kommentoin vain muutamia luotetta-

vuuteen vaikuttavia asioita. Tutkittavat eivät ole lukeneet haastattelujaan ennen raportointia, joten haastateltavien kommentit eivät ole muuttuneet. Olisi ollut hyvä antaa tekemäni haastattelut haastateltaville luettavaksi niin, että he olisivat saaneet tarkentaa sanomisiaan ennen analysointien tekemistä. Koska ulkomaan vaihtoni tuli niin pian haastatteluiden jälkeen, en kerinnyt lukemisia enää järjestää. Kesällä lukemiset olisi varmaan voinut järjestää, mutta koen, että kesällä lukeminen ei ollut enää tarkoituksenmukaista, koska haastatteluista oli kulunut jo niin pitkä aika. Olen käyttänyt sitaatteja opinnäytetyössäni ja mielestäni ne avaavat analysejäni. Olen tiivistänyt sitaatteja aika paljon ja lisäksi olen jättänyt änkytyksiä pois. Mielestäni tässä tilanteessa haastateltavan änkytykset eivät esimerkiksi kuvaa jännitystä tai ahdistusta, sillä tässä haastattelussa ei kysytty henkilökohtaisia asioita ja haastattelutilanteet olivat rentoja. Olen yrittänyt tiivistää sitaatit niin, että mitään olennaista haastateltavan sanomisista ei jäisi pois. Vaikka lomakkeita ei esitettävä, eikä aineistoa luetuttu haastateltavilla tai sitaatteja on tiivistetty, koen, että tutkimus on melko luotettava eli reaabeli.

Tutkimusetiikka kulkee mukana koko tutkimusprosessin ajan ideointivaiheesta aina tiedottamiseen tutkimustuloksista. Jos tutkimustuloksilla halutaan uskottavuutta yhteiskunnassa, tutkimusetiikan ja hyvän käytännön noudattaminen kuuluu tutkimuksen tekemiseen. Voidaan ajatella, että kaikki tutkimukseen liittyvät valinnat ovat moraalisia valintoja. Tutkijan tulee mm. pohtia eettisesti, miten tutkimusaiheet on valittu ja mitä tutkimuksessa pidetään tärkeänä. Lisäksi tulee pohtia, kenen ehdoilla tutkimusaihe on valittu ja miksi tutkimukseen on ryhdytty. Olen pyrkinyt tässä työssä kuvaamaan, miksi tätä tutkimusta tehtiin, mitä tutkimus osoitti ja kenelle siitä on jatkossa hyötyä. Tämä opinnäytetyö pyrkii tuomaan esiin työntekijöiden kokemuksia BARO-menetelmän käytöstä, eikä esimerkiksi kuvaamaan asiakastilanteita tai asiakkaiden ongelmia. Tutkimusaihe on lähtenyt liikkeelle Pohjanmaa-hankkeen ajatuksista, mutta muotoutunut tutkijansa näköiseksi. Perusajatuksena on ollut, että tutkimus kunnioittaa asiakkaita, mutta myös työntekijöitä, jotka käyttävät tätä menetelmää.

Etiikan voidaan ajatella olevan myös sitä, että tutkija noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Hyvä tieteellinen käytäntö on sitä, että tutkija noudattaa kestäviä tiedonhankintamenetelmiä ja tutkimusmenetelmiä, eli sellaisia menetelmiä, jotka tie-

deyhteisö on hyväksynyt. Tässä opinnäytetyössä ohjeina olen käyttänyt Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjallisten töiden ohjetta ja opinnäytetyön ohjetta. Tiedonhankinnassa hyvä tieteellinen käytäntö tarkoittaa sitä, että tutkija perustaa tiedonhankintansa asianmukaisiin ja ammatillisiin lähteisiin. Hyvä tieteellinen käytäntö on myös sitä, että tutkija osoittaa tutkimusmenetelmien, tiedonhankinnan ja tutkimustulosten johdonmukaista hallintaa. Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkimustulokset täyttävät tieteelliselle tutkimukselle asetetut tavoitteet, eli tutkimuksen pitää tuottaa uutta tietoa tai tuoda esiin, miten vanhaa tietoa voidaan hyödyntää taikka yhdistellä uudella tavalla. Tutkimusta tehdessään hyvän käytännön omaava tutkija noudattaa rehellisyyttä, huolellisuutta sekä tarkkuutta tutkimustyössä ja tutkimustuloksia esittäessään. Lisäksi tutkija toimii vilpittömästi ja rehellisesti toisia tutkijoita kohtaan kunnioittamalla toisten tutkijoiden työtä lähdeviittauksia tehdesään ja omien ja toisten tutkimusten tuloksia esittäessään. Myöskään tutkimustuloksia ei saisi esittää kriittikittömästi eikä tuloksia saisi kaunistella tai keksiä. (Vilka 2005, 29–31, 40, 128–129; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 26.) Tässä opinnäytetyössä olen koettanut kuvata, mistä teoriapohjasta olen lähtenyt liikkeelle ja mitä aineistonkeruu ja -analysointimenetelmiä olen käyttänyt. Lisäksi olen käyttänyt sitaatteja lisäämään luottamuksellisuutta siitä, etten ole keksinyt tuloksia. Olen tätä työtä tehdessäni pyrkinyt toimimaan rehellisesti, huolellisesti ja tarkasti, ja sillä perustelenkin työni luotettavuutta.

Tutkittaville tulee antaa ennen haastatteluun suostumista riittävästi tietoa siitä, mihin hän osallistuu (Vilka 2005, 36). Sen takia olen kirjoittanut saatekirjeet (LIITE 4: Lomakehaastattelun sähköpostipyynnö; LIITE 6: Teemahaastattelun haastattelupyynnö sähköpostiin) ja liittänyt sinne yhteystietoni, mikäli joku tarvitsee lisätietoa tutkimuksesta. Olen ollut mukana lomakehaastattelun palautetilanteessa, joten halutessaan osallistujat saivat tulla kysymään lisätietoja tutkimuksesta. Teemahaastatteluiden aluksi kävimme läpi, mikä oli tutkimuksen tarkoitus ja tutkittavat saivat halutessaan esittää lisäkysymyksiä tutkimukseen liittyen esimerkiksi haastattelun alussa tai lopussa.

Tutkimuksen tulee noudattaa avoimuutta ja kontrolloitavuutta niin, että valmiissa tutkimustekstissä on kerrottava tutkimuksen sisältöä koskevien tietojen salassapitovelvollisuus ja vaitiolovelvollisuus. Tutkittavien tai toimeksiantajan nimiä ei saa mainita ilman asianomaisten lupaa ja tutkimuksessa on aina kunnioitettava tutkittavia ja toimeksiantajia. Sosiaalialan ammattietiikan ohjekirjassa Arki, arvot, elämä, etiikka (2005, 19) minua kehoitetaan vaalimaan asiakassuhteen luottamuksellisuutta ja salassapitoa. Sosiaalialan ammattieettiset ohjeet (2005, 6) neuvovat myös, että sosiaalialan ammattilaisen on toimittava kaikissa tilanteissa mahdollisimman neutraalisti ja asiallisesti. Vilka (2005, 33) liittyy neutraalisuuden ja asiallisuuden myös tutkimustoimintaan, sillä hyvänä tapana pidetään sitä, että tutkija kertoo tutkimustekstissä, mikä tutkijan suhde on tutkittavaan asiaan ja toimeksiantajiin. Nämä ovat tärkeitä tietoja siihen, että lukija voi arvioida tutkimusta. (Vilka 2005, 33.)

En ole maininnut tässä opinnäytetyössä tutkittavien nimiä ja tunnistettavuus on otettu huomioon koko ajan työtä tehdessä. Toimeksiantaja on lukenut työni ennen lopullista julkaisemista, joten he ovat tarkastaneet tutkimusraportin sisällön. He ovat korjanneet virheellisiä tietoja ja siten hyväksyneet työni tällaisena, minä taas olen pyrkinyt kunnioittamaan heidän toiveitaan ja tekemään työn niin kuin on sovittu. Vaikka olen itse käynyt BARO-koulutuksen, suhteeni BARO-menetelmään on neutraali, sillä en ole itse koskaan käyttänyt menetelmää. Koulutuksesta sain tärkeää perustietoa menetelmän käyttämisestä ja haastattelut koulutuksen käyneenä oli helppo tehdä, mutta kokemuksia siitä, millaista menetelmää on käyttää, minulla ei ole. Opinnäytetyötä aloittaessa BARO oli menetelmänä minulle uusi ja Pohjanmaa-hanke oli minulle vieras, joten vahvoja siteitä tai tunteita toimeksiantajaan tai tutkimuksen kohteeseen ei ole.

8 ODOTUKSIA JA KOKEMUKSIA BARO-MENETELMÄSTÄ

8.1 Odotuksia BARO-menetelmää kohtaan

Tässä osiossa esittelen ensimmäisen aineistoni eli lomakehaastattelulla kerätyn tiedon. Kysymyslomake on liitteenä opinnäytetyön lopussa (LIITE 5: Kyselylomake BARO-koulutukseen tuleville). Tavoitteena oli saada tietoa siitä, mitä koulutukseen osallistuvat odottavat BARO-menetelmältä ja koulutukselta sekä mistä tietoa BAROsta oli saatu. Lisäksi tavoitteena oli saada tietoa siitä, käyttävätkö työntekijät paljon menetelmiä työssään.

Ensimmäisen aineistoni keräsin 27.–28.11.2008 Kauhajoella järjestetyssä BARO-koulutuksessa. Koulutukseen osallistui 27 sosiaali- ja terveysalan ammattilaista Etelä-Pohjanmaalta. Lähetin osallistujille Minna Laitilan kautta sähköpostilla avoimia kysymyksiä sisältävän kyselylomakkeen (LIITE 4: Lomakehaastattelun sähköpostipyyntö, LIITE 5: Kyselylomake BARO-koulutukseen tuleville). Koulutuksessa oli samoja kyselylomakkeita tulostettuna, jotta kyselyyn vastaaminen oli mahdollista myös niille, jotka olivat unohtaneet täyttää sähköpostilla lähetetyn lomakkeen etukäteen. Sain 21 täytettyä lomaketta ja niistä tuli esille hyvin erilaisia vastauksia. Osa lomakkeista oli täytetty huolellisesti ja vaikutti siltä, että ne oli tulostettu jo aikaisemmin, niiden täyttämiseen oli käytetty aikaa ja niiden vastauksia oli mietitty tarkkaan. Osa lomakkeista vaikutti taas siltä, että ne oli täytetty kiireessä koulutuspäivien yhteydessä, eikä vastauksia ollut mietitty kovinkaan tarkkaan. Oli kuitenkin hyvä, että olimme tulostaneet lomakkeita myös koulutukseen, joten vastaajia saatiin enemmän kuin sähköpostin kautta. Osa vastasi hyvin lyhyesti, osa taas hie-man laveammin. Raportoinnissa käytetään nimikkeitä ”vastaaja 1” jne. henkilöllisyyksien salaamiseksi.

Työstin lomakkeita niin, että numeroin lomakkeet sekä kirjasin kaikki vastaukset yksi kysymys kerrallaan samaan dataan. Kun vastaukset oli kirjattu samaan dataan, tulostin koonnin ja teemoittelin vastauksia etsimällä samankaltaisia vastauksia. Käytin värillisiä tusseja apunani. Lomakkeita työstin joulukuussa 2008 ja jatkoin tammi-helmikuussa 2009. Tämä työstäminen oli oikeastaan vasta aukikirjaamista. Lopullinen aineiston analysointi ja tulkinta tapahtui lokakuussa 2009, jolloin avasin aineistoa enemmän ja tiivistin sitä.

8.1.1 Lomakehaastatteluun osallistuneiden taustatiedot

Lomakehaastatteluun osallistui 21 vastaajaa. Vastaajien joukosta löytyi erilaisia koulutustaustoja ja ammattinimikkeitä. Joukossa oli sosionomeja, yhteiskuntatieteiden maistereita, sosiaaliohjaajia, sosiaalihuoltajia ja sosiaalikasvattajia. Lisäksi mukana oli valtiotieteiden maisteri, lähihoitaja ja nuorisotyöntekijä. (Taulukko 1.) Ammattinimikkeiltään vastaajat olivat sosiaalityöntekijöitä, perhetyöntekijöitä, koulukuraattoreita ja sosiaaliohjaajia. Lisäksi mukana oli toiminnanohjaaja, sosiaalisih-teeri sekä nuoriso-ohjaaja. (Taulukko 2.)

TAULUKKO 1. Vastanneiden koulutustausta.

Sosionomi (AMK)	YTM	Sos. ohjaaja	Sos. kasvattaja	VTM	Lähi hoitaja	Sos. huoltaja	Nuor. työntekijä	Yht.
8	5	2	1	1	1	2	1	21

TAULUKKO 2. Vastanneiden ammattinimikkeet.

Sos. tt	Perhett.	Koulukuraatt.	Sos.ohjaaja	Toiminnanohj.	Sosiaalisih.	Nuorisott.	Yht.
8	4	3	3	1	1	1	21

Osa vastaajista oli toiminut pitkään lasten ja nuorten kanssa, osa vasta muutamia vuosia. Pienimmät työkokemusvuodet olivat noin 2,5-3 vuotta ja pisimpään lasten ja nuorten kanssa toiminut työntekijä oli tehnyt työtä jo yli 30 vuotta. Yhtä vastausta ei voinut sijoittaa mihinkään sarakkeeseen, sillä vastaus oli ”monta”. Tarkemmat työkokemusvuodet näkyvät alla olevassa taulukossa 3.

TAULUKKO 3. Vastanneiden työkokemusvuodet lasten ja nuorten parissa.

0-5 vuotta	6-10 vuotta	11- vuotta	Yhteensä
10	4	6	20

8.1.2 Ennako-odotukset ja mistä osallistujat olivat saaneet tietoa BARO-menetelmästä

Suurin osa (19) vastaajista vastasi kysymykseen ”Mitä odotat koulutuspäiviltä?”, että he haluavat tietoa menetelmästä. He halusivat oppia käyttämään menetelmää ja saavansa työvälineen arkityöhönsä. Eräs koulutettava oli ajatellut koulutuspäiviä myös laajemmasta näkökulmasta niin, että koulutuspäivä tuo päivitystä vanhaan tietoon, ja että koulutuksessa pääsee keskustelemaan saman alan ammattilaisten kanssa. Eräs vastaaja piti myös koulutuspäivää mukavana vaihteluna arkityöhön.

Toivon, että saan Barosta hyvän työvälineen. (Vastaaja 3)

Lähes kaikilla (20) oli selkeät suunnitelmat käyttää BAROa omassa työssä. Vastaajista kaksi (2) toivoi, että BARO tulisi koko työyhteisön käyttöön. Yksi (1) toivoi myös, että BAROsta tulisi menetelmä, jota voisi käyttää enemmän jo silloin, kun perheellä ei ole vielä lastensuojelutoimenpiteitä. BAROsta toivottiin siis ennaltaehkäisyn mallia.

Enemmän käyttää menetelmää tilanteissa joissa perheellä ei ole vielä lastensuojelutoimenpiteitä. Ennaltaehkäisyn malli. (Vastaaja 2)

Vastaajista 11 toivoi, että BARO vakiintuisi työmenetelmäksi muiden menetelmien joukkoon. Yhdellä (1) ei ollut sen suurempia odotuksia BAROa kohtaan, ja yksi (1) jätti vastaamatta kysymykseen, joka liittyi odotuksiin BAROa kohtaan. Niillä, jotka olivat tutustuneet BARO -menetelmään lähemmin jo aiemmin, oli tarkemmat tavoitteet koulutukselle kuin niillä, jotka eivät tieneet menetelmästä paljoakaan. BARO -menetelmään lähemmin tutustuneet vastaajat selkeästi tiesivät, mitä olivat tulleet koulutuksesta hakemaan. Haluttiin esimerkiksi tarkennusta yhteenvedon tekemiseen ja tietenkin todistus siihen, että itse saa käyttää menetelmää muutenkin kuin työparina. Niiden vastauksissa, jotka olivat jo aikaisemmin käyttäneet menetelmää, näkyi into ja halu käyttää menetelmää.

Oppisi tekemään loppuyhteenvedon. (vastaaja 20)

Se, mitä BAROsta tiedettiin ennen koulutusta, vaihteli hyvin suuresti. Kaksi (2) vastaajaa oli käyttänyt BAROa työparina ja kolme (3) oli seurannut BARO -haastattelua eli heillä oli melko hyvä käsitys siitä, mitä BARO on. Neljä (4) oli nähnyt kysymyslomakkeen, ja (20) mainitsi jotain, mikä olennaisesti liittyy BAROon kuten "Lomakehaastattelu nuorelle", "Sisältää kysymyksiä" tai "Strukturoitu haastattelumenetelmä nuorelle". Viisi (5) vastaajaa kertoi BAROn olevan arviointimenetelmä ja kaksi (2) vastasi sen olevan kysely nuorelle. Vastaajista kolme (3) ilmaisi tietämyksensä myös siitä, että haastattelu tehdään myös vanhemmille ja mahdollisesti koululle ja/tai poliisille. Vain yksi (1) vastaaja kertoi tietävänsä menetelmästä vähän, "En oikein mitään". Eli vaikka tietoa koulutuksesta ja menetelmästä ei ollut jaettu paljoakaan ennakoon, melkein kaikki tiesivät kuitenkin perusasioita BAROsta.

Tietoa BAROsta oli saatu erilaisten lähteiden kautta. Lähes kaikki olivat saaneet tietää koulutuksesta ja BAROsta jonkun toisen työntekijän ja erilaisten työryhmien tai -tiimien kautta. Muutama oli innostunut koulutuksesta sähköpostiin tulleen koulustarjonnan kautta. Yksi (1) oli saanut tietoa BAROsta koulutukseen pääsyn yhteydessä jaetusta esitteestä ja kolme (3) oli etsinyt (lisä)tietoa myös internetistä. Yksi (1) oli saanut tietoa koulutuspäivillä.

Vastaajista 20 aikoi ottaa BAROn käyttöön jokapäiväisessä työssään. Vain yksi ei osannut vastata, koska hän ei tiennyt vielä BAROstakaan mitään. Siitä, missä tilanteissa he aikoivat käyttää BAROa, tuli erilaisia vastauksia työtehtävästä riippuen, samoin siitä, miten ja kuinka paljon BAROa aiotaan käyttää. Kuitenkin kaikissa näkyy selvä yhteys: BAROa aiotaan käyttää arviointiin ja tilanteiden kartoitukseen lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä kanssa työskennellessä. Alla muutamia esimerkkejä siitä, miten ja missä tilanteissa BAROa aiottiin käyttää.

Jokapäiväisessä työssäni lasten parissa tekemällä mallia toisen työntekijän kanssa. Sosiaalityössä tärkeä malli toiminnalle. (vastaaja 2)

Soveltaen tiettyjä asioita. (10)

Esimerkkejä tilanteista, joissa vastaajat aikoivat BAROa käyttää, oli nuoren tilanteen kartoitus, lastensuojelutarpeen arviointi, asiakastyössä, vanhempien tapaaminen, lapsen tapaaminen ja nuoren haastattelu hänen omassa kotonaan tavattaessa. Menetelmää aiottiin käyttää siis juuri siihen, mihin se on tarkoitettukin. Joissakin vastauksissa tuli myös selville se, että menetelmää aiotaan soveltaa. Kaksi (2) aikoo käyttää BAROa työparin kanssa, ja kaikki kolme (3) koulukuraattoria arveli tekevänsä BARO-haastatteluja yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa. BARO nähtiin siis yhteistyön välineenä ja eri ammattinimikkeiden ylittävänä menetelmänä.

8.1.3 Menetelmien käytön yleisyys ja asenteet menetelmiä kohtaan

Vastaajat suhtautuivat menetelmiin positiivisesti. 15 vastaajaa oli sitä mieltä, että menetelmät ovat tarpeellisia. Menetelmiä tarvitaan vastaajien mielestä erityisesti varhaisen vaiheen kartoitukseen ja nuoren kanssa tehtävän keskustelun tueksi. Syitä siihen, miksi menetelmät ovat hyviä, mainittiin esimerkiksi se, että menetelmien kautta asiat on helppo ottaa esille ja että nuoren on helpompaa puhua asioistaan menetelmien avulla. Menetelmät auttavat vastaajien mielestä kokonaisuuden hahmotuksessa ja tuovat konkreettisesti asiat esille lapselle ja nuorelle. Vastauksista kuusi (6) olivat pelkästään ”kyllä”, eli perusteluja sille, miksi menetelmät ovat

hyviä, ei tullut. Neljässä (4) vastauksissa tuli esille se, että menetelmä auttaa työntekijäänsä. Vastaajista neljä (4) kertoi menetelmien auttavan asiakasta eli menetelmä on keskustelun virittäjä, nuoren haastattelun onnistumisen väline sekä työkalu, minkä avulla lapsi voi ilmaista itseään helposti.

...usein lapsella on vaikea suoraan puhua ongelmasta ja menetelmän kautta se tapahtuu usein ihan ”vahingossa”. (vastaaja 9)

Niistä on apua hahmottamaan kokonaisuutta. (vastaaja 11)

Ne tuovat asioita konkreettisemmaksi lapselle t. nuorelle. Menetelmien kautta voi ilmaista (lapsi) itseään helpommin. (vastaaja 15)

Baro-haastattelussa on valmiina kyselykaavakkeet, jotka ovat kattavia ja joka osa-alue tulee kysytyä. (vastaaja 20)

Vastaajista kolme (3) oli erilaista mieltä menetelmistä, niiden hyödyllisyydestä ja käytöstä. Menetelmät koettiin riittämättömiksi ja niitä kaivattiin lisää eräässä vastauksessa. Yksi vastaajista taas oli sitä mieltä, että menetelmiä on parempi osata muutama kunnolla kuin käyttää monia menetelmiä päämäärättömästi. Myös Kääriäinen (2006, 6) kirjoittaa, että menetelmien ja mallien käyttö ei saisi olla itse tarkoitus, vaan tärkeää on menetelmän tuottama tieto ja sen myötä asiakkaan auttaminen.

Käyvät paremman puutteessa. Hyvä olisi kehittää lisää menetelmiä. (vastaaja 5)

Eivät riittävän hyödyllisiä (vastaaja 14)

Ovat hyödyllisiä joissakin tilanteissa. Näen kuitenkin tärkeänä hallita hyvin joitakin menetelmiä kun käyttää epämääräisesti erilaisia menetelmiä ”päämäärättömästi”. (vastaaja 16)

Yhdessä (1) vastauksessa tuli ilmi myös se, että laajojen menetelmien käyttöön resurssit ovat vähäiset, eli työntekijöillä on kiire. Kiire tuli myös selville haastateltavia teemahaastatteluun etsiessäni, sillä haastateltavaksi kutsuttuja oli vaikea saada kiinni ja joku sanoi suoraan senkin, että ei ehdi osallistua tutkimukseeni.

Aika vain ei tahdo riittää isompien kyselyjen ja kartoitusten tekemiseen. (vastaaja 17)

Vastaajista 16 sanoi käyttävänsä menetelmiä lasten ja nuorten ongelmien havaitsemiseksi. Yksi (1) vastasi ”melko vähän”, eräs (1) ”vähän” ja yksi (1) ”ehkä joi-tain”. Yksi (1) vastaajista jätti kokonaan vastaamatta tähän kysymykseen. Eräs vastaajista kirjoitti käyttäneensä vain yleisiä havainnointimenetelmiä. Kysymykse-nä oli myös, että mitä menetelmiä vastaajat olivat käyttäneet, vastaajista kaksi (2) ei vastannut tähän kysymykseen ollenkaan. 11 vastaajaa sanoi käyttäneensä Pe-säpuun kortteja ja menetelmiä, esim. Nalle-kortteja, Elämän tärkeät asiat, Vah-vuuskortit, Väittämäkortit, Valovoimapeli, Pesäpuun kartoitus perheelle sekä Ajan-käyttö- ja Ruokaympyrä. Kolme (3) vastaajaa kirjoitti käyttävänsä ratkaisukeskeistä työtettä, kuusi (6) taas sanoo käyttävänsä verkostomenetelmää tai verkostokarttaa apuna työssään. Menetelmistä mainittiin myös Aarrekartta, Elämän jana, seikkailulliset menetelmät, piirtäminen, pelaaminen ja muistelu. Myös erilaiset haastattelut, kyselyt ja keskustelut kuuluivat vastaajien työvälinei-siin. Yhteistyö ja tarkka kirjaaminen mainittiin myös apuvälineiksi ongelmien ha-vaitsemiseksi. Oma persoona oli erään vastaajan mielestä tärkeä työkalu ja se on syntynyt kokemuksen myötä.

Vastauksissa tuli siis esille, että työntekijät käyttävät hyvin laajasti menetelmiä, teorioita, työotteita ja työkaluja. Menetelmien kirjo oli yhtä laaja kuin haastatelta-vienkin oli. Koska kyselyssä ei ollut määritelty, mitä tarkoitetaan menetelmällä, vastaukset siitä, mitä menetelmät ovat, olivat hyvin erilaisia. Mielestäni mielenkiin-toista oli, että menetelmäksi nähtiin niin selkeät työkalut (ajankäyttöympyrä), teo-riasuuntaukset (ratkaisukeskeinen työote, seikkailulliset menetelmät), dokumen-tointi kuin oma persoonakin. Mallit eivät ehkä ole vielä päässeet tarpeeksi esille, eikä ole selkeitä käsitteitä siitä, mikä on malli, mikä menetelmä ja mikä teoria. Ai-noa selkeä malli, joka tässä kyselyssäni tuli esille, oli BARO, ja sitäkin oli käytetty vielä työparin kanssa ja sen käyttö oli erään vastaajan sanoja lainaten alkutekijöis-sään.

8.2 Kokemuksia BARO-menetelmän käytöstä

Tässä osiossa kerron, millaisia kokemuksia BARO-menetelmän käytöstä tuli esille. Haastattelin neljää BARO-koulutuksen saanutta ja menetelmää käyttänyttä sosiaaliryöön ammattilaista tammikuussa 2009 teemahaastatteluilla. BARO-koulutuksen haastatteluun osallistuvat olivat saaneet pari vuotta sitten. Teemahaastattelun haastateltavat ovat eri henkilöitä kuin lomakehaastatteluun osallistuneet henkilöt.

Kaikki teemahaastattelun haastateltavat toimivat Etelä-Pohjanmaan alueella. Otin yhteyttä haastateltaviin sähköpostin avulla niin, että laitoin sähköpostin kaikille Etelä-Pohjanmaalla BARO-koulutuksen saaneille työntekijöille yhteisesti (LIITE 6: Teemahaastattelun haastattelupyynnö sähköpostiin.) Koulutuksen saaneita oli silloin n. 30. Kerroin aiheeni ja pyysin heitä ottamaan yhteyttä, mikäli he olisivat kiinnostuneita haastateltavakseni. En saanut yhtään yhteydenottoa sähköpostin kautta, joten otin heihin yhteyttä puhelimitse ja lopulta sain neljä haastateltavaa. Haastatteluista kolme tehtiin haastateltavien työpaikalla, yksi haastateltavan kotonalla. Kaikki haastattelut tehtiin noin kahden viikon ajanjaksolla. Teemahaastattelu sisälsi kysymyksiä menetelmän kokemuksista, käytöstä, vaikeuksista ja kehittämisestä (LIITE 7: Teemahaastattelu BAROsta). Haastattelut onnistuivat hyvin ja kestivät 40 minuutista vähän yli tuntiin. Nauhoitin haastattelut ja aloitin litteroinnit heti haastattelujen jälkeen ja kolmatta haastattelua tehdessäni olin litteroinut ensimmäisen haastattelun. Yhden haastattelun litterointiin kului aikaa noin kolme–neljä tuntia, joten yhteensä litterointiin aikaa kului 12–16 tuntia. Litteroinnit oli tehty kolmen viikon kuluttua ensimmäisestä haastattelusta. Tulostin aukikirjoitetut haastattelut paperille (40 sivua) ja luin haastatteluja läpi. Tammi-helmikuussa tein aukikirjoituksia ja alustavia analysointeja haastatteluista.

Tunnistamattomuuden vuoksi en ole kirjoittanut tähän osioon sitaatteihin haastateltavien ammatteja, kuntia tai muutakaan informaatiota. Sitaatteja käyttäessäni tunnistettavuuden suojaamiseksi käytän nimikkeitä ”vastaaja 1” jne. Koska haastateltavia on vähän ja pienellä alueella työntekijät ovat tuttuja toisilleen, kerron aluksi vain heidän koulutuksensa, ammattinimikkeensä ja työvuodet. Haastateltavat pyysivät, etteivät heidän asiakastilanteensa tulisi ilmi opinnäytetyössäni. Asiakastilan-

teet eivät tule tässä raportissa ilmi, sillä opinnäytetyön tarkoitus ei ollut tuoda esiin tarkkoja asiakastilanteita vaan tuntemuksia siitä, millaista BAROa on ollut käyttää yleisesti arkityössä.

8.2.1 Teemahaastatteluihin osallistuneiden taustatiedot

Haastateltavista kolme oli yhteiskuntatieteiden maistereita ja yksi oli sosiaalikasvattaja. Työnimikkeiltään he olivat lastensuojelun sosiaalityöntekijä, perheneuvolan sosiaalityöntekijä, sosiaalityöntekijä-lastenvalvoja ja koulukuraattori-sosiaaliohjaaja. Kaikki haastateltavat olivat työskennelleet sosiaalityössä pitkään, myös lasten ja nuorten parissa yli kymmenen vuotta. Haastateltavista yksi oli käyttänyt BAROa 15–20 kertaa, yksi noin kymmenen kertaa, yksin neljän nuoren kanssa ja yksi kolme kertaa. Haastateltavat olivat käyttäneet BAROa lastensuojelutarpeen arviointina ja tilanteissa, joissa oli tarvetta elämäntilanteen kartoitukseen. Vain yhdellä työntekijällä oli kokemusta BAROsta rikoksen tehneiden kanssa. Syyt, miksi elämäntilanteeseen oli tarvittu kartoitusta ja kartoituksen tekemisen työvälineeksi oli otettu BARO, liittyivät useimmiten koulunkäyntiin, perhetilanteeseen, vapaa-aikaan ja pieniin rikoksiin. Haastateltavista kaikki olivat käyttäneet sekä perus-BAROa että mini-BAROa. Se, kumpaa käytettiin, riippui siitä, kuinka tuttu nuori/perhe on työntekijälle, ja siitä kumpi lomakkeisto on sattunut olemaan lähellä. Perus- ja mini-BARO kumpikaan ei siis saanut erityistä kannatusta, vaan molempia on käytetty. Haastateltavista kukaan ei ollut käyttänyt s-baroa.

8.2.2 BARO-haastattelujen tekeminen

BAROa käytettiin hyvin eri tavoin. Haastateltavista kolme oli käyttänyt BAROa työparin kanssa, eräs oli tehnyt haastattelut yksin. Yksi oli käyttänyt BAROa työparin kanssa niin, että toinen haastattelee esim. vanhemman ja toinen nuoren, eräs haastateltavista oli tehnyt haastattelut taas niin, että toinen kirjaa ja toinen haastattelee. Eräällä haastateltavalla oli ollut BARO -koulutuksen saamattomia työpareja ikään kuin kuunteluoppilaana. Kaikki kokivat, että työpari on hyödyllinen, mutta resurssit eivät riitä siihen, että jokainen haastattelu tehtäisiin pareittain. Yleisesti

BARO koettiin hyväksi menetelmäksi, jonka käyttöön oppii sen paremmin, mitä enemmän sitä käyttää. Haastateltavista vähiten BAROa käyttänyt työntekijä koki kokonaisuudessaan menetelmän käytön vielä hieman vaikeaksi, sillä rutiinia menetelmän käyttöön ei ollut vielä tullut.

Haasteltavat kokivat BAROn kysymykset hyväksi ja niiden kautta kartoitus nuoren elämästä on helppo tehdä. Haastateltavat pitivät siitä, että kysymykset menevät suoraan asiaan ja ovat yksiselitteisiä. Kysely koettiin sekä asiakkaan että työntekijän kannalta helpoksi. Vaikka aiheet ovat vaikeita, asiakkaan on helppo vastata kysymyksiin (esim. ”kuka teillä on päivisin kotona?” vrt. ”onko teillä joku päivisin kotona?” tai ”oletko päivisin yksin kotona?”) ja vastaukset ovat suorina.

On helppoa mennä niitten kysymysten kautta ja kysyä ne, koska ne on niin selkeitä ja yksiselitteisiä kysymyksiä ja helppoja. Niinkun.... semmoset ydinkysymykset. ja sitte tuota ne on valmiiksi mietittyjä. Sen haastattelun tekeminen on helppoa. (vastaaja 3)

Se menetelmä ei oo tuskallinen. Siitä istujan kannalta... --- koska siinä on niitä kysymyksiä niin paljon ja ne menee aika syvälle aika äkkiä. --- mun mielestä ne kysymykset on niinku sen luonteisia, että --- ihmiset vastaa niihin. (vastaaja 4)

Kysymyksenasettelun vuoksi vastaukset ei ja kyllä ovat harvinaisia ja näin vastauksista saa enemmän irti. Kun kysymykset ovat paperilla valmiina, työntekijän ei tarvitse miettiä, mitä nyt kysyn. Työntekijän kannalta monipuoliset kysymykset antavat vastauksia sellaisiinkin kysymyksiin joita ei olisi muuten tullut kysyneeksi. Kysymysten paljouden vuoksi asioita tarkastellaan eri näkökulmista ja haasteltavani kertoivat BARO-haastatteluista saavan perheen tilanteesta erittäin hyvän kokonaiskuvan, vaikka vastaukset yksittäisiin kysymyksiin olisivatkin lyhyitä.

Et se barossa on hyvä, et tulee laajempi näkemys, hokaa kysyä asioita, joita muuten ei hokais kysyä. (vastaaja 1)

Ei ne (asiakkaat) enenkää oo valehdellu, mutta ne on vastannu sitte sen verran suurpiirteisesti, että ei oo niinkun oikeen päässy kiinni, että mistä on kyse. Että tuli yksityiskohtasta tietoo, ja monelta, monelta elämänalueelta. (vastaaja 2)

Haastateltavat kokivat, että monien osapuolien haastattelu suojaa ylilyönneiltä ja antaa jokaiselle oikeuden omaan näkökulmaan. Koska kysymykset ovat menetelmässä, ne esitetään neutraalisti ja työntekijän on helppo irtisanoutua ihmisenä kysymyksistä, koska kaikille tulee esittää samat kysymykset. Ilmi tuli myös se, että asiakkaat ovat usein helpottuneita saadessaan sanoa asiansa ääneen ja ilmaista aidosti oman mielipiteensä.

8.2.3 Eri osapuolien haastattelut

Nuorten haastattelut. Haastateltavani kertoivat, että nuorten haastatteluissa ei ole tullut ongelmia, vaan nuorten haastattelut on helppo tehdä ja nuoret ovat ottaneet menetelmän hyvin vastaan. Vaikka joku nuorista on lyhytsanaisempi ja toinen puhuu paljon, tietoa on joka tapauksessa aina tullut ja haastattelut on koettu mukaviksi. Nuorille sanotaan ennen haastattelua, että hänen ei ole pakko vastata, mutta nuoret ovat vastanneet hyvin. Haastattelujeni perusteella tuli sellainen kuva, että nuoret haluavat kertoa ja puhua asioistaan. Haastateltavani olivat sitä mieltä, että suoriin ja toinen toistaan seuraaviin kysymyksiin nuoren on helppo vastata ja että BAROn kaltaiset suorat kysymyssarjat sopivat nuorelle. Haastateltavani kuvasivat BARO-haastatteluun osallistuneita nuoria sanoilla innokas, avoin, rehellinen, halukas, hyvin mukana, vastaa tosi hyvin.

Nuorelle ei oikein auta, että ”no kerro itsestäsi, kerro päivästäsi”, että ne tykkääki siitä ku kysellään --- suoraan (vastaaja 1)

Nuoret on oikeesti aika kovia puhumaan. Kyl ne haluaa omista asioistaan puhua. (vastaaja 4)

Eräs haastateltavista kertoi, että joskus nuoret ovat olleet jopa niin innokkaita, että jossain haastattelussa on noussut paljon tunteisiin liittyvää asiaa ja työntekijänä on ollut vaikeaa rajata tilannetta. Rajaamiseen hän on saanut apua konsultaatiotiimistä.

Vanhempien haastattelut ovat myös sujuneet hyvin. Haastateltavat kertoivat, että vanhemmat lähtevät pääsääntöisesti hyvin mukaan BARO-haastatteluihin. Kun on kyse lastensuojelutarpeen arvioinneista, laki sanoo, että nuoren tilanne on tarkastettava yhteistyössä vanhempien ja muiden läheisten kanssa (Räty 2007, 169). Eräs haastateltavistani totesikin, että vanhemmat suhtautuvat BAROon menetelmänä muiden joukossa, koska he tietävät, että tilanne on joka tapauksessa tutkittava. Aluksi vanhemmat voivat olla varauksellisia ja joskus on joutunut perustelemaan aika paljonkin, miksi tällainen tehdään. Kun on päästy itse kyselyyn, vanhemmat ovat vastailleet halukkaasti, avoimesti ja innokkaastikin.

Haasteelliseksi on koettu se, jos vanhemmat haastatellaan yhtä aikaa ja jos he ovat eri mieltä asioista. Silloin haastattelu voi mennä riitelyksi. Eräs haastateltavista olikin sitä mieltä, että vanhemmat on ehdottomasti haastateltava erikseen. Vaikeaksi tilanteeksi oli koettu myös se, että eräs vanhempi ei ollut suostunut lapsensa kanssa erikseen haastatteluun. Siinä tilanteessa vanhempi oli sitten haastateltu nuoren kanssa yhtä aikaa, mutta silloin käytetty menetelmä ei ollut enää BARO.

Haastateltavat kokivat, että vaikeista asioista, kuten alkoholin käytöstä tai väkivaltaista perheessä, kyseleminen työntekijänä voi olla vaikeaa. Työntekijällä voi olla ennakkotietoja asiasta ja vanhemmat voivat pelätä, että työntekijä lähtee niistä ennakkojatuksista liikkeelle. BAROn kautta tilanteeseen päästään käsiksi puhtaalta pöydältä ja vanhemmat saavat rauhassa tuoda asiaan oman näkökulmansa.

Sillon kun se kysymys on siellä menetelmässä, niin ei mitenkään tarvii niinku mieltä, että mites mä tän nyt esitän --- jos rinnastais, et juttelee vaan vanhemman kans tai ihan haastattelee, niin jos ei sulla oo niinku tukena sitä menetelmää, niin sit se menee niinku helposti.. ne kysymykset niinku tulee silleen, et ”toi esittää tollasen, luuleekse oikeesti, epäileekse nyt jotakin” ja sit se vastaus voi olla ihan toisen sorttinen” (vastaaja 4)

Jotenkin se on mun mielestä hyvä, et ei me oteta kantaa mihinkään vielä, eli ei saada niinku vanhempia takajaloilleen siinä heti ensi kätellyssä, vaan vaan kysellään. (vastaaja 1)

Haastateltavat kertoivat, että joskus ns. vapaita haastatteluja tehdessä vanhemmat voivat ohjailta keskustelua ja kiertää vaikeaa tilannetta. Työntekijän voi olla vaikea yrittää pitää haastattelua kasassa ja joskus haastattelussa onkin puhuttu ihan jotain muuta, mistä on ollut tarkoitus puhua. BAROssa kysymykset edetään strukturoidusti ja pysytään asiassa, sekä keskitytään nuoreen ja tämänhetkiseen vaikeaan tilanteeseen. Kun työntekijä esittää kysymyksen, asiakas vastaa. Kysymyksiin ei voi vastailta kovin pitkästi, vaan koska kysymyksiä on paljon, on jatkettava eteenpäin. Koska BAROssa on paljon kysymyksiä, tietoa vapaaseen haastatteluun verrattuna tulee enemmän.

Asiakas on määritelly, mistä puhutaan, ennen.. ja tietysti nytkin, jos ei käytä BAROa. Asiakas kauheen mielellään määrittelee, et hän haluaa puhua naapureista, sukulaisista, työstä, työttömyydestä, entisestä parisuhteesta, omista vanhemmistaan.. hän määrittelee sen. --- Eli kyllä se sillä tavalla on tuonu sellasen niinku näkemyksen siihen että se nuori olis siinä fokuksessa, pitämään sitä niinku paremmin aisoissa. Etenkin sellasten vanhempien kans, jotka selvästi niinku kaihtaa sitä aihetta. --- Ei anneta sen vanhemman lähtee sinne syntyjä syviä selvittämään” (vastaaja 1)

Työntekijälle on helppoa, että ensin tehdään haastattelu ja kysellään neutraalisti. Haastattelun jälkeen tehdään yhteenveto ja sitten vasta mietitään muutosehdotuksia. Kun haastattelussa keskitytään vain haastatteluun, saadaan asioihin syvyyttä ja jokaiselle on oma aikansa. Kun kaikki haastattelut on tehty, työntekijän on helppo keksiä ratkaisuja kokonaistilanteeseen, eikä tarttua kesken kaiken haastattelun aikana mieleen juolahtaviin irrallisiin apukeinoihin.

Mä kysyn kysymyksen, vanhempi vastaa, ne ei lähde siitä niinku vaikka nyt inttämään tai mä en lähde esittämään niinku... vaikka tiedän jotaki asioita, siis joku lapsi on ollu niin tuttu, niin tiedän niinku, vähän niinku et asiaanhan on toinen näkökulma, mut mä en rupee niitä esittämään, vaan heki saa esittää niinku sen oman näkökuluman. --- saavat niinku puheenvuoron. (vastaaja 3)

Se menee helposti siihen, et lähtee pohtimaan, kun kuulee ensimmäisen probleeman, niin lähtee pohtimaan jo siihen muutosideoita. Niiku tulee itselle heti, että ”hei, tässähän vois tarjota vaikka Steissiä”, niin sitte siinä jää monta asiaa selvittämättä, koska sit lähetään inttämään sitä, että juupas eipäs juupas, mennäänkö Steissille vaiko eikö, tarvii-ko nuori sitä Streissiä vaiko eikö tarvii. (vastaaja 1)

Kolmannen osapuolen haastatteluita oli tehty vähän. Kaikki haastateltavat kertoivat haastatelleensa opettajia melko vähän. Haastateltavat sanoivat koulun osuuden olevan lyhyt, mutta ihan hyvä. BAROa vähiten käyttänyt työntekijä oli haastatellut opettajaa vain kerran, eikä hän ollut saanut siitä haastattelusta irti kovinkaan paljoa. Yleisesti koettiin hyväksi, että myös koulun näkökulma otetaan huomioon. Haastateltavat pitivät sitä hyvänä asiana, että koulun haastattelussa keskitytään vain koulunkäyntiin liittyviin kysymyksiin, sillä koulun ja kodin yhteistyön kannalta koulun kannattaa pysyä ”omalla tontilla”.

Sehän on lyhyt se koulun osuus, mut se on sikäli hyvä, ettei koululta tarvii mennä väärälle tontille, että ne kertoo vaan sieltä koulun näkökulmasta --- Jos ne menis niinku perheen tontille, ne vanhemmat loukkaantuis, ei olis niinku yhteistyön kannalta hyvä. (vastaaja 2)

Haastateltavista kukaan ei ollut haastatellut poliisia ja vain yksi oli käyttänyt menetelmää rikoksen tehneiden nuorten kanssa. Rikokset olivat olleet pieniä ilkivaltatekoja, tihutöitä tai näpistyksiä.

8.2.4 Haastatteluiden jälkeen

Haastateltavista kolme koki yhteenvedon ja palautteenannon hyväksi ja helpoksi tehdä. Haastateltavista vähiten BAROa käyttänyt työntekijä koki palautteenannon ja yhteenvedon tekemisen vielä haastavaksi. Hampurilaismalli, eli hyvien ja kehitettävien asioiden kerroksellinen palautteenantomalli koettiin toimivaksi. Hampurilaismallissa jokaiselle asiakkaalle annetaan sekä positiivista että kehittävää palautetta. Myös riskitekijöitä voi havaita ja niitä nostetaan esille. Tärkeää on nostaa esille vahvuudet, joiden avulla nuoren tilannetta voidaan parantaa. (Heikkilä 2008, 21). Haastateltavat kertoivat, että hyviä ja kehitettäviä asioita, ristiriitoja ja epäselviä asioita on tullut kaikkia helposti esille, koska tietoa haastatteluista nousee paljon. Koska työntekijä on paneutunut yhteenvedon tekemiseen asiaan ja miettinyt asiaa etukäteen, hänen on helppo yhteenvedon avulla antaa strukturoidusti palautetta asiakkailleen.

Jos mä vertaan siihen niinku vanhaan tyyliin, tai tähän muuhun tyyliin --- et sit ku me annetaan palautetta, niin helposti tulee keskityttyä niihin huonoihin asioihin --- siinä palautteenannossa myöskin se, että tehdään se hampurilaismalli, eli hyvät ja huonot ja hyvät asiat, niin se on tuntunu hyvältä. --- niinku sillai strukturoidusti itsekin sillai kerrotaan se (vastaaja 1)

Haastateltavat kertoivat, että yhteenvedon ja palautteenannon jälkeen työntekijän on helppo lähteä työskentelemään perheen kanssa ja esittää tukitoimenpiteitä, sillä yhteenvedossa on konkreettisesti ja tiiviisti jatkon kannalta olennaiset asiat. Jo palautteenantotilanteessa erilaisista näkökulmista voidaan keskustella, ja siitä on helppo ruveta keskustelemaan, koska vaikeat asiat on jo kertaalleen sanottu ääneen. Palautetta on helppo antaa, sillä se tulee suoraan haastatteluista ja on yhteenvedossa, eikä ilmesty ”tyhjästä”, eli arviointi syntyy luonnollisesti.

Että kyllä --- siitä on hyötyä, sillä tavalla hyötyä, että kun me jatketaan lastensuojelun asiakkuutta, niin me voidaan sit palata niihin asioihin. Tai jos me suositellaan jotain mielenterveysjuttuja, nuorisopsykiatriaa, mitä nyt sitte suositellaanki, näitä tukitoimenpiteitä, niin sitte tuodaan esimerkki siinä kautta näistä asioista. (vastaaja 1)

Joo, kyllä se on oikeesti ihan heleppoo, kun se ei tuu mistään niinku tyhjästä, että mikä oikeesti niinku on olemassa tässä paperillaki. Ja sitte se, ku niistä on jo keskusteltu, voidaan jatkos keskustella palautteenantotilanteessa (vastaaja 4)

Eräs työntekijä oli sitä mieltä, että palautteenantotilanteen tulisi olla ikään kuin kokous, johon kutsutaan kaikki nuoren ja perheen kanssa työskentelevät tahot. Eri-tyisesti siinä tilanteessa, jossa BARO -haastattelun tehnyt työntekijä on eri kuin perheen kanssa normaalisti työtä tekevä työntekijä, palautteenantotilanne voisi toimia informaatiotilanteena kaikille osapuolille.

Kaikki haastatteluun osallistuneet työntekijät kokivat, että monialaisen tiimin konsultaatiomahdollisuus on hyvä olla olemassa. Varsinkin alkuvaiheessa menetelmän käyttöön sai tukea tiimistä. Osa haastateltavistani oli harmissaan siitä, että tiimit olivat vähentyneet viime aikoina. Haastateltavat kertoivat, että tiimistä jää aina jotakin käteen, mutta eräs haastateltavista koki, että monialaisissa tiimeissä

käynti on toisaalta hieman raskasta, koska tiimi kokoontuu aina eri paikkakunnalla kuin missä hänen oma työpaikka sijaitsee. Hän koki myös, että tiimissä käsiteltävät asiat ovat rankkoja. Hän toivoi tiimiin enemmän menetelmän käyttöön liittyviä kysymyksiä, ei niinkään kokonaisten tapausten aukirepimistä.

Mä jatkossakin toivosin, et niitä olis, et vois ainaki joskus koota, kun on kinkkinen tilanne ja ei tiedä, mihin, miten etenisi.. Sieltä tulee aina vähän uudenlaista, mitä ei oo itse ajatellukaa. (vastaaja 1)

Se on tavallansa hyvä. Mutta se on tavallansa rankka.. se jotenki imasee --- niinku tavallaan työaika ja työenergiaa. (vastaaja 4)

8.2.5 Yleisimmin BAROsta esille nousseet asiat

Haastattelijoiden mukaan nuorten elämän- ja perhetilanteista tulee esiin BAROn avulla paljon yksityiskohtaistakin tietoa, mutta toisaalta isoja kokonaisuuksia ja hyvä yleiskuva. Esiin tulee sekä vahvuuksia että kehitettäviä asioita ja niistä on hyötyä sekä asiakkaalle itselleen että työntekijälle. Esiin on tullut mm. perheessä esiintyvää rikollisuutta ja väkivaltaa. Kasvuolot ja vanhempien kasvatustapahtumat on yksi iso osa-alue, johon BAROn kautta on saanut tietoa ja jota on useasti jälkeinpäin lähdetty työstämään. Haastattelun kautta nuori saa oikeasti sanoa, miltä hänestä itsestä tuntuu ja asiat nousee hänelle itsellekin esiin haastattelun kautta konkreettisesti.

Kyllä sieltä niinku nousee semmonen, ainaki se semmonen, et jos ajattelee ihan sitä nuorta ja tuota niin sitä, ja miltä siltä ittestä tuntuu, niin nehan asiat nousee konkreettisesti, sust tuntuu.. sä näet että susta tuntuu siltä, että.. että tosiaanki niinku se semmonen yleisolotila. (vastaaja 4)

Tietysti työntekijälle nousi niinku käsitys siitä, lähinnä nuoren kautta, että minkälaista siellä kotona on. Kasvuolot oli niinku semmonen iso asia, mistä yleensä sitte keskusteltiin ja mikä edellytti sitten jotain seurantakäyntiä. (vastaaja 2)

BAROsta nousee esille kokonaiskuvan lisäksi asioita myös nuoren kehityshistoriasta, joita nuori ei ole välttämättä ennen kuullut. Erään haastateltavan mukaan ihmiset kuulevat mielellään, mitä heidän historiassaan on tapahtunut.

Nuorille tuli varmaan niinku uutta tietoo, että ku ne ei tienny. Niille ei oltu kerrottu, että mitä niiden varhaislapsuudessa on tapahtunu, niin siitä tuli -- niinku nuorelle näkemystä, että yleisestihän ihmiset tykkää, kun ne saa kuulla millasta niillä on ollu. Vaikka siellä ois sitte sattunu jotaki... on voinu olla joku sairaus tai onnettomuus. (vastaaja 2)

Kyllä on noussu..noussu semmosia uusiaki asioita. --- ehkä sieltä on joskus sieltä kehityshistoriasta noussu semmosia asioita, jotka on tullu ääneen puhutuksi sillä kohtaa. (vastaaja 4)

Joskus eri lähteiden tiedot voivat olla ristiriidassa keskenään. Koska haastattelut tehdään erikseen vanhemmille ja nuorelle, usein tulee esille se, miten vähän vanhemmat tietävät nuoren asioista tai että nuorella on ihan vääriä oletuksia vanhemmistaan. Myös esimerkiksi opettajan haastattelussa huoli nuoresta voi tulla esiin vahvasti, mutta nuoren tai vanhempien haastattelussa huolta koulunkäynnistä ei tule esille. Tällaisten haastattelutulosten palautteenantotilanteessa on hyvä lähteä keskustelemaan huoliaiheista ja ristiriidoista. Palautteenantotilanteessa on myös helppo oikaista väärinkäsitykset.

8.2.6 Millaisissa tilanteissa ja miksi BAROa kannattaisi käyttää

Haastateltavat kertoivat, että BARO on hyvä kaikkien nuorten kanssa käytettäväksi. Epäselvissä tilanteissa ja ns. rajatapauksissa BAROn avulla on helppo ottaa selville, mikä tilanne oikeasti on. Pintaraapaisun sijaan saadaan selville kokonaisvaltainen näkemys nuoren ja perheen elämästä.

Se tukee tavallaan sitä, et jos arvioi sitä, että tarvittaisko vaiko eikö tarvittais, niin siinä kohtaa se on semmonen, että voi nousta, että tarvitaanko tukea vai eikö tarvita. (vastaaja 4)

Tuosta saa irti, kuinka paljon asioita on, mitä olis hyvä tietää. (vastaaja 1)

Koska BAROssa haastatellaan vanhempia ja lapsia erikseen, tilanteesta tulee koko perheen ongelma, ei vain nuoren ongelma. Toisaalta fokus on aina nuoressa. Erään haastatteluuni osallistuneen työntekijän mukaan useimmiten nuoret ovat olleet haastattelussa ”oman mokan takia” eli ovat olleet esim. pahanteossa kaupungilla. Erään haastateltavan mielestä BARO on hyvä juuri siihen, että nuorta kuullaan ilman vanhempia, mutta että vanhemmat kytketään nuoren kanssa tehtävään työhön mukaan.

Mun mielestä tää sopii kaikille nuorille, --- koska nuorille on jo tärkeää, että niitä kuullaan ilman vanhempia --- en tiedä, kelle ei sopis, kylä kaikille, että on tärkeää, että se sosiaalinen tilanne kartotaan joka puolelta. -- niin ja se, että otetaan molemmat vanhemmat. --- mä ajattelen, et se työ, mitä tehdään perheen kanssa, se on se olennainen työ. Et jos toimitaan vaan nuoren kanssa niin että ne vanhemmat jää, ei siihen liitetä mukaan, ei se niinku samalla lailla kannu. (vastaaja 2)

Haastateltavat arvelevat käyttävänsä menetelmää jatkossakin, lähinnä lastensuojelutarpeen arviointitilanteissa. Eräs haastateltavista työskenteli nuorempien lasten kanssa perheneuvolassa, joten hän ei ehkä mahdollottoman paljon tule menetelmää käyttämään, ellei pyynnöstä tee ns. ulkopuolisena. Silloin alku- ja lopputilanteisiin mukaan tarvittaisiin työpari, joka vastaa lapsen asioista. BARO on isotoinen menetelmä, siihen menee aikaa ja energiaa aika paljon, joten ihan kaikkien nuorten kanssa menetelmää ei käytetä. Systemaattista sääntöä siitä, missä tilanteessa BARO tulee käyttöön, ei tietenkään ole, vaan haastateltavat kertoivat, että BARO tulee käyttöön silloin, kun kyseessä on ”joku suurempi juttu” ja ”itellä on semmoinen tunne”.

Kyllä mä uskon, että tulen sitä käyttämään. Ihan siis sillä tavalla kun meille tulee lastensuojeluilmoitus, niin mä vähän sitä mietin, että mikäs tää tilanne on, ja usein saatan käydä yhdellä kotikäynnillä ja sitte kertoa siitä BAROsta. Et jos mun huoli herää. Tietysti se on aika raskas vetää jokaisen nuoren kohdalla, et en mä varmaan sitä sillä tavalla, et mä aina kun yli kaksoistvuotiaasta tulee lastensuojeluilmoitus, niin en varmaankaa. Että joka näpistyksestä en ehkä lähtis sitä. Mut jos se olis joku suurempi juttu, jos siinä olis jotain useampaa näpistystä, jos siinä olis jotakin, jotakin sellasta huolta, niin kyllä aion ottaa sen ihan käyttöön. (vastaaja 1)

Varmaan se on niinku lastensuojelutarpeen selvitys, missä mä käytän. Ja sitte semmosis tilanteissa, että.. niinku oma arvio siitä, että vois olla tämä. --- niin iso huoli, että käyttää näin paljon aikaa, niin se on se yksi varmaan. Voidaan selvitys tehdä tavallaan vielä lyhemmällä kaavalla. (vastaaja 3)

Aineistossani esille tuli työntekijöiden ajanpuute ja se, että resurssit eivät riitä tekemään BARO-haastattelua jokaiselle nuorelle ja perheelle. Toisaalta nähtiin, että menetelmä olisi hyvä vaikka kaikkien nuorten kohdalla käytettäväksi, mutta toisaalta nähtiin, että joillekin riittää kevyempikin kartoitus. Joskus yhteydenotto lastensuojelusta voi säikäyttää niin, että asioille aletaan perheessä tehdä muutosta. Eräs haastateltava sanoi, että BAROsta saatu tieto ja sen hyödyllisyys on paljon kiinni vanhemmista ja siitä, miten vanhemmat ottavat palautteen vastaan. Useimmissa tilanteissa BAROa on käytetty lastensuojelutarpeen arviointina lastensuojeluilmoituksen jälkeen. Joskus BAROn kautta tulleet tiedot on herätellyt perhettä jo niin paljon, että asioille on ruvettu heti tekemään jotakin.

Meiän asiakastilanne on sellanen nyt tällä hetkellä, et meillon vaan kalenteri niin täynnä, et on mietittävä, jatketaanks me tän kans työskentelyy vai ote- taanko seuraavan kerran, kun se bumerangina tulee..--- Eli katsotaan. Jos tulee toinen, niin sitten me tartutaan. Se on valitettavaa vaan, ettei kaikkia voi---. Joillekin auttaa sekin, se kertominen, et mitä tarkoittaa, että sä oot lastensuojelun asiakas ja sua vähän seurataan. --- Monet vanhemmat ottaa senkin ihan, että ups, nyt on menty liian pitkälle, entäs jo pistetään rajoja vähän.--- Se olis tarpeen, että heti tommoseen tartutaan, mut sit jos seuraava tulee, niin sit kyllä huoli nousee, et mites tää nyt taas täällä meillä on, onko tästä taas tullu ilmotus.. Sillon. --- Vaikka toisaalta ajattelis, et olis hyvä olla... mutta tää on tää työtilanne, ei meillä oo aikaa, meillä on niin paljon asiakkaita.(haastateltava 1)

Toisaalta eräs haastateltavistani kertoi, että yksi lastensuojelutarpeen arviointiin tehty haastattelu oli tuntunut vähäpätöiseltä. BAROn kautta tietoa oli tullut todella paljon ja raskailta jatkotoimenpiteiltä oli vältytty, mutta haastattelun jälkeen vanhempia osattiin ohjata ja neuvoa oikeaan suuntaan. Siinä tilanteessa menetelmä oli toiminut ennaltaehkäisevänä välineenä.

8.2.7 BAROn kompastuskivet ja kehittäminen

Kuten kaikissa menetelmissä, myös BAROssa nähtiin monimutkaisuutta ja kehitettävää. Haastattelemine ja kirjaaminen yhtä aikaa koettiin haastavaksi. Kaikki haastateltavat sanoivat, että kirjaaminen on työlästä ja ongelmia oli mm. kysymysten ja vastausten yhdistämisessä ja siinä, että haastattelun yhteydessä kirjaaminen tulisi tehdä nopeasti muutamalla sanalla.

Mä oon kirjannu samanaikaisesti jotain aina niistä vastauksista, niin se on ollu vaikeaa --- jos mä kirjaan siihen kysymyslomakkeelle, niin siihen ei paljoa mahdu, jos mä kirjaan eri lomakkeelle, niin mitä kohtaa ne sitte vastaa toisissaan.. Ja kun ei siihen kirjaukseen voinu käyttää samanaikaisesti kovin paljon aikaa, vaan pitää hyvin lyhyesti laittaa, niin se on ollu yks vaikeus. (vastaaja 3)

Haastateltavat kokivat, että haastattelu tulisi purkaa mahdollisimman pian, jotta yksityiskohdat on helppo muistaa. Vain yhdellä oli käytössään e-BARO, ja hän koki sen hyväksi apuvälineeksi, mutta e-BARO oli ollut käytössä vasta muutaman kuukauden, joten rutiinia e-BAROn kanssa haastatteluun ei ollut vielä tullut. Hän sanoi, että e-BARO auttaa yhteenvedon tekemisessä. Haastateltavat pohtivat, että kirjaaminen voisi helpottua, jos olisi työpari, joka kirjaisi ja toinen haastattelisi, tai jos yksin tehtäessä haastattelut voisi tehdä pätkissä. Kaikki olivat sitä mieltä, että e-BARO varmasti helpottaisi työtä sekä haastateltaessa että kirjaamisessa muutenkin, eli se vähentäisi työmäärää. Suhtautuminen e-BAROon oli siis positiivista, mutta käytössä se ei vielä ollut kuin yhdellä.

Sen haastattelun kirjaaminen, silloin ku haastattelee yksin, niin se ei oo ollenkaan helppoa, koska se kannattas tehdä heti. -- siinä tarvittas mun mielestä niinku työparia --- Niin että toinen haastattelee, toinen samalla kirjaa, tekee ne tarvittavat muistiinpanot, mitä tarvitaan --- Se tekninen toteutus, ku mä en oo siihen ebaroon, sitä en oo käyttäny --- et mä olettais in et se olis silloin niinku aika hyvä, hyvä työmenetelmä, jos pystyis samalla kirjaamaan. (vastaaja 2)

Haastateltavat sanoivat, että BARO on sinänsä nyt jo ihan hyvä menetelmä, mutta jotkin kysymykset, kuten ”Mitä huumeita käytät?” tai ”Kannatko asetta mukanas?” ovat Suomen oloihin liian rankkoja kysymyksiä. Helpotusta toivottiin nimenomaan siihen, että haastattelija voisi lieventää joitakin kysymyksiä. Jotkut kysymykset voisi myös jättää kokonaan väliin tai kysyä nopeammin, jos vaikuttaisi siltä, että jotkin huolenaiheet ovat turhia jonkun nuoren kohdalla. Esimerkiksi väkivaltakysymykset koettiin joidenkin kohdalla turhiksi. Haastateltavat toivoivat, että BARO-haastattelija saisi käyttää omaa harkintaa kysymyksiä tehdessään esimerkiksi muuttamalla kysymyksen ”Mitä huumeita käytät?” kysymykseksi ”Mitä ajattelet huumeista?”. Osa haastateltavista oli näin jo tehnytkin.

Haastateltavat olivat sitä mieltä, että BARO-prosessissa pitäisi aina olla mukana lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ja muutenkin BARO-prosessiin kaivattiin työparia. Osa oli sitä mieltä, että haastattelut voi tehdä yksinkin, mutta siihen olisi mukava saada työpari, sillä kaksi haastattelijaa kuulee aina enemmän kuin yksi. Toisaalta koettiin, että asiakkaalle on mukavampi, jos haastattelussa on mukana vain yksi työntekijä.

No se (parityöskentely) helpottais siinä niinku sitä, että.. että tuota voi keskittyä ihan tähän haastatteluun ja toinen olis sitten niinku kuulemas ja... ja tuota, olis.. mun mielestä se olis hyvä, mut siihen ei nyt ole mahdollisuutta. (vastaaaja 3)

Mä en tota pidä yhtään pahana sitä, et haastattelee yksin, koska jotenki se on ehkä sille asiakkaalle mukavampi, ettei siinä koko ajan oo toinen kirjaamassa. (vastaaaja 2)

Haastateltavista yksi, joka oli tehnyt haastatteluja vain työparin kanssa, aikoi ehkä uskaltautua tekemään haastatteluja jatkossa yksin. Yksi haastateltava kaipasi alku- ja loppupalautteelle työparia ja ehdotti sitä, että palautteenanto voisi toimia informaatiotilanteena kaikille osapuolille.

Haastateltavat kertoivat, että BARO sopii oikein hyvin lastensuojelun työntekijöiden menetelmäksi, mutta myös koulukuraattorille ja perheneuvolaan. Menetelmä haluttiin kuitenkin pitää vain sosiaalityössä, sillä monet menetelmät leviävät liian monen ammattiryhmän käyttöön ja jos asiakkaille tehdään sama haastattelu monessa eri toimipisteessä toisistaan tietämättä, se voi hämmentää asiakasta. Ajateltiin myös, että menetelmä menettää tehonsa, jos sitä käytetään kaikkialla. Eräs haastateltavista toivoi, että sosiaalityön menetelmänä BAROsta tehty yhteenveto voisi olla psykologin lausuntoon verrattava dokumentti. BAROn leviämistä muille paikkakunnille pidettiin hyvänä asiana, joskin hallitusti esimerkiksi työparin avulla.

Jotenki mä ajattelin, että tämä olis semmonen menetelmä, mikä kannattais pitää sosiaalityöntekijöitten menetelmänä. Kun on paljon menetelmiä, jotka tulee ensin sosiaalityöhön ja sitten niitä annetaan eri puolille.. ja muissaki ammattiryhmissä, nykyset menetelmät on paljon sitä, että jossain ne alotetaan ja sitte kaikki rupee käyttään --- Mä ajattelin, että tää on niinku nimenomaan sosiaalityöhön. Tässä vois tulla niinku se anti just, että tuota ihan vastaavasti kun psykologi tekee lapsista tutkimukset, ja antaa niistä palautteen, niin sosiaalityöntekijä voi tehdä tämmösen tutkimuksen ja antaa palautteen ja suosituksen, että mitä sen perusteella. (vastaaja 2)

Jos se tulis joka tahon menetelmäksi, niin sitte se ei oo enää kenenkään, näin mä melkein ajattelin. (vastaaja 4)

Haastateltavat kertoivat, että sinänsä perustyö ei ole BAROn käyttöönoton jälkeen muuttunut miksiäkään, mutta että BAROsta he saivat uuden työmenetelmän nimenomaan nuorten kanssa käytettäväksi. He kertoivat nuorille olevan vain vähän menetelmiä. BARO-menetelmän vahvuudeksi koettiin se, että menetelmä on strukturoitu. BAROssa pysytään aiheessa, eikä lähdetä harhapoluille. BAROsta saa paljon tietoa, joka olisi hyvä tietää, mutta ilman BAROa asia ei tulisi esille. Strukturoitu menetelmä antaa työntekijälle mahdollisuuden kysyä arkoja asioita ilman ennako-odotuksia ja -luuloja. Strukturoitu toimintatapa antaa myös työntekijälle aikaa miettiä tilannetta eri näkökulmista ja tilaa pohtia tilanteeseen eri muutosehdotuksia. Kaikilta kysytään samat, suorat kysymykset ja eräs haastateltavista kertoi, että ehkä suoraan kysyminen on tullut tavaksi muutenkin työnteossa. Hän epäili, että myös muilla menetelmillä on ollut osuutta asiaan, sillä niissäkin on menty nykyisin siihen suuntaan, että asioista puhutaan suoraan.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Odotukset BAROa kohtaan olivat positiiviset ja tietoa siitä oli saatu työkavereiden, erilaisten tiimien ja sähköpostin välityksellä. Näyttäisi siltä, että viidakkorumpu ja jonkun toisen työntekijän positiivinen kokemus menetelmästä on ollut paras viestinviejä ja mainostaja. Monien vastausten kohdalla näkyi se, että ensin työpaikalla joku työntekijä oli käyttänyt menetelmää ja hän oli suositellut BAROa työkaverilleen. Jotkut olivat jopa päässeet itse kokeilemaan menetelmää työparina ja sitä kautta olivat innostuneet menetelmästä. He, jotka olivat nähneet tai tehneet haastatteluja, he selvästi tiesivät, mitä he olivat tulleet koulutuksesta hakemaan ja he olivat selkeästi innostuneet menetelmän käytöstä. Koulutuksissa menetelmän esitleminen ja sähköpostitse mainostaminen saattaa saavuttaa myös joitakin halukkaita koulutukseen, mutta tällä kohderyhmällä paras mainostaja oli ollut työkavereiden suositus ja kosketus menetelmän käyttöön.

BARO tunnettiin paljon kysymyksiä sisältävänä haastattelumenetelmänä ja siitä toivottiin menetelmää arkityöhön lasten, nuorten ja perheiden kanssa. BARO nähtiin myös yhteistyön välineenä eri ammattinimikkeiden välillä, esimerkiksi koulukuraattorin ja lastensuojelun sosiaalityöntekijän yhteisenä mallina. BARO nähtiin ennaltaehkäisevänä ja hyvänä menetelmänä. Lomakehaastattelun ammattilaisten mielestä lasten ja nuorten kanssa tehtävään työhön tarvitaan varhaisen vaiheen puuttumismenetelmiä. Lisäksi toivottiin malleja, jossa ongelmatilanteissa lasta ja nuorta kuullaan. Lomakehaastattelussa tuli selville, että työntekijät käyttävät erilaisia menetelmiä ja työkaluja työssään, mutta ikään kuin irrallaan, ilman suurempia kehikkoja ja malleja. Tämä on tullut esille myös aikaisemmin esittämässäni muissa tutkimuksissa. (Möller 2005, 22; Oranen 2006, 11–12.)

Kokemukset BARO-menetelmän käytöstä olivat positiivisia. BARO koettiin menetelmäksi, jonka käyttöön oppii sitä käyttämällä. Tutkimuksessani nousi esiin se, että työntekijöillä ei ole paljon menetelmiä nuorten kanssa käytettäväksi, mutta BARO on hyvä menetelmä juuri nuorten kanssa tehtävässä työssä. BARO-haastattelujen tekeminen koettiin sekä asiakkaan että työntekijän kannalta helpoksi. Asiakkaan on helppo vastata kysymyksiin ja työntekijälle monipuoliset kysymykset antavat vastauksia sellaisiin kysymyksiin, joita ei olisi muuten huomannut kysyä.

Jokaisen osapuolen neutraali kuunteleminen koettiin tämän menetelmän anniksi. Menetelmä antaa tilaa ja rauhaa työntekijälle tutustua perheen tilanteeseen kokonaisvaltaisesti. Tutkimuksessani selvisi, että BARO-haastatteluista nousee esiin monipuolista tietoa. BAROsta nousee esiin monipuolista tietoa ensinnäkin sitä kautta, että kysymyksiä on paljon, mutta myös sitä kautta, että menetelmää käytettäessä haastatellaan sekä nuorta, vanhempia että muita tahoja. Kolmannen osapuolen eli koulun ja poliisin edustajien haastatteluja oli käytetty vähän, mutta ne koettiin kuitenkin hyväksi niin, että asioihin voi saada myös näiden tahojen näkökulman, mikäli työntekijä niin haluaa. Erään haastateltavani mielestä BARO on hyvä juuri siihen, että nuorta kuullaan ilman vanhempia, mutta että vanhemmat otetaan nuoren kanssa tehtävään työhön mukaan. Lastensuojelutyötä on kritisoitu siitä, että lapsi unohdetaan ja tilanne välittyy vanhempien kertomana. Kun taas on lähdetty lapsilähtöisempään suuntaan, sitä on kritisoitu siitä, että se unohtaa vanhemmat kokonaan. Tärkeänä pidetään, että lapsi on ensisijainen asiakas, mutta että vanhemmat kytketään olennaisesti työhön. (Tulensalo & Muukkonen 2005, 307.) Lain mukaan lastensuojelutarpeen arviointi tulee olla lapsen kokonaistilanteen arviointia, ja se ottaa kantaa esim. lapsen kasvuolosuhteisiin, huoltajien kasvatustarpeeseen ja lastensuojelutoimenpiteiden tarpeisiin (Räty 2007, 169).

Lastensuojelutarpeen arviointi säädettiin lakiin siksi, että jo alkukartoitus olisi interventio sinänsä. Lastensuojelutarpeen selvityksen avulla palveluiden toivottiin kohdentuvan alusta asti oikein. (Laiho 2007, 143.) Haastatteluissani tuli esille, että joskus jo pelkän BARO-haastatteluiden perusteella esiin nousee asioita, joiden avulla perhe tarttuu ongelmiinsa ja muuttaa tapojansa. Toisaalta jos he eivät siihen itse kykene, perhe saa jatkossa tukea elämäänsä. BAROn avulla päästään käsiksi

siihen, mitä ongelmia nuorella tai perheellä on ja aina lopuksi työntekijä perheen kanssa pohtii yhdessä, mitä tilanteelle voitaisiin tehdä. Menetelmä tuo kokonaisvaltaista tietoa perheen tilanteesta ja näin palvelut on helppo kohdentaa oikein selvityksenteon jälkeen. Lastensuojelutarpeen arvioinnin haluttiin tuovan työkäytäntöihin myös lapsilähtöisyyttä (Laiho 2007,133). Lomakehaastatteluni mukaan lapsen ja nuoren kuuleminen varhaisessa vaiheessa koettiin erityisen tärkeäksi lasten ja nuorten kanssa tehtävässä työssä. Lasten ja nuorten kuuleminen ja heidän asemansa parantaminen oli myös alkuperäinen lastensuojelun kehittämisen suunta (Oranen 2006, 1). Teemahaastattelun mukaan BARO-haastatteluissa sekä nuoret että vanhemmat saavat rauhassa tuoda asiaan oman näkökulmansa ja kaikkien mielipidettä kuunnellaan. Tutkimukseni perusteella tätä menetelmää käytäessä jokainen, myös nuori, saa äänensä kuuluviin. Menetelmä on lapsilähtöinen myös niin, että kysymysten fokus on aina nuorella, eivätkä esimerkiksi vanhemmat lähde liikaa pohtimaan haastattelujen aikana omia ongelmiaan tai muita asiaan liittymättömiä asioita. Myös koulun osapuolen haastattelut nähtiin hyvänä tässä menetelmässä juuri siksi, että se keskittyy vain nuoren toimintaan koulussa.

BARO nähtiin työntekijän kannalta työtä helpottavana menetelmänä lastensuojelutyön arjessa. Suunnitelmallisuuden haluttiin tuovan työntekijälle jouhevuuksia (Möller 2004, 19). BARO strukturoituna haastattelumallina koettiin hyväksi siitä näkökulmasta, että kysymykset ovat valmiina ja työntekijän on helppo ottaa ne käyttöön. BARO tuo menetelmänä työntekijälle suunnitelmallisuutta ja vähentää emotionaalista kuormitusta niin, että työntekijän ei tarvitse miettiä, miten ottaa vaikea asia esille, kun kysymyslomakkeisto hoitaa sen. Monialaisen tiimin konsulttiomahdollisuus on tutkimukseni perusteella myös hyvä olla olemassa. BARO-haastattelija ei ole yksin siinä vaiheessa, jos eteen tulee vaikea tilanne, vaan silloin apua saa konsulttiotiimistä. Tutkimukseni mukaan varsinkin alkuvaiheessa menetelmän käyttöön saa tukea tiimistä.

Lastensuojelutarpeen selvitysvaihe päättyy yhteenvedon laatimiseen (Laiho 2007, 144). Kun BARO-haastattelut on tehty, yhteenvedo ja palautteenantomalli koettiin helpoksi tehdä. Kun haastatteluiden aikana vaikeat asiat on jo kertaalleen sanottu ääneen, työntekijän on helppo nostaa ne esiin palautekeskustelussa asiakkaan omin sanoin. Tärkeäksi nähtiin se, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityönteki-

jän pitäisi olla mukana alku- ja loppupalautteessa, vaikka BARO-haastattelut tekisikin joku muu kuin lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Lähtökohtana on, että lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tekee lastensuojelutarpeen arvioinnin (Räty 2007, 169). Lisäksi loppupalautteesta nähtiin mahdollisuutena jakaa tietoa kaikille lapsen asioissa toimiville viranomaisille. Tutkimuksessani nousi esille, että BAROn yhteenvedossa on selkeästi ja kootusti haastatteluista esiin nousseet asiat. Kokonaisvaltaisen kartoituksen, yhteenvedon ja palautteenannon jälkeen työntekijän tai muun tahon on helppo lähteä työskentelemään perheen kanssa. Myös eri toimintayksikköjen työ on helppo nivoa yhteen haastatteluista saadun yhteenvedon avulla. Yhteenvedo nähtiinkin selkeänä, sosiaalialan ammattilaisen lausuntona. Tämä olisi varmasti kaivattu suunta, sillä sosiaalialan ammattilaisten silmien heidän lausuntojaan ei ole arvostettu niin paljoa kuin esimerkiksi lääkärin lausuntoja. (Möller 2005, 22). Sosiaalialan ammattilaisen lausunnon vahvistumisen vuoksi BARO haluttiin pitää menetelmien viidakossa nimenomaan sosiaalityön menetelmänä.

Moni voi pitää BAROa kylmänä ja koneellisena työvälineenä, sillä tarkoituksena ei vielä arviointivaiheessa ole luoda asiakkaaseen luotettavaa suhdetta, vaan haastatteluiden tarkoitus on kerätä vain mahdollisimman monipuolista tietoa. Esimerkiksi LEK- ja alkuvaiheen tilannearviomalli korostavat lämmintä suhdetta asiakkaaseen jo lastensuojelutarpeen selvitysvaiheessa, jotta työskentely olisi jatkossa luontevampaa. Tutkimuksessani nousi esille, että myös BARO-prosessin jälkeen työntekijän on helppo lähteä työskentelemään eteenpäin, vaikka ns. lämmintä suhdetta ei olekaan luotu. Toki haastattelutilanteen tulee olla luotettava ja avoin, mutta itse työskentelyä ei vielä BAROn aikana aloiteta. Tutkimukseni perusteella tämän arviomallin tyyli sopii nuorille, eikä strukturoitua, perinteisessä mielessä kylmää mallia pidetty ollenkaan huonona. Mielestäni tärkeintä on, että BARO-työskentely aloitetaan käymällä läpi, mitä työskentelyssä tapahtuu ja miksi BARO-kysymykset esitetään. Kerrotaan myös, että vasta haastattelujen jälkeen keskustellaan siitä, miten jatkossa edetään. Se, että asiakkaalle kerrotaan, mitä lastensuojelutarpeen arvioinnissa tehdään, lisää työn suunnitelmallisuutta ja läpinäkyvyyttä (Möller 2004, 18). Näin asiakkaan on helpompi osallistua haastatteluun.

Hurtig (2003b, 13) on tuonut ilmi, että asiakas liittyy lastensuojelutyön arviointiin usein kontrollin, jolloin asiakkaalla on negatiivinen mielikuva tehtävästä työstä ja arvioinnista. Hurtig (2003b, 13) ja Möller (2005, 24) kirjoittavat, että jos arvioinnin perustelut ovat epäselviä, asiakas usein suhtautuu yhteistyön aloittamiseen epäilevästi ja työntekijä nähdään ulkopuolisena arvioijana. Usein asiakas voi ajatella, että hänen omalla mielipiteellään ole väliä, sillä sosiaalityöntekijä tekee kuitenkin omat päätöksensä. Tutkimuksessani nousi esille, että sekä nuoret että vanhemmat ovat suhtautuneet BARO-menetelmään hyvin. Etenkin vanhemmat olivat kaivaneet perusteluja sille, miksi ja miten tätä menetelmää tehdään, mutta kun oli päästy alkuun, haastattelut olivat menneet hyvin. Möller (2004, 27) tuo esille, että lapset ja nuoret haluavat puhua asioistaan ja heillä on paljon kerrottavaa perheensä tilanteesta. Haastattelemillani työntekijöillä on jäänyt sellainen kuva BARO-haastatteluja tehdessä, että nuoret haluavat puhua asioistaan ja ovat tyytyväisiä, kun heiltä kysytään suoraan. Näkisin tärkeänä juuri perustelut ja tiedon antamisen asiakkaille työskentelyn aloituksessa.

Kehitettävää BAROssa nähtiin työparijärjestelmässä. Haastatteluja oli tehty eri tavoin, mutta esille nousi se, että työparia haastattelun tekemisessä tarvitaan. Eri-tyisesti kirjaaminen haastattelujen aikana koettiin raskaaksi ja siihen kaivattiin työparia niin, että toinen haastattelee ja toinen kirjaa. Resurssipula nousi esille tätä tutkimusta tehdessäni, eli työparia ei aina ole saatavilla, joten e-BARO auttaisi tekemään haastattelut yksin. Näkisinkin, että e-BARO-koulutus ja sen systemaattinen käyttöönotto olisi tärkeä askel siihen, että menetelmää käytettäisiin enemmän ja sujuvasti. Toisaalta lastensuojelulain mukaan lastensuojelutarpeen arviointi olisi tehtävä parityöskentelynä (Räty 2007, 170). Resurssit nousivat esiin myös siitä näkökulmasta, että työntekijöillä ei ole tarpeeksi aikaa tehdä BARO-haastatteluja jokaiselle nuorelle ja perheelle. Toisaalta koettiin, että kaikille ei tarvitakaan näin ”raskasta” menetelmää, mutta toisaalta kaikista haastatteluista oli noussut paljon tärkeää tietoa esille. Olettaisinkin, että ehkä BAROa käytettäisiin enemmänkin, jos resurssit antaisivat myöten.

Toinen kehitettävä asia, joka nousi esille tutkimuksessani, on toive siitä, että BARO-haastattelija saisi soveltaa kysymyksiä, jos ne eivät ole ajankohtaisia Suomessa tai jos työntekijä ei koe tarpeellisiksi niitä esittää. Esimerkiksi väkivaltakysymykset koettiin joidenkin kohdalla turhiksi. Toisaalta viime aikoina on ilmennyt esimerkiksi äärimmäisiä väkivaltatekoja, joiden tekijöistä kukaan ei olisi uskonut mitään sellaista, joten omasta mielestäni kysymykset voisi esittää kaikille.

Tutkimukseni perusteella sekä odotukset että kokemukset BAROsta olivat pääosin myönteisiä. BARO auttaa hahmottamaan perheen tilanteen kokonaisuutena. Eri osapuolet tuovat asiaan oman näkemyksensä ja tilannetta tarkastellaan kokonaisvaltaisesti. Menetelmä tuo kehikon irralliselle työlle, jossa menetelmiä ja työkaluja käytettäisiin ilman suurempaa tausta-ajatusta. Tutkimukseni perusteella BARO on hyvä menetelmä lastensuojelutarpeen arviointiin kokonaisvaltaisena alkukartoitukseksi. Työntekijän lisäksi nuori ja perhe itsekin saa selvyyttä siihen, mitä minun elämäni on ja on ollut. Tutkimukseni mukaan menetelmä sopii hyvin lastensuojelutarpeen arviointiin, mutta myös muuhun lasten ja nuorten kanssa tehtävään työhön, esimerkiksi koulukuraattorin työhön.

10 POHDINTA

Tämä opinnäytetyö on herättänyt minulle monenlaisia tuntemuksia ja ajatuksia. Prosessissa on ollut sekä ylä- että alamäkiä. Ennen yhteydenottoa Pohjanmaa-hankkeeseen en ollut kuullutkaan BARO-menetelmästä, eli en tiennyt siitä mitään. Lastensuojelu sektorina oli minulle uusi, eikä minulla ollut siitä tietoa kovinkaan paljoa. BARO aiheena vaikutti minusta alusta asti mielenkiintoiselta ja innostus siitä on säilynyt koko prosessin ajan. Aiheessa kiehtoi sen vieraus, erilaisuus ja uutuus. Toisaalta se on ollut myös haaste tämän työn tekemiseen, sillä esimerkiksi tarkkaa teoretietoa BAROsta oli melko vähän saatavilla ja sitä oli hankalaa etsiä.

Aineiston kerääminen ensin ja sitten vasta teorian kirjaaminen on ollut ihan hyvä järjestys, vaikka aineistoa oli tietysti aika vaikea kerätä ilman teoriapohjaa. Aineiston kerääminen ennen teoriaa on aiheuttanut sen verran ongelmia, että varsinkin lomakehaastattelua valmistellessa ja sitä tehdessä itsellä oli epävarma olo koko opinnäytetyön tavoitteista ja suunnasta. Vaikka minulla ei ole ollut laajempaa teoretietoa ennen aineiston keräämistä, koen tärkeäksi sen, että kävin itse BARO-koulutuksen ja sain siitä perustiedot. Minulla oli siis haastatteluja tehdessä sama koulutus kuin BARO-haastattelijoilla, mutta heillä oli tietenkin lisäksi kokemusta menetelmän käytöstä. Koen, että haastattelut oli helppo tehdä BARO-koulutuksen ansiosta, vaikka tavoitteet olivatkin vielä mietinnässä. Tavoitteiden ollessa hukassa myös kaksi tutkimusongelmaa ovat antaneet minulle pohtimisen aihetta koko prosessin ajan. Melko pitkään kaksi erillistä tutkimusongelmaa olivat irrallaan toisistaan, eikä niistä näyttänyt tulevan järkevää kokonaisuutta niin, että opinnäytetyöstä olisi ehjä ja tiivis. Lomakehaastattelussa kysyttiin monenlaisia kysymyksiä, jotka tippuivat lopullisesta työstäni pois, mutta sieltä löytyi myös sopivaa tietoa liitettäväksi teoriaosuuteen johtopäätöksissä. Prosessin aikana kaksi eri osiota liittyi hyvin toisiinsa teoretiedon avulla ja tavoitteet muotoutuivat järkeväksi sitä enemmän, mitä enemmän työtä teki.

Opinnäytetyön tekemiseen ja etenemiseen on vaikuttanut paljon ulkomaanvaihtoni keväällä 2009. Ulkomaanvaihto teki pakollisen tauon opinnäytetyön tekemiseen ja ennen taukoa minulla oli kasassa vasta aineisto aukikirjoitettuna sekä jotain ajatusta taustateoriasta. Tauko vaikutti opinnäytetyöprosessiin positiivisesti niin, että minulle uusi ja vieras aihe sai kypsyä. Toisaalta että ulkomaanvaihdon jälkeen opinnäytetyön tekeminen ei oikein luistanut. Kesällä 2009 työssäni oli vaikeuksia ja tuntui siltä, ettei opinnäytetyöni valmistuisi koskaan. Työn tekeminen on oikeastaan aloitettu vasta elokuussa 2009 ja syyskuussa 2009 aineisto alkoi taas aueta ja elämään uudestaan ja silloin työstin teemahaastattelun analysoinnit. Lokakuussa 2009 kirjoitin opinnäytetyön teoriaosuuden ja se oli hyvinkin erilainen, mitä alun perin olin kuvitellut ja suunnitellut. Loppujen lopuksi teoritietoa oli yllättävän helppo etsiä ja suunnata oman tutkimuksen tulosten suuntaan. Nyt koen, että kokonaisuus on järkevä ja olen tyytyväinen lopputulokseen. Koko opinnäytetyöprosessin ajan olen käyttänyt paljon ohjausta apunani ja olen kokenut sen erittäin tärkeäksi. Ohjauksesta olen saanut vahvistusta omille ajatuksilleni ja työn suunta- viivoille.

Vaikka BARO aiheena on kiinnostanut ja innostanut minua koko opinnäytetyöprosessin ajan, välillä on ollut väsymystä ja etenkin kesällä 2009 kaipasin työparia rinnalleni. Yksin tekemisessä on ollut se hyvä puoli, että olen saanut tehtyä sitä joka päivä vaikka tunnin, eikä tekemisen malleista ole ollut kenenkään kanssa kiistoja. Toisaalta opinnäytetyön tekeminen työparin kanssa olisi jaksottunut tietyille päiville ja tunneille, ja se olisi ollut selkeämpää oman ajanhallinnan kanssa. Nyt olen tehnyt opinnäytetyötä ja muita opintoja sekaisin. Tämä johtunee siitä, että minulla on nyt syksyllä ollut aika paljon opintoja tehtävänä ulkomaanvaihdon takia. Tämän voi ajatella olevan negatiivinen seikka, sillä nyt en ole päässyt selkeästi irti ollenkaan koulutöistä, vaan ne ovat olleet taustalla koko ajan. Muut opinnot ovat täyttäneet viikot, joten opinnäytetyön tekeminen on vienyt syksyn 2009 lähes jokaisen viikonlopun. Joka tapauksessa työ on nyt kasassa, eikä valmistumisenkaan myöhästynyt. Jos lähtisin nyt tekemään uudestaan tätä tutkimusta, tekisin siitä vähän erilaisen ja kysyisin erilaisia kysymyksiä. Jättäisin lomakehaastattelun kokonaan väliin ja ottaisin enemmän haastateltavia teemahaastatteluihin. Mielestäni tulokset olivat kuitenkin kattavia ja kuvaavia myös neljällä haastateltavalla.

Muukkonen (2008, 18) kertoo, että lastensuojelutarpeen selvitys on prosessina ja toimintatapana hyvin kehittynyt ja se on nykyisin tunnettu ja melko hyvin käytetty. Vaikka asiakkuuden alkutyö kaipaa edelleen kehittämistä, suuret linjat ovat selkeät. Ilman toimivaa lakia ja menetelmiä se ei olisi varmastikaan ollut mahdollista. Vaikka tässä työssä olen tuonut julki erilaisia alkuarvioinnin malleja, en ole halunnut tuoda niitä esiin niin, että joku olisi toistansa parempi. Jollekin työntekijälle sopii toinen tyyli ja toiselle toisenlainen. Asiakkaat ovat yksilöllisiä, ja joihinkin tilanteisiin BARO voi olla soveltuva malli, toisiin taas enemmän kontaktia vaativa, jo työtä tekevä malli. Tärkeää mielestäni on se, että tämän työn myötä esiin on tuotu kaksi toiminnallista menetelmää, ja yksi strukturoitu, nuorten kanssa käytettävä menetelmä. Mielestäni on myös hyvä, että suunnitelmallisuutta ja laajaa arviointia korostavaa näkemystä on lähdetty tuomaan julki myös alkuarvioinnin jälkeen tehtävään työhön lastensuojelussa (Muukkonen 2008, 18).

Mielenkiintoista on, että jokaisessa opinnäytetyön vaiheessa esille tuli sosiaalityöntekijöiden kiire. Niin haastateltavia etsiessäni, lomakehaastatteluiden vastauksissa lukiessa, kuin teemahaastatteluissakin esiin nousi resurssien puute niin, että suuria menetelmiä ei kerkeä käyttämään niin paljoa kuin työntekijä haluaisi, tai asiakkaat tarvitsisi. Vaikka BARO onkin raskas menetelmä, se voisi toimia ennaltaehkäisevänä menetelmänä isompia ongelmia vastaan, jos resursseja lisättäisiin. Sosiaalityöntekijöiden puute ja heidän kiireensä tuo mielestäni tärkeän näkökulman siihen, että lastensuojelun sosiaalityössä käytettäisiin enemmän sosiaaliohjaajia. Sosiaalialan kompetenssianalyysissä sanotaan, että sosionomi (AMK):n tulisi osata soveltaa erilaisia työmenetelmiä tarkoituksenmukaisesti. Rätty (2007, 170) kirjoittaa, että lastensuojelutarpeen selvitys tulee tehdä parityöskentelynä ja selvityksestä vastaa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Vastaavan sosiaalityöntekijän työparina voi olla toinen sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä. Näen, että vaikka lastensuojelutarpeen arvioinnin päävastuu kuuluu sosiaalityöntekijälle, sosionomin koulutuksen saanut työntekijä voisi toimia sosiaalityöntekijän työparina alkuarviota tehdessä. Mielestäni koulutuksemme antaa hyvän edellytyksen toimia työparina sosiaalityöntekijälle. (Sosiaalialan koulutusohjelman kompetenssianalyysi, [viitattu 1.11.2009].)

Toivon, että BARO löytäisi paikkansa työntekijöiden arjessa. BARO-menetelmän voi ajatella olevan sekä konkreettinen työkalu työntekijän käyttöön, mutta toisaalta se vie eteenpäin ennaltaehkäisevää ja varhaisen puuttumisen näkökulmaa. Mielestäni mallit eivät ole vielä päässeet tarpeeksi esille, eikä ole selkeitä käsitteitä siitä, mikä on malli, mikä menetelmä ja mikä teoria. Omassa tutkimuksessani ja muuallakin (Möller 2005, 22; Oranen 2006, 11–12) on noussut esille se, että työkaluja käytetään irrallaan ja jään pohtimaan sitä, että tehdäänkö työtä turhaan, kun työkalut eivät nivoudu mihinkään suurempaan ajatukseen. Mallin avulla sekä työntekijä että asiakas saisi selkeän kehikon siitä, miten, mitä ja miksi työtä tehdään. Kun menetelmien ympärillä olisi selkeä malli, arviointityöstä tulisi kokonaisvaltaista ja kaikki osapuolet huomioonottavaa. Tärkeää olisi, että yksittäinen työntekijä saisi menetelmän käyttöönotossa koko työyhteisön tuen. Jos muutkin työyhteisössä käyttäisivät samaa menetelmää, niin kokemuksia ja pulmatilanteita voitaisiin pohtia yhdessä. Lisäksi toivoisin, että menetelmä voisi olla yhteistyön väline rajapinnat ylittävälle työlle. Näkisin, että BARO on yksi vastaus siihen, mitä sosiaalityöltä tänä päivänä kaivataan.

Lastensuojelu ja BARO menetelmänä ei ole minulle enää uusi, vaan voin sanoa, että tämän opinnäytetyön tekeminen on antanut minulle paljon tietoa ja näkökulmia lastensuojelutyöhön. Sosionomin kompetenssiohjelmassa sanotaan, että sosionomi (AMK):n tulisi hahmottaa palveluiden muutoksia sekä osallistua niiden monipuoliseen kehittämiseen. Voin nähdä tämän työn kautta oman ”sosionomiuteni” kasvaneen, sillä vaikka sosionomina itse en tekisikään lastensuojelutarpeen arviointeja, minun on tärkeä tietää, mistä viimeaikainen lastensuojelutyön ja lastensuojelutarpeen kehittäminen on lähtenyt liikkeelle ja mitkä kehittämistyön tulokset ovat. (Sosiaalialan koulutusohjelman kompetenssianalyysi, [viitattu 1.11.2009].)

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. 3.uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Arki, arvot, elämä, etiikka: Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2005. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö. Talentia ry: Ammattieettinen lautakunta.
- Arnkil, T. & Eriksson, E. 1996. Kenelle jää kontrollin Musta Pekka -kortti? Stakes. Tutkimuksia 63.
- Dokumentointi lastensuojelussa. 9.9.2009. [Verkkosivu] Sosiaaliportti: Lastensuojelun käsikirja. Stakes. [Viitattu 20.9.2009.] Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/dokumentointi/>
- Doreleijers, T.A.H. & Spaander, M. 2001. The Development and Implementation of the BARO: A New device to Detect Psychopathology in Minors with First Police Contacts. In: Corrado, R.R., Roesch, R., Hart, S.D. & Gierowski, J.K. Multi-Problem Violent Youth: A Foundation for Comparative Research on Needs, Interventions and Outcomes. Amsterdam: IOS Press. 232–240.
- Eskola, J. 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II : näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 133–157.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino
- Forsberg, H. 1998. Perheen ja lapsen tähden: Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto
- Forsberg, H. 2000. Lapsen näkökulmaa tavoittamassa: Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. Julkaisuja 24.
- Forsberg, H. 2002. Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa: Arviointitutkimus Lapsen aika – projektista. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. Julkaisuja 31.
- Heikkilä, L. 2008. BARO-käsikirja: Työväline nuorten arviointiin. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto: Työkirjoja ja oppaita 2008:5.
- Heino, T. 1997. Asiakkuuden hämäryys lastensuojelutyössä: Sosiaalityöntekijän tuottama määrittely lastensuojelun asiakkaaksi. Helsinki: Stakes. Tutkimuksia 77.

- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007 Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S., Remes P. & Sajavaara, P. 2009 Tutki ja kirjoita. 15., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi
- Hurtig, J. 2003a. Lasta suojelemassa: Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Acta universitatis lapponiensis 60.
- Hurtig, J. 2003b. Perhetyö lastensuojelutyönä. Teoksessa: Hurtig, J., Hautajärvi, S. & Rantalaiho U-M. Lastensuojelua kehittämässä: Arvioivia näkökulmia Nuorten ystävien Lapsi Lapissa – projektiin. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 46. 7–99.
- Kanaoja, A. & Turunen, M-M. 1996. Tähän suuntaan lastensuojelu! Helsinki: Stakes. Aiheita: 4/1996.
- Kiviniemi, K. 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 68–84.
- Kääriäinen, A. 2006. Alkuvaiheen tilanearviointi lastensuojelussa -opas. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto: Digipaino.
- Kääriäinen, A., Leinonen, A. & Metsäranta, H. 2006. Lastensuojelutyön dokumentointi: Opastusta ja ideoita käytäntöön. Helsinki: Yliopistopaino.
- L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki. [www-dokumentti]. [viitattu 12.9.2009]. Saatavana: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Laiho, K. 2007. Asiakasryhmäkohtainen sosiaalityö: Lastensuojelu. Teoksessa: Kanaoja, A., Lähteinen, M., Marjamäki, P., Laiho, K., Sarvimäki, P. Karjalainen, P. & Seppänen, M. Sosiaalityön käsikirja. Jyväskylä: Tietosanoma Oy, 132–161.
- Laitila, M. <xxx.xxx@xxx.fi> 2.2.2009. Tietoja opinnäytetyöhön. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti] Vastaanottaja: Helena Kuvaja. [viitattu 2.2.2009]
- Lastensuojelun dokumentoinnin haasteita. 9.9.2009. [Verkkosivu] Sosiaaliportti: Lastensuojelun käsikirja. Stakes. [Viitattu 20.9.2009.] Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/dokumentointi/haasteita/>

- Mitä on lastensuojelu? 22.4.2009 [Verkkosivu]. Sosiaaliportti: Lastensuojelun käsikirja. Stakes. [Viitattu 12.9.2009.] Saatavana: http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mita_on_lastensuojelu/
- Muukkonen, T. (toim.) 2008. Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. [Verkkojulkaisu]. Yliopistopaino. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 17/2008. [Viitattu 25.10.2009]. Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/59047b25-bcc9-4ab3-a948-0e2676c8a729/Suunnitelmallinen%20sosiaality%C3%B6%20lapsen%20kanssa.pdf>
- Mäntysaari, M. 1999. Arviointitutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa: Eräsaari, R., Lindqvist, T., Mäntysaari, M. & Rajavaara, M. (toim.) Arviointi ja asiantuntijuus. Helsinki: Gaudeamus, 54–68
- Möller, S. 2004. Sattumista suunnitelmallisuuteen: Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Jyväskylä: Pesäpuu ry. Pesäpuun opas- ja käsikirjat 1/2004.
- Möller, S. 2005. Arviosta sanoisin: Tutkimus lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta. Jyväskylä: Pesäpuu ry. Tutkimuksia 1/2005.
- Nuoren elämäntilanteen arviointi BARO-menetelmällä. Pohjanmaa-hanke. Esite.
- Oranen, M. 16.8.2009. Lasten osallisuus. [Verkkosivu]. Sosiaaliportti: Lastensuojelun käsikirja. Stakes. [Viitattu 24.9.2009]. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/#otsikko5>
- Oranen, M. 2006. Tutkimista ja tunnustelua – Lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehittämissuuntia. [Verkkojulkaisu.] Alkuarviointi ja avo-
huolto – työryhmän loppuraportti 22.3.2006: Lastensuojelun kehittämissuunnitelma. [Viitattu 20.8.2009] Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/a79d1456-1e50-4116-8815-96c6e88f21fd/Alkuarviointi%20Loppuraportti.pdf>
- Oranen, M. 2001. Perheväkivallan varjossa: Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry. Julkaisu 30.
- Pekki, A. & Tamminen, T. 2002. Lapsen ehdoilla. Vammala: Kunnallissalan kehittämissätiö. Tutkimusjulkaisu 33.
- Pohjanmaa-hanke. Ei päiväystä. [verkkosivu] [Viitattu 5.10.2009]. Saatavissa: <http://www.pohjanmaahanke.fi/Default.aspx?id=519309>,
<http://www.pohjanmaahanke.fi/Default.aspx?id=455964> sekä
<http://www.pohjanmaahanke.fi/Default.aspx?id=558218>
- Raunio, K. 2000. Sosiaalityö murroksessa. Tampere: Gaudeamus.

- Rostila, I. 2001. Tavoitelähtöinen sosiaalityö: Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Rousu, S. & Holma, T. 1999. Laadunhallinnan perusteita lastensuojelutyöhön: Toimintamalleja ja työvälineitä kuntien sosiaalitoimistojen laatutyöhön. Helsinki: Suomen kuntaliitto: Lasso.
- Räty, T. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita.
- Sinko, P. 2004. Laki ja lastensuojelu: Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsinki: Palmenia-kustannus. Helsingin yliopisto / Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia: Oppimateriaaleja 127.
- Sosiaalialan koulutusohjelman kompetenssianalyysi. ECTS –työryhmä 20.3.2006. [Verkkosivu] Sosiaaliportti. [Viitattu 1.11.2006]. Saatavissa: http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_ammattitutkinto/
- Taskinen, S. 2007. Lastensuojelulaki: Soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 65. Helsinki: Stakes.
- Tulensalo, H. & Muukkonen, T. Lapsikeskeinen tilannearvio ja työprosessi lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa: M. Satka, S. Karvinen-Niinikoski, M. Nylund, & S. Hoikkala, (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. 2005. Helsinki: Palmenia-kustannus. 304–321.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus
- Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.
- Westerlund, P. & Isakkson, S. 2001. Barnavårdsutredning: Information reflektion mobilisering. Elanders Gummersons. Falköping.

LIITTEET

Liite 1: Yhteenveto riskitekijöistä ja suojaavista tekijöistä

Yhteenveto riskitekijöistä ja suojaavista tekijöistä		
Osa-alueet	Suojaavat tekijät	Riskitekijät
1. Rikos		
2. Toimintakyky koulussa/ työssä		
3. Toimintakyky vapaa-ajalla		
4. Kasvuolot		
5. Kehityshistoria		
6. Toimintakyky perheessä		
7. Käyttäytyminen		
8. Päihteiden käyttö/ uhkapelit		
9. Tunteet		

Liite 2: Huolen vyöhykkeiden perusarviointitaulukko

Osa-alue	Haastateltava	Ei voida arvioida	Ei huolta	Jonkin verran huolta	Paljon huolta	Erittäin paljon huolta
1. Rikos	nuori vanhemmat poliisi/koulu					
2. Toimintakyky koulussa	nuori vanhemmat koulu/muu					
3. Toimintakyky vapaa-ajalla	nuori vanhemmat koulu/muu					
4. Kasvuolot	nuori vanhemmat koulu/muu					
5. Kehityshistoria	nuori vanhemmat koulu/ muu					
6. Toimintakyky perheessä	nuori vanhemmat koulu/muu					
7. Käyttäytyminen	nuori vanhemmat poliisi/ koulu/ muu					
8. Päihteiden käyttö/uhkapelit	nuori vanhemmat poliisi/koulu/muu					
9. Tunteet	nuori vanhemmat koulu/muu					

(Heikkilä 2008, 32.)

Liite 3: Indeksitaulukko

1. RIKOS <i>vanhempi: Aikaisemmat poliisiyhteydet</i>	☐ Ei koskaan	☐ Kerran	☐ 3 >
2. TOIMINTAKYKY KOULUSSA <i>nuori: Ongelmia koulussa</i>	☐ Ei	☐ Joitain	☐ Paljon
<i>vanhempi: Ongelmia opettajien kanssa</i>	☐ Ei	☐ Joskus	☐ Paljon
4. KASVUOLOT <i>nuori: Väkivaltaa perheen ulkopuolella</i>	☐ Ei ollenkaan/ vähäisessä määrin	☐ Kohtalaisesti	☐ Vakavaa
<i>vanhempi: Isän yhteydet terveys- (tms.) viranomaisiin</i>	☐ Ei	☐ Kyllä	
5. KEHITYSHISTORIA <i>nuori: Laitosmenneisyys</i>	☐ Ei	☐ Kyllä	
<i>vanhempi: Vaarallisia tekoja</i>	☐ Ei koskaan	☐ Joskus	☐ Usein
8. PÄIHTEIDENKÄYTTÖ/UHKAPELIT <i>nuori: Päihteiden käytöstä aiheutuneet ongelmat</i>	☐ Ei	☐ Vähän	☐ Kohtalaisesti ☐ Vakavia
9. TUNTEET <i>nuori: Kipukokemukset</i>	☐ Ei yhtään	☐ Vähän	☐ Melkoisesti ☐ Vakavia
<i>vanhempi: Mieliälä</i>	☐ Hyvä	☐ Vähän ongelmallinen	☐ Vakavasti ongelmallinen

(Heikkilä 2008, 32.)

Liite 4: Lomakehaastattelun sähköpostipyyntö

Hei!

Olen Seinäjoen ammattikorkeakoulun kolmannen vuoden sosionomi (AMK) -opiskelija ja teen opin-
näytetyötäni Pohjanmaa -hankkeelle. Tavoitteenani on tutkia sekä BARO-menetelmään kouluttau-
tuneiden kokemuksia menetelmästä että koulutukseen tulleiden odotuksia BAROsta. Toivon sinun
palauttavan lomakkeen täytettynä koulutuksessa 27.11. Kauhajoella.

Kiitos!

Helena Kuvaja
helena.kuvaja@seamk.fi
050 / 544 6680

Liite 5: Kyselylomake BARO-koulutukseen tuleville

Esitiedot

Koulutus _____

Ammatti/työtehtävä _____

Työvuodet lasten ja nuorten parissa _____

Koulutuspäivät

Mistä/keneltä sait tietoa tästä koulutuksesta?

Mitä odotuksia sinulla on näitä koulutuspäiviä kohtaan?

Lasten ja nuorten pahoinvointi sekä niihin puuttuvat menetelmät

Miten lapset ja nuoret mielestäsi voivat?

Minkälaisia menetelmiä tarvittaisiin, jotta lasten ja nuorten ongelmiin voitaisiin puuttua?

Oletko käyttänyt työssäsi menetelmiä lasten ja nuorten ongelmien havaitsemiseksi?

Jos olet käyttänyt menetelmiä ongelmien havaitsemiseksi, niin mitä ja millaisia menetelmiä olet käyttänyt?

Ovatko menetelmät hyödyllisiä?

BARO

Mitä tiedät BAROsta nyt?

Mistä/keneltä sait tietoa BAROsta?

Missä ja miten aiot hyödyntää BAROa ja koulutuksesta saatua tietoa?

Mitä odotuksia sinulla on BARO-menetelmää kohtaan?

Kiitos vastauksistasi!

Liite 6: Teemahaastattelun haastattelupyyntö sähköpostiin.

Hyvät baro-haastattelijat!

Olen sosionomi (AMK) -opiskelija ja teen opinnäytetyötäni Pohjanmaa -hankkeelle. Tarkoituksenani on tutkia Baro-haastattelijoiden kokemuksia Baro-menetelmästä. Lisäksi olen kysellyt lomakkeilla uuteen Baro-koulutukseen tulleille odotuksia Baro-menetelmästä.

Tarkoituksenani olisi tehdä teemahaastatteluja Baro-menetelmää käyttäneille työntekijöille. Yhtä työntekijää haastatellaan kerran ja haastattelu on yksilöhaastattelu, joka kestää noin tunnin. Haastattelu voidaan sopia joko joulukuulle 2008 tai tammi-helmikuulle 2009. Mikäli Sinua kiinnostaa tulla haastatteluun, ota yhteyttä puhelimitse tai sähköpostitse!

Terveisin Helena Kuvaja, helena.kuvaja@seamk.fi, 050 / 544 6680

Liite 7: Teemahaastattelu BAROsta

Taustatiedot

- Mikä on koulutuksesi ja ammatti tai työnimike?
- Kauanko olet työskennellyt lasten ja nuorten parissa?
- Kuinka paljon/ usein olet käyttänyt BAROa?
- Millaisten asiakkaiden/ongelmien kanssa olet käyttänyt baroa?
- Käytätkö pitkää vai mini-baroa? (s-baro)

BARO

Miten olet kokenut BAROn käytön? (teema: baron käyttökelpoisuus arkityössä)

- Koska Baro on arviointimenetelmä, miten arviointi kuuluu työhösi normaalisti, ja kuinka Baro istuu siihen?
- Kuinka koet; onko BAROn käyttö vaikeaa, helppoa, työlästä..?
- (esim. asiakastilanteet, kysymykset, kirjaaminen, yhteenveto, pituus, palautteen anto..)
- Käytätkö eBaroa? Muuttuiko jokin sen jälkeen, kun otit e-Baron käyttöön?

Tuliko BARO-haastatteluissa nuorista jotain uutta tai erilaista tietoa esiin? (teema: millaista tietoa baron kautta saa ja mihin sitä voi käyttää)

- Millä elämänalueilla erityisesti: rikos, toimintakyky koulussa, toimintakyky vapaa-ajalla, kasvuolot, kehityshistoria, toimintakyky perheessä, päihteidenkäyttö/uhkapelaaminen, tunteet?
- Oliko esiin tullut uusi/erilainen tieto käytettävää, käyttökelpoista tai hyödyllistä?
- Jos, niin missä ja miten olet hyödyntänyt BAROsta saatuja tietoja?
- (esim. lastensuojelutarpeen arviointi, psykiatrisen hoidon tarpeen arviointi)

Kuinka olet kokenut (teema: baron ”erityisyys”, eli eri osapuolien haastattelu, onko hyvä juttu?)

- nuoren haastattelun (esim. kertooko nuoret asioistaan avoimesti Baro-haastattelussa)
- kolmannen osapuolen (vanhempien ja koulun/poliisin) haastattelut
- mionialaisen tiimin

Muuttuiko jotain työssäsi sen jälkeen, kun otit BAROn käyttöön? (teema: baron hyöty ja tarpeellisuus, ”koontikysymys”)

Kehittäminen

-Onko BAROssa jotain kehitettävää?

-Missä BAROa voisi hyödyntää edelleen?

(millainen asiakas, mikä ammattikunta, missä tilanteissa, muilla paikkakunnilla, mitä kysymyksiä tulisi lisätä haastatteluun)